

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

EKİM 1987

(KDV Dahil) 500 TL.

Panel:
“Türkiye'de İkinci Sınıf Demokrasi İstemiyoruz”
Yiğit Güloksüz, SHP Gen. Başkan Yardımcısı
Mehmet Dülger, DYP Gen. Başkan Yardımcısı
İlhan Tekeli, Prof. Dr.
Yön. B.S. adına Mahmut T. Öngören

Anaların Talebi:
“Her Koşulda
Çocuklarımızın Onuruna Saygı
Ve Genel Siyasi Af”
Perihan Akçam, Anakız Şahin,
Pamuk Yıldız

Kapitalizm Nedir?
Alexander Buzuev
Çeviri: Celal A.Kanat
207 sayfa, 1575 lira

Kapitalizm nedir, nasıl oluşmuştur, özü nedir? Bu soruları, ekonomi politığın temellerini isleyerek yanıtlayan bir el kitabı. Kapitalizmi toplumlardan gelişini yasalarıyla öncesi, sonrasıyla ele alıyor, sermaye bilesenleri, sömürül, artideğer, ücretler, kâr, fiyat, rant gibi günlük kelimelerimizin anamlarını veriyor. Sonunda yeralan sözdikte de temel kavramları tanıyor.

BİLİM VE SANAT kapitalizm nedir?

alexander buzuev
çeviri: celal a.kanat

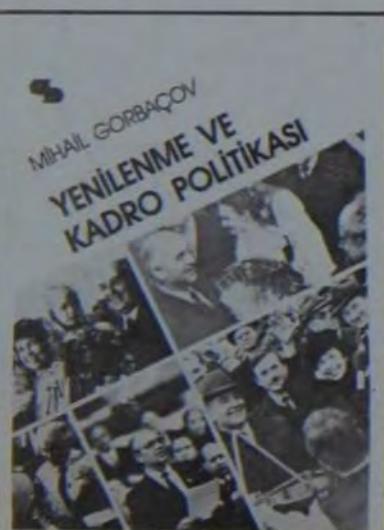
Felsefe Nedir?
Kirilenko, Korshunova
Çeviri: Güл Aysu
190 sayfa, 1260 lira

Felsefe nedir, onu diğer bilimlerden ayıran, bizler için vazgeçilmez kılan nedir, insan kültürüne ne katmıştır? Bu soruları, güncel örneklerle inceleyen, yalnız bir dille anlatan el kitabı. Felsefeyi temel kavramlarını, kitabın sonundaki bir sözlükle kısa tanımlarla da okuyucuya veriyor.

Mihail Gorbaçov
Yenilenme ve Kadro
Politikası
104 sayfa, 735 lira

Gorbaçov, Sovyetler Birliği'ne çevrilen gözlerle neden olan gelişimleri anlatıyor. Bu kitapla, tüm insanların sahip olduğu doğrudan/ilk ağzdan bilgilendirme hakkına, Türkiye okurları da kavuşmuş oluyor, batılı ajansların haberleri dışından gelişmeleri öğrenme şansını elde ediyor.

Tek isteklerinizde eder iki
posta pulu gönderiniz.
5000 lirayı aşan istekler ödeme
li ve yüzde 20 indirimli olarak
karşlanır.

Yazışma ve havale adresi: As
maliceşme sk. 14/2 Binbirdirek
İstanbul

BİLİM VE SANAT KİTAPLARI

YARIN YAYINLARI

YAYINCILIGIN GENÇ ADI

GÜNEYDE SÖYLEŞİLER
MARTA TRABA
Türkçe: Güл Aysu

Güneyde Söyleşiler
Marta Traba

Türkçe: Gürhan Uçkan
202 sayfa, 2260 lira

Arjantinli ünlü yazarın ülkemizde yayınlanan ilk kitabı. Arjantin ve Uruguay'daki diktatörlük dönemlerini, işkenceleri yaşamış iki kadının söyleşileri biçiminde ilginç bir kurgulamaya anlatıyor. İşkencenin ulaşacağı boyutları, direnmeye... Güneyde Söyleşiler'i okuyun.

El'Salvador'da Devrim
Brönnér, Gross
Çeviren: Coşkun Kartal
126 sayfa, 800 lira

El Salvador'da süren devrimi, FMLN'nin önderlerinin konuşmalarından okuyacaksınız. Sol güçlerin birliği sorununun nasıl ele alındığını, ülkenin içtebirini nasıl kontrol altına alıdıklarını birinci ağızlardan öğreneceksiniz. Son aylarda üzerinde en çok konuşulan kitaplardan biri. Okuyun.

BİLİM ve SANAT

Sahibi
BİLSAN Basım-Yayın Ticaret
ve Sanayi A.Ş. Adına:
İLHAN ALKAN
Genel Yayın Yönetmeni
VARLIK ÖZMENEK
Genel Yayın Danışmanı
GÜNEY GÖNENÇ
Sorumlu Yazarları Müdürü
MAHMUT T. ÖNGÖREN

Baskı Tarihi: 27.9.1987

KALICI BAŞARILARA DOĞRU
Bilim ve Sanat

ŞİMDİ BENİM YASAKLARIM!
Özcan Kesgeç

12 EYLÜL REJİMİNİ 1990'LARA TAŞIMAK...
İlhan Selçuk

REFERANDUMDAN SEÇİMLERE GİDERKEN
Sadun Aren

"GÖZALTINDA" DEMOKRASİ!
Dr. Erdal Atabek

DİDAR ŞENSOY UNUTULMAYACAK
Akın Birdal

24 OCAK ÇELİŞKİLERİ VE SEÇENEK SORUNU
Sinan Sönmez

ÖZELLEŞTİRME'NİN EKONOMİ POLİTİĞİ
Oğuz Oyan

1986 YILINDA BANKACILIĞIMIZ
Doç. Dr. Güntaç Özler

EGE'NİN BARIŞ DENİZİ OLABİLMESİ İÇİN..
Baskın Oran

"İYİ GÜZEL GÜNLERDE BULUŞMAK ÜZERE.
KARDEŞÇE, ÖZLEMLE..."

Ataoğlu Behramoğlu

"TÜRKİYE'DE İKİNCİ SINIF DEMOKRASI İSTEMİYORUZ."
Yiğit Gülüksüz, SHP Gen. Bşk. Yrd.- Mehmet Dülger,
DYP, Gen. Bşk. Yrd.- İlhan Tekeli,
Prof. Dr./Mahmut T. Öngören

"ADİL TEMSİL" KONUSUNDAYA PARTİLER NE DEDİLER
Turgut Özal, ANAP Gen. Bşk., Ahmet Tekdal, RP, Gen. Bşk.

ÇATIK KAŞLARIYLA...
Mahmut T. Öngören

ANALARIN TALEBİ: HER KOŞULDA ÇOCUKLARIMIZIN
ONURUNA SAYGI VE GENEL SİYASİ AF
Perihan Akçam, Arakız Şahin, Pamuk Yıldız/Tufan Aydın

GENEL AF İÇİN VE ÖLÜM CEZASINA KARŞI
KAMPANYA

TAVLA VE BİLİMSEL KAFA
Ali Nesin

DARWINİZMDEN VAMPİRİZME
Mazlum Beyhan

BÜYÜK HALK ŞARKICISI WOODY GUTHRIE
Güney Gönenç

İLETİŞİM FILMLERİ: 40 METREKARE ALMANYA
VE BAŞKA TANRININ ÇOCUKLARI

Dr. Hüray-Caner Fidaner

MÜZİK DINLEMEMEK VE KİTAP OKUMAK
Mümtaz İldil

BİLİM VE SANAT İLE SİYASET
Bilim ve Sanat

ÇİZGİLERİYLE: Ferruh Doğan, Nezih Danyal, Oğuz Gürel

4

5

6

8

10

13

14

18

22

26

28

30

39

41

42

46

48

50

52

54

56

58

Kalıcı Başarılarla Doğru

BİLİM ve SANAT

Ülkemizin siyasal tarihinde bir başka benzeri olmayan halkoylaması, dergimizin de desteklemiş olduğu "evet" görüşünün ağırlık kazanmasıyla sonuçlanmış bulunuyor. 12 Eylül öncesinin siyasetçilerinin adlarının önüne keyfi bir biçimde eklenmesi uygun görülen "eskî" etiketi, seçmenin müdafahesi sonucunda bundan böyle kullanılmayacak.

Kuşku yoktur ki, sorun bir etiket sorunu değil, bir Anaya sorunudur. Referandumla birlikte demokratik rejim bakımından son derece anlamlı bir durum ortaya çıkmıştır. 12 Eylül **askeri müdafahesi** sonucunda olmuş bulunan Anayasada, **seçmenin müdafahaleyle** olumlu bir değişiklik yapılmıştır. 1982 yılında yapılan Anaya oylamasından beş yıl sonra milyonlarca yurttaş Anayasanın geçici madde konusundaki "görüşünü" tam ters yönde değiştirmiştir! Demek, görece elverişli koşullarda yapılan bir oylamada çoğunluk görüşü bambaşa yönde olusabiliyor. Açıka kanıtlanmıştır ki, seçmenin eğilimi demokrasi yönündedir; ancak bu eğilimin egemen olması için ulusal iradenin önüne çıkartılan her türlü engelin birer birer aşılması gerekmektedir.

Bu gerçek, demokratik rejim için verilen müdafahenin nedenlerini olduğu kadar, sonuçlarını da açıklıyor.

Halkoylaması sonrasında başlayan süreçte de böyle bakmamız gerekiyor. Erken seçim için seçim yasasında alelacele yapılan ve siyasal iktidara seçim arasında açık ve haksız bir avans sağlayan değişiklikler, kimi görüş sahiplerine göre iktidaların gündemi belirlemekteki başarısı, doğal bir inisiyatife olanak sağlıyor. Oysa biz bu değişiklikleri, 12 Eylül ile başlayan ve yurttaşların siyasal yaşama özgürlüğe katılmalarının önüne sayısız engeller çıkartan bir "inisiyatif'in günümüzde değişik bir biçimde sürüp gitmesi olarak tanımlamayı tercih ederdim. Bu, farklı alanlarda bulunsa da, farklı mücadele biçimlerini esas alsa da, trili ufaklı her siyasal eğilimini, her mücadelenin ve her kişisinin demokratik rejim mücadelesine olagâni katkısı vardır. Dıdar Şensoy'un onurlu mücadelemini hatırlayalım! İnsan hakları için kendi yaşamını veren, insanların siyasal görüşlerinden ötürü demir parmaklıklar arasında tutulmasına başkaldıran bu değerli insanın demokrasi mücadelesine katkısını kim yadsıyalabilir? Demokratik bir rejimden yana olan herkes, bu aziz insanın anısını saygıyla paylaştığı, bu ve benzeri değerleri ortak bir değer haline getirmeyi başarabildiği zaman demokrasi mücadelesi çok, ama çok şey kazanacaktır. Büylesine ortak değerler varken demokrasının zaferinden kim kuşkuya düşebilir?

Sevgiyle... Dostlukla...

lamasının sonuçları ile ilgili bir önlem, yasakların sürtüp gitmesinin "güvence" sidir.

Halkoylamasından sonra ülkemizdeki siyasal mücadelenin tarafları bizce daha da belirginleşmiştir. Çoğunluğa göre, yurttaşların siyasal yaşama özgürlüğe katılmalarının önündeki engeller kaldırılmıştır. Diğer görüşe göre ise, 12 Eylül ile birlikte "kazanan inisiyatif" sürüp gitmeli, azınlığın çoğunluk üzerindeki iktidarı her ne pahasına olursa olsun korunmalıdır.

Demokrasiden yana olanlar halkın iradesinin önüne çıkan engelleri birer birer temizleme uğraşı verrken, siyasal iktidar yeni yeni engeller bulup çıkartma ve bugünkü rejimi demokrasi görünümü altında her ne pahasına olursa olsun sürdürme uğraşındadır. Bu süreç "gel-git"lerle dolu olan, ama son halkoylamasında da görüldüğü gibi, her defasında demokratik rejim yanlılarının ağır basmayı başardığı bir süreçtir. Dolayısıyla demokratik rejim için verilen mücadeleyi tek bir hamlede başarıya ulaşacak bir süreç olarak görmemek gerekiyor.

Önümüzdeki erken seçim demokrasi mücadeleinin ne başlangıcı ne de bitiş noktasıdır: Erken seçimler, parlamenteler demokrasiden yana olan muhalefet güçlerinin aynı hedefe, bugünkü siyasal iktidara yükledikleri oranda kalıcı başarılar elde edebileceğini bir alan, değerli bir fırsat olarak kabul edilmelidir. Muhalefet güçleri arasındaki tartışma ise, ulusal iradenin eksiksiz bir biçimde tecelli etmesi için arasında açık ve haksız bir avans sağlayan değişiklikler, kimi görüş sahiplerine göre iktidaların gündemi belirlemekteki başarısı, doğal bir inisiyatife olanak sağlıyor. Oysa biz bu değişiklikleri, 12 Eylül ile başlayan ve yurttaşların siyasal yaşama özgürlüğe katılmalarının önüne sayısız engeller çıkartan bir "inisiyatif'in günümüzde değişik bir biçimde sürüp gitmesi olarak tanımlamayı tercih ederdim. Bu, farklı alanlarda bulunsa da, farklı mücadele biçimlerini esas alsa da, trili ufaklı her siyasal eğilimini, her mücadelenin ve her kişisinin demokratik rejim mücadelesine olagâni katkısı vardır. Dıdar Şensoy'un onurlu mücadelemini hatırlayalım! İnsan hakları için kendi yaşamını veren, insanların siyasal görüşlerinden ötürü demir parmaklıklar arasında tutulmasına başkaldıran bu değerli insanın demokrasi mücadelesine katkısını kim yadsıyalabilir? Demokratik bir rejimden yana olan herkes, bu aziz insanın anısını saygıyla paylaştığı, bu ve benzeri değerleri ortak bir değer haline getirmeyi başarabildiği zaman demokrasi mücadelesi çok, ama çok şey kazanacaktır. Büylesine ortak değerler varken demokrasının zaferinden kim kuşkuya düşebilir?

Sevgiyle... Dostlukla...

lamasının sonuçları ile ilgili bir önlem, yasakların sürtüp gitmesinin "güvence" sidir.

Halkoylamasından sonra ülkemizdeki siyasal mücadelenin tarafları bizce daha da belirginleşmiştir. Çoğunluğa göre, yurttaşların siyasal yaşama özgürlüğe katılmalarının önündeki engeller kaldırılmıştır. Diğer görüşe göre ise, 12 Eylül ile birlikte "kazanan inisiyatif" sürüp gitmeli, azınlığın çoğunluk üzerindeki iktidarı her ne pahasına olursa olsun korunmalıdır.

Demokrasiden yana olanlar halkın iradesinin önüne çıkan engelleri birer birer temizleme uğraşı verrken, siyasal iktidar yeni yeni engeller bulup çıkartma ve bugünkü rejimi demokrasi görünümü altında her ne pahasına olursa olsun sürdürme uğraşındadır. Bu süreç "gel-git"lerle dolu olan, ama son halkoylamasında da görüldüğü gibi, her defasında demokratik rejim yanlısının ağır basmayı başardığı bir süreçtir. Dolayısıyla demokratik rejim için verilen mücadeleyi tek bir hamlede başarıya ulaşacak bir süreç olarak görmemek gerekiyor.

Önümüzdeki erken seçim demokrasi mücadeleinin ne başlangıcı ne de bitiş noktasıdır: Erken seçimler, parlamenteler demokrasiden yana olan muhalefet güçlerinin aynı hedefe, bugünkü siyasal iktidara yükledikleri oranda kalıcı başarılar elde edebileceğini bir alan, değerli bir fırsat olarak kabul edilmelidir. Muhalefet güçleri arasındaki tartışma ise, ulusal iradenin eksiksiz bir biçimde tecelli etmesi için arasında açık ve haksız bir avans sağlayan değişiklikler, kimi görüş sahiplerine göre iktidaların gündemi belirlemekteki başarısı, doğal bir inisiyatife olanak sağlıyor. Oysa biz bu değişiklikleri, 12 Eylül ile başlayan ve yurttaşların siyasal yaşama özgürlüğe katılmalarının önüne sayısız engeller çıkartan bir "inisiyatif'in günümüzde değişik bir biçimde sürüp gitmesi olarak tanımlamayı tercih ederdim. Bu, farklı alanlarda bulunsa da, farklı mücadele biçimlerini esas alsa da, trili ufaklı her siyasal eğilimini, her mücadelenin ve her kişisinin demokratik rejim mücadelesine olagâni katkısı vardır. Dıdar Şensoy'un onurlu mücadelemini hatırlayalım! İnsan hakları için kendi yaşamını veren, insanların siyasal görüşlerinden ötürü demir parmaklıklar arasında tutulmasına başkaldıran bu değerli insanın demokrasi mücadelelesine katkısını kim yadsıyalabilir? Demokratik bir rejimden yana olan herkes, bu aziz insanın anısını saygıyla paylaştığı, bu ve benzeri değerleri ortak bir değer haline getirmeyi başarabildiği zaman demokrasi mücadelelesi çok, ama çok şey kazanacaktır. Büylesine ortak değerler varken demokrasının zaferinden kim kuşkuya düşebilir?

Sevgiyle... Dostlukla...

Şimdi Benim Yasaklarım!

Özcan Kesgeç

"Referandum" ile dayattıkları da özünde "demokrasiye hayır"ı halkımıza onaylatma oyunuydu.

"Demokrasiye evet" bu oyunu bozmada, bizim yasaklarımızın kalkması yolunda bir ilk adımı oluşturmuş ve demokrasi güçlerinin mücadele perspektiflerinde önemli ipuçları vermiştir.

"İlk adımlı" demokrasi güçlerine kazandırdığı ivme ile mücadele amacımız daha da açık.

"Şimdi bizim yasaklarımız!..."

Kültükleri Hakkında Yasa, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası gibi toplam dokuz yasada temel yurtaşlık haklarını şartdan pek çok yasak var.

"T.C.K.'nun 20. maddesi uyarınca, seçme ve seçilme hakkını başta olmak üzere "bütçümle hukuki siyasiyeden" yoksunum. İster seçimle, ister atama ile gelinisin, Devlet, Vilâyet, Belediye ve Köy teşkilatları ile bunların denetiminde bulunan kurumların hiçbirinde memur olamam. Ömür boyu bu hakları elimden alınmış durumda.

"1982 Anayasasının 76. maddesi değişmediği sürece, affa ugaraşam bile milletvekili seçme hakkı yok.

"2820 sayılı Siyasal Partiler Yasası'na göre; parti kurucusu, üyesi, yöneticisi olmam yasak. 298 sayılı yasa beni seçmen saymıyorum. İl, İlçe, Seçim Kurulları'nda, Sandık Kurulları'nda görev yapmam mümkün değil. 5680 sayılı Basın Yasası'na göre, bir 'mekvut'en -gazete, dergi, ajans v.s.- sahipliğini yapabilmem, bunlardan birisinde yazı işleri müdürü veya muhabir olarak çalışmam yine yasak. 5682 sayılı Pasaport Yasası uyarınca pasaport alma hakkı da yok. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemem. Düzenleyici olmak da bana yasak. 2821 sayılı Sendikalar Yasası, sendika kurucusu, üyesi, yöneticisi olma hakkımı da yok etmiş durumda. Derneği Yasasına göre ise, dernek üyesi olamadığım gibi, affa ugaraşam bile dernek kurucusu olabilmem yasak..." Soluklanmak için biran durup, "şimdi bizim yasaklarım..." diye başlamışım ki, bir başka dost sözümü keserek atıldı. "Dur hele bakalım" dedi. "Öyle bu yasakları sahiplenemezsin (!). Senin bu saylıkların bizim yasaklarımız. Bu yasaklar kapsamında binlerce kişi var. Binlerin yasağının senin kinden bir eksisi, 1982 Anayasasının geçici 4. maddesi ile koenan yasaklarının olmayışı. O da söylediğin gibi eksik sayılmaz..."

Dostun söylediğleri doğrudu. Hatta biraz da eksiki. Bu yasaklar, salt soruşturma açılan, yargılanan, mahkûm olan binlere özgü değildi. Bu konuları hiç söz konusu olmamış, yargılanmadı, mahkûm olmamış, yüzbinler hatta milyonlar bu tür yasaklarla çevrili değil miydi? 1 Kasım'da yapılacak erken seçimde 2 milyon yurttaş oy kullanamıyor, seçme hakkından yoksun olmayacak mıydı!

Yüzbinlerce öğretmen dernek kurma hakkından dahi yasaklıydı.

Sendikal hak ve özgürlükler konan yasaklar, düşünce ve onun ayırmaz bir ögesi olan örgütlenme hakkına getirilen yasaklar milyonları yasaklı kılmıyor muydu?

ANAP'ta simgeleşen ve devamını bulan "12 Eylül" rejiminin, ana çerçevesini "yasaklar" oluşturmuyor muydu?

Kişisel gibi görünen yasaklar, genel yasakların tablosunu oluşturuyor, genel tablodan kişisel yasaklar çıkarık birbirini bütünlüyor, "BİZİM YASAKLARIMIZ!" oluşturuyordu.

"Referandum" ile dayattıkları da özünde "demokrasiye hayır"ı halkımıza onaylatma oyunuydu.

"Demokrasiye evet" bu oyunu bozmada, bizim yasaklarımıza kalkması yolunda bir ilk adımı oluşturmuş ve demokrasi güçlerinin mücadele perspektiflerinde önemli ipuçları vermiştir.

"İlk adımlı" demokrasi güçlerine kazandırdığı ivme ile mücadele amacımız daha da açık.

"Şimdi bizim yasaklarımız!..."

12 Eylül Rejiminin 1990'lara Taşımak..

İlhan Selçuk

Bütün göstergeler Özal'ın 1980'lerde kurulan 12 Eylül rejiminin 1990'ların ortasına taşıyabilmek için erken seçime başvurduğunu vurgulamaktadır.

Tasarım bunca açık seçik ortadayken Türkiye'nin soluna düşen görev nedir?

Çok yalın:

Özal'ın dış ve iç sermaye çevrelerince desteklenen projesini suya düşürmek için ne gerekiyorsa onu yapmak.

1987 yazında referandumla çalkalanan Türkiye sonbaharı seçimle yaşamaktadır.

İlk bakışta bu siyasal takvimin gündemi yalnız başına Başbakan Turgut Özal'ın saptadığı görülmektedir. 12 Eylül'den sonra hem askeri yönetimin "olur"unu, hem Washington'un desteğini alarak güdümlü bir seçimle iktidara yerleşen ANAP liderinin gündemi saptaması güç bir iş değildir.

Parlamendo çoğunluğunu elinde

tutan iktidar partisinin başı, her türlü taktik, strateji ve zamanlamayı kullanabilir; yetkiler ve olanaklar elindedir; kişisel yönetimi benimsediğinden, ANAP'a da hakim olduğundan, siyasal takvimle istediği gibi oynayabilir. 12 Eylül'ün topluma giydirdiği cezaevi üniformasını topluma pek yakıştıran Özal, 1980'lerin rejiminin 1990'lara taşıyabilmek için herşeyi göre almış bulunuyor.

★

Olayın bir yanı budur.

Ne var ki değişik bir açıdan bakıldığında ANAP iktidarının beş yıllık seçim dönemi dolmadan referandumda gitmek zorunda kalması ve erken seçim kararı almاسında başka etkenler bulunduğu da gözlenebilir.

Herşeyden önce bu sürüklendişte bozulan ekonominin ve yükselen muhalefetin payını azımsamamak gereki. 12 Eylül terörle sindirilen halkın üzerine serpilerin ölü toprağı dağılmıştır. Uygulanan IMF şablonlu ekonomi politikasıyla ezilen kitlelerde devinim başlamıştır.

1979'da İran Şahının yıkılmasından sonra Türkiye'yi 12 Eylül askeri darbesiyle "güvence"ye alan Washington'un yeğlediği IMF şablonu, muhalefetini de birlikte getirmiştir. Bu sonuç, 12 Eylül askeri yönetiminin denetim ve gözetimi altında yapılan 1983 seçimleriyle oluşturulan parlamentonun "miadı"nın saptanın süreden önce dolmasına yol açmıştır.

★

Bilindiği gibi 12 Eylül takvimi ne göre kurulan parlamentonun 1988'e kadar sümesi gerekiyordu.

12 Eylül takvimi nedir? Askeri yönetim 12 Eylül 1980'de on yıllık bir program yapmıştır. Bunun ilk üç yılı tam askeri yönetim, ikinci yedi yıllık süre güdümlü bir rejim altında geçecektir. Nitekim 1982'de anaya referandumuyla birlikte Cumhurbaşkanlığı seçimi de gerçekleştirilmiş; 12 Eylül'ün Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 1983'te milliter sıkıldızen altında genel seçimler yapılarak parlamento oluşturulmuştur. Milli Güvenlik Konseyi 1983 seçimlerinde işine gelen partilere yeşil ışık yakmış, işine gelmeyen partileri kapatmış, beğenmediği ya da tehlikeli bulduğu milletvekili adaylarını veto ederek parlamentoyu 12 Eylül rejimine bağlı bir yapıda kurmuştur.

12 Eylül takvimi büyük ölçüde işlemektedir.

Erken seçim kararı, bir yanıyla 12 Eylül rejiminin zorlanmasıdır, bir yanıyla zorlanan rejimin 1990'lara kadar uzatılması için yapılan bir projeyi içermektedir.

Bu parlamentonun süresi 1988'de Cumhurbaşkanı'nın görev süresi de 1989'de bitecekti. Bu yöntemle 12 Eylül rejimi, tam on yıl Türkiye'de geçerli kalacaktır.

Programın iflas ettiği söylememez; 12 Eylül takvimi büyük ölçüde işlemektedir.

Erken seçim kararı, bir yanıyla 12 Eylül rejiminin zorlanmasıdır, bir yanıyla zorlanan rejimin 1990'lara kadar uzatılması için yapılan bir projeyi içermektedir.

★

Hesap söyleydi:

Ekonomi dar boğaza girmiştir, yeni bir önlem paketine gereksinme duymaktadır, muhalefet yükselmektedir, ANAP iktidarını tazelemek zamanıdır.

12 Eylül rejiminin bütün yasaları demokrasiyi geçersizleştirmiştir. Sendikal hayat dizginlenmiştir. Muhalefet odaklıları susturulmuştur. İlerici kurumlar yıkılmıştır. Muhalefet partileri henüz kendilerini toparlayamamıştır. Sol, böyük pörçütür, bütünlüğe yoksundur. Para, televizyon yetki ve devlet mekanizmalarıyla birlikte belediyelerin büyük çoğunluğu iktidar partisinin elindedir. Televizyon bütün yurt düzeyine yaygınlaşmış en büyük propaganda aracıdır. İç ve dış sermaye çevreleri ANAP'ı desteklemekte, 12 Eylül rejiminin ya da bir başka adıyla "vesayet demokrasisi"nin sümesini istemektedirler. Bu ortamda sağın muhalefeti DYP'yi geriletmek, solun bölünmesi için DSP'yi desteklemek temel seçim startejisidir.

Seçim kanunu bütünüyle iktidar partisinin yurt düzeyindeki topografiyasına göre düzenlenirse, yüzde 32 oyyla parlamentonun çoğunluğunu kazanmak yolu açılır.

Dış görüntüde düzelttilir. Referandumla siyasal yasaklar kaldırıldıktan sonra, genel seçimlerin yapılması Batı Avrupa siyasetine Amerikan desteğini

ne

de alarak daha çok yaklaşmak olanaklarını yaratır.

Plan başarıya ulaşırsa, 1987 genel seçimiyle parlamentonun çoğunluğunu eline alan iktidar partisi 1989'da Cumhurbaşkanlığı seçimini de yönleme direktir. Bu durumda ya 82 Anayasasının ilgili maddesi değiştirilerek Kenan Evren'in yeniden seçilmesi sağlanır; ya da 12 Eylül rejiminin güvenilir bir kişiliği Çankaya'ya yerleştirilir. Hesabın söyletiye dönüsen bir yanı da Turgut Özal'ın 1989'da Cumhurbaşkanı olması, işi güvenmeye başlamasıdır.

Nitekim Washington-Ankara arasında geleceğe dönük bazı anlaşmaların varlığını haber veren ipuçları gazeteerde bugünden yayınlanmaya başlamıştır.

★

Bütün göstergeler Özal'ın 1980'lerde kurulan 12 Eylül rejiminin 1990'ların ortasına taşıyabilmek için erken seçime başvurduğunu vurgulamaktadır.

Tasarım bunca açık seçik ortadayken Türkiye'nin soluna düşen görev nedir?

Çok yalın:

Özal'ın dış ve iç sermaye çevrelerince desteklenen projesini suya düşürmek için ne gerekiyorsa onu yapmak.

□

Referandumdan Seçimlere Giderken

Sadun Aren

Demek oluyor ki, 6 Eylül referandumu bazı kişilere, fiilen yapmakta oldukları siyaseti, hukucken de yapmak olanağı kazandırmınan dışında topluma hiçbir ek özgürlük getirmemiş, toplumu bunaltan asıl yasakların hiçbirini kaldırmamıştır.

Referandumu ve önumüzdeki seçimleri değerlendirebilmek için yakın geçmişini kısaca hatırlamak yararlı olacaktır: 1980 öncesinde Türkiye, kapitalist dünyanın yöneticisi çevrelerinin istedikleri türden istikrarlı ve tam denetim altında bir ülke konumunda değildi. Örneğin, bu çevrelerden bağımsız olarak Kıbrıs'a çıkışma yapmış ve bu hareket tüm partiler tarafından da benimsenmişti. Ayrıca, demokratik hareketler, özellikle işçi sınıfı hareketi hızlı bir gelişme gösteriyordu. Diğer taraftan, İran'da şah rejiminin yıkılması ve Ortadoğu'daki bitmez tükenmez kargaşalıklar, Türkiye'nin Batılılar açısından önemini artırmıştı.

Kıbrıs harekatından sonra Türkiye'ye uygulanmaya başlanmış olan önce silah, sonra arkasından kredi ambargosu -petrol fiyatlarındaki büyük artışlarla birlikte- ülkeyi ekonomik bakımdan köşeye sıkıştırmış ve 60 sente muhtaç bir duruma getirmiştir. 24 Ocak Kararları bu koşullar altında ve ülkeye bir disiplin getirmek üzere alınmıştır. Bu kararların amacı, ülke ekonomisini sermayenin yararına olarak yeniden düzenlemektir. Bu düzenleme, işçi, memur ve küçük köylüler gibi emekçi sınıf ve tabakaların geçim düzeylerinin (gerçek gelirlerinin) düşürlmesini gerektirdiğinden, demokratik hak ve özgürlükler kısıtlanarak,

bunların sesleri susturulup eylemleri durdurulmadan gerçekleştirilemezdi. 12 Eylül askeri harekatıyla bu eksiklik de tamamlanmış ve 1982 Anayasası ve diğer yasalarla ülke emekçileri tam bir sıkı kapitalist rejime alınmıştır. 1983 seçimlerinden sonra da ANAP iktidarı bu rejimin devamı olmuştur.

Sosyalistlerin önumüzdeki seçimlerde kendilerine en yakın bir parti, yani sosyal demokrat partilerden birini desteklemeleri gerekeceği açıkları. Ama bu destek koşulsuz olmaz.

Ancak ne var ki, bu sıkı rejim, doğal olarak, toplumun karmaşık yapısı ile pek çok noktalarda çelişki halindedir. Bu çelişkilerin en az önemlisi, fakat ANAP iktidarını en çok rahatsız eden, düzenin yasal partilerinin eski yönetici kadrolarına Anayasanın geçici 4. maddesiyle konulmuş olan yasaklardır. Gerçekten, fikirler ya da politikalar değil, fakat kişiler üzerine konulmuş olan bu yasakların rejim bakımından artık hiçbir anlamı ve tehliki kalmamıştır. Üstelik bu yasaklı kişiler, başka adlar altında faaliyet göstermeye olan eski partilerin fiilen yöneticiliklerini de yapmaktadır. İşte 6 Eylül referandumu bu sözde yasakların kaldırılıp kaldırılmaması için yapılmıştı.

6 Eylül de çok küçük bir farkla söz konusu yasaklar kaldırılmış bulunmuştur. Bunun üzerine Sayın Süleyman Demirel DYP'nin, Sayın Bülent Ecevit de DSP'nin başkanlıklarına getirilmişlerdir. Bu değişikliklerin söz konusu partilerin politikalarında da değişikliklere neden olmayacağı açıkları.

Cünkü, yukarıda da deðinmiş olduğumuz gibi, bu partiler zaten kuruluşlarından beri fiilen bu kişiler tarafından yönetilmektedirler.

Demek oluyor ki, 6 Eylül referandumu bazı kişilere, fiilen yapmakta oldukları siyaseti, hukucken de yapmak olanağı kazandırmınan dışında topluma hiçbir ek özgürlük getirmemiş, toplumu bunaltan asıl yasakların hiçbirini kaldırmamıştır. Hiç kuþku yoktur ki, bu kişisel yasakların kaldırılması da iyi olmuştur. Bu konuda üzüntü duyulacak tek nokta 'Evet' ve 'Hayır' oyları arasındaki farkın çok küçük olmasıdır. Çünkü, doğal olan, bu gereksiz olmaktan da öte hukuk ilkelerine aykırı referandumda halkımızın çok büyük bir çoğunlukla 'Evet' oyu vermesiydi.

6 Eylül referandumundan sonra içe ve dışındaki egemen çevrelerin Türkiye'nin artık yasaksız bir ülke olduğu fikrini yaymak istediklerini görüyoruz. Oysa yukarıdan beri belirtmeye çalıştığımız gibi, bu referandumla yasakların en önemsizi kaldırılmış, ama, 12 Eylül rejiminin bekçileri durumunda olan yasakların hiçbirine dokunulmuştur. 141, 142 ve 163 üçüncü maddelerle düşünce ve örgütlenme özgürlüklerine getirilmiş olan yasaklar devam etmektedir. Üstelik bu maddelerin içerikleri Anayasaya da aktarılmıştır. Sendikalar, dernekler, gösteri yürüyüşleri ve toplantılar ilgili yasaklar devam etmektedir. 1402'lükler üzerindeki yasaklar devam etmektedir. Din ve vicdan özgürlüğü üzerindeki yasak (mecburi din dersi) devam etmektedir. Büyük Millet Meclisi üzerindeki af çıkışma yasağı devam etmektedir. Bunlar emekçi halkın bunaltan yasakların sadece ilk akla gelenleridir. Yoksa aslında yasaklar listesi çok uzundur. Bu yasaklar varden Türkiye'nin artık yasaksız bir ülke olduğunu söylemenin ne akla ne de insafa sığar bir tarafı olmadığı açıkları.

Ferruh Doðan

Ama ne var ki, bu yargımız egemen sermaye çevreleri bakımından geçersizdir. Çünkü onların akıl ve insaf ölçülerini sermayenin çıkarları ile sınırlıdır. Bu çıkarlara ters düşen her şey, onlar açısından, aklı ve insafe aykırıdır. Örneğin, sermaye çıkarlarına ters düşen fikirlere ifade özgürlüğü tanınması, ya da işçilere grev hakkı verilmesi, onlar açısından kendilerine yapılmış birer haksızlık ve akılsızlıktır. Bu nedenle onlar bunların yasaklanması bir haksızlık değil, tam tersine, sermayenin doğal bir savunma hakkı olarak görürlür. Böyle olunca, sermayenin çıkışlarının savunucuları olan saçı partilerden, yasakların kaldırılması şöyle dursun, bunların varlıklarını kabul etmeleri bile beklenemez. Yasakların kaldırılması, ancak bunlardan zarar gören emekçi halkın kendi gayret ve

cağı muhakkaktır. Ancak bu yapılmamış ve seçimler bir oldu-bitti olarak karşımıza gelmiştir.

Herseyden önce şunu vurgulamak gereki ki, marksist sosyalist bir partinin de katılmadığı bir seçim özgür bir seçim sayılamaz. Özgür seçim, ancak halkın karşısına en sağдан en sola kadar tüm seçenekler (partiler) çababilyorlarsa vardır. Ama bilindiği gibi, ülkemizde marksist parti kurulması yasaktır. Oysa işçi sınıfının çıkarlarının temsilcisi ve savunucusu olan böyle bir parti emekçi halkımız açısından son derece önemli bir seçenekir. Böyle bir partinin katılmadığı bir seçim sakat olacağı, özgür bir seçim söylemeyeceğini açıktır.

Bu duruma bakıp sosyalistlerin "mademki bizim partimiz yok, o halde bu seçimler bizi ilgilendirmez" biçiminde düşünmeleri, elbette ki, doğru olmaz. Toplumun bir parçası olukları için ülkedeki tüm gelişmeler ve olaylar sosyalistleri de ilgilendirir ve bunlar üzerinde bir taraf olarak, kendi doğrultularında etkili olmaya çalışırlar. Böyle yapmamak, sosyalist hareketi toplumun genel gidişinden bağımsız, sanki kendi başına bir hareketmiş gibi düşünmek yanlışlığını düşmek olur.

Böyle olunca, sosyalistlerin önumüzdeki seçimlerde kendilerine en yakın bir parti, yani sosyal demokrat partilerden birini desteklemeleri gerekeceği açıkları. Ama bu destek koşulsuz olmaz. Bu koşul, desteklenecek sosyal demokrat partinin -elbette ki tüm sosyal talepleri karşılaması değil- fakat gerçekten demokrat bir tutum içinde olmasıdır. 141, 142 ve 163ün kaldırılmasıından, 12 Eylül'den sonra Anayasa ve diğer yasalarla demokratik hak ve özgürlükler getirilmiş olan tüm kısıtlamaların ve YÖK'ün kaldırılmasından, 1402'lüklerin uğradıkları haksızlıkların düzeltilmesinden yana olmak ve laiklik ve bağımsızlık ilkeleme bağılılık bunun başlica göstergeleridir. Ayrıca, partilerin merkez karar organlarında seçilecek milletvekili adaylarının nitelikleri de bu konuda bir ölçüde yol gösterici olabilir. Sosyalistlerden, bu ölçülere göre desteklemeye karar verecekleri sosyal demokrat partinin iktidar, ya da hiç değilse ana muhalefet olmasının, kendi hareketimizin yasallık kazanması bakımından büyük önem taşıdığını düşünerek, seçimlerde olabildiğince etkin bir çaba göstermelerini diliyorım.

"Gözaltında" Demokrasi!

Dr. Erdal Atabek

Paneldeyiz.
"Bilim ve Sanat" dergisinin yedinci yılı. Dergimiz bir panel düzenlemiştir.

Türkiye'nin yedi yılı gözden geçirilecek. Ben de yedi yılda barış konusunu anlatmaya çalışacağım.

Solumda, Varlık Özmenek oturmuş, paneli yönetiyor. Sağında, Halit Çelenk.

Salon ağızına kadar dolu. Kalabalık dışarıya taşmış. Bir susamışlık mı?

Birden gözüm, sağ tarafa ilişti. Bir kamera, paneli filme alıyor. Kameranın yanında da ses kaydeden teyp, çalışıyor. "Eh," diye düşündüm, "bir yedi yılın kutlaması, dergimiz videoya alıyor herhalde. Bir kopya istemeli mi?"

Varlık Özmenek'e döndüm, sordum, "dergi mi filme alıyar?" diye. Akıma, belki bir ajans da alabilir diye gelmişti.

Sonradan saflığımı çok güldüm ya. İşte, insanın duyması başka, başına gelmesi başka.

Varlık Özmenek, "polis" dedi, "polis alıyor".
Kısaca, net, sakin. "Polis".

Polis toplantıyi filme alıyor. Polis toplantıyı banda alıyor. Bandı bilirim ya, filme almak yeni uygulama.

Birden gözümde sahne değişti. Bir an dalar gidersiniz ya, öyle bir şey.

Biz panelistlerin oturduğu kürsü, bir sanık sırası oldu. Kameranın gözü, savcının gözü oldu, söylediklerimiz suç delili.

Bir an, bir saniye, bir kaç saniye; yeniden panele döndüm...

Yeniden panele döndüm. Güney Gönenc'i, Halit Çelenk'i, Sadun Aren'i, Varlık Özmenek'i, Muzaffer İlhan Erdost'u, Özcan Kesgeç'i zevkle dinledim. Ben de düşündüklerimi söyledi. Panel bitti. İyi bir panel oldu diye düşündüm.

Sonra aklıma geldi. Arkadaşlara da söyledi. O toplantıda bir duyu içinde kaldım. Sanki kuşatılmış bir kente gibiydik. Çevrede hazırlıklar vardı. Silahlar dolduruluyor, kılıçlar bileniyordu. Salın hazırlıkları olan gidiş gelişler vardı. Kameranın merceği, bir silahın namlusu gibi parlıyordu.

İlk o zaman aklıma gelmişti. "Gözaltında demokrasi" yi yaşıyorduk.

Bilincimin bütün katkılarıyla anladım, demokrasi bu değildi.

İşte, demokrasi, yasalara uygun işler yaptığı zaman tedirgin olmamaktı, huzursuz olmamaktı, kaygı duyamamaktı.

Oysa, ben, işte bugün burada yapılan herşeyin yasalaya uygun olduğunu biliyordum, hiçbir suçla ilgisi olmadığını biliyordum. Gene de, tedirgin oluyordum, huzursuz oluyordum, kaygı duyuyordum.

"Gözaltında demokrasi" buydu.

Benim bildiklerimi polis de biliyor. Polis de, bugün burada yapılanların yasal olduğunu, hiç bir suç bulunmadığını biliyordu. Aksi olsaydı, işlem yapmaları gerekiirdi.

Ama, günün birinde, kimbilir hangi 12'de, bütün bunların suç sayılmayacağından, iddianamelerin konusu olmayacağından emin olamıyorum.

İşte, demokrasi, bu kaygıyı duymamaktır.

Bu kaygıyı duyduğum zaman, yaşadığım rejim demokrasi değildir.

Demokrasi, suç işlemedikçe, gelecektен güven duymaktır.

Bense, suç işlemediğim halde, gelecekten güven duymuyordum.

Bir yandan da paneller yapılmıyor, konuşmacılar konuşuyor, dinleyiciler dinliyor. Yani, demokrasi vardı, öyle ya. Film kameralarının altında, teyp mikrofonlarının karşısında demokrasi vardı.

Bu, "gözaltında demokrasi"ydi.

Bursa'da başka bir paneldeydim. 19 Mayıs'ta SHP Bursa İl Örgütü tarafından düzenlenen "Gençlik ve Demokrasi" paneli.

19 Mayıs anımlı bir tarih. Atatürk'ün Samsun'a çıktığı tarih. "Gençlik Bayramı." Bursa, anımlı bir kent. Atatürk, ünlü Bursa nutkunu burda vermiş.

Bursa'ya bir gün önce gelmişiz. Mustafa Ekmekçi'yle birlikteyiz. O gün, gençleri polis tartaklamış, gözaltına almış. Olay, gençlerin tek tip öğrenci derneğine karşı çıkmalarından doğuyor. Gençler bir parkta oturuyorlar, polis de "toplantıları" diye üstlerine gitmiş. Gençler, durumu anlatıyorlar, Ekmekçi Vally ile telefona konuşuyor.

Ertesi gün, panelde, bir yanında Cüneyt Canver, diğer yanında panel yöneticisi, SHP Bursa örgütünden Avu-

kat Asude Hanım, onun da yanında Mustafa Ekmekçi oturuyor. Başka panelistler de var. Salon gençlerle dolu. Hava elektrikli. Gençler öfkeli. Gençler kırgın. Gençler tepkili. Arkadaşları tartaklanmış, arkadaşları gözaltında. Haksızlar mı? 19 Mayıs gençlerin bayramı değil miydi? Bursa nutku, Atatürk'ün değil miydi?

"Gözaltında demokrasi" diye düşündüm gene.

Dikili Kültür ve Sanat Festivalinde de öyle. Ben gideydim. Okudum, sonra da dinledim. Polis filme alıyor. "Neden alıyorsun?" diye soruyorlar. "Arşiv için" diyor.

"1990'a arşiv yapıyorum." Eğer bu okuduğum doğruysa, suçtur. 1990, yeni bir askeri hareketin tarihi olarak söylenilir. Öyle yazıldı geçildi. Yazılıp geçilmemesi gerekiirdi. Bu sözler, sadece, Dikili'de bulunanlara yönelik bir tehdit değildir. Ülkenin bütün demokratlarına, bütün yurttaşlarına yönelik bir tehdittir. Suçtur ve hesabının sorulması gereklidir.

"Gözaltında demokrasi".

Gözaltında kültür, gözaltında sanat, gözaltında bilim, gözaltında gençlik.

Nezih Danyal

Gözaltır, bir tehdit. Bir yıldırma. Bir sindirme. Bir korkutma.

"Seni izliyoruz". "Seni biliyoruz". "Bak, seni filme alıyoruz?" "Bak, seni banda alıyoruz."

Vatandaşın ne hale getirdiğini çok iyi gösteren bir TV programı vardı geçen günlerde. Bir "gizli kamera" oyunu yapılmış. Yıldız Parkı'nın girişine bir flama asmışlar: İÇERİ GİRMEDEN AYAKLARINI SİL. Türkçe ve İngilizce yazılmış.

Yıldız Parkı'nın girişine bir büyük paspas koymuşlar. Güya, şakacık olacak da, vatandaşlar değişik şeyler yapacak da, gizli kamera çekecek de, biz de izleyip geleceğiz.

Ne gülmesi! Ben dehşetle izledim. Herkes, büyük bir uysallıkla ayaklarını dikkatle sildi. Hele biri, -kuşkusuz, ne olur, ne olmaz diye- ayaklarını silmekle kalmadı, yanlarını, üstlerini bile paspasa dikkatle sildi. Kimse, bu nedir?" dedi. Kimse, "ne saçma şey, bu kimin aklına gelmiş?" dedi. Kimse, "ne saçma şey, bu kimin aklına gelmiş?" dedi. Yürek yaralayıcı bir şey. Sosyal bir test bu. Basıktı, insanlarınımızı ne hale getirmiş? İşte, bu hale.

"Gözaltında demokrasi". Bu işte, bu.

Ağustos ayı başlandı. Telefon çaldı. Aykut Göker. Ankara'dan arıyor. Eylül ayı dergisine ilişkin konuşuk. Başka ilgili bir yazı konusunu görüştük. 1 Eylül, Dünya Barış Günü.

Yarım saat sonraydı. Kapı çalındı. İki polis. Rıza Paşa Karakolu'ndan gelmişler. Bir "celp" kağıdı. Karakola uğramam isteniyor. Bahariye-Moda çevresinin karakoludur burası. Memurları kibar, saygılıdır. Geleceğimi söyledim, gittiler.

Karakola gittim. Efendiden bir polis memuru, elinde bir kağıt, biraz sıkıntılı bir yüz ifadesi, oturttu. Ankara Savcılığı'ndan bir yazı gelmiş de, ifadem isteniyormuş. "Nedir?" dedim. "Bir dernek kurulmuş da, yasadışıyım, o konuda bilginiz isteniyor" dedi. "Bakıym kağıda" dedim, verdi. Yazısı gördüm, anladım.

"Nükleer Savaşa Karşı Hekimler Derneği" kurulmuştur. Kurucuları arasındaydım. Dernek, Şubat 1987'de türkçe kişilik kazanmıştır. Genel 1987'nin Mayıs ayında da Ankara Valiliği'nce çalışmaları durdurulmuştur. Yasası dernekten denilen buydu. Yazıya baktım. Gerçekten de "yasadışı dernek kurulması" diyor.

Polis memuruna "sen yaz" dedim, söyledim: "Bu dernek yasal kurulmuştur, kuruluşu bellidir, izin verilmiştir, bu bir. Bir hekim ve bir vatandaş olarak nükleer savaşa karşı olmak hakkımdır ve görevimdir, bu iki." Polis memuru yazdı, okudu, imzaladım karakoldan çıktım.

Bu dernek bir görev duygusuyla kurulmuştu. Dünya, "Nükleer Savaşa Karşı Hekimler Derneği" kurulmuş, "Nobel Barış Ödülü"nü almıştı. Polis memuru bunların ne kadarını biliyordu? Bilmiyorum.

O efendiden memur, arkamdan ne düşünmüştü kimdir? "Yahu, yaşını başını almış adam. Muayenehanende oturup işine baksana. Sana ne dernekten mernekten. Üstelik daha başın da beladan yeni kurtulmuş, belki de kurtulmamış. Sana mı kaldı bu işler? Rahat mı batıyor nedir?" Belki de böyle demiştir.

Keşke, böyle düşündüyse yüzüme söyleseydi de, ben de ona deseypdim ki:

"Bak, memur kardeşim. Ben, yaşını başını almış adamım. Rahat, keyfi de çok iyi bilirim. Bana rahat batmıyorum.

Ama, bu nükleer silahlar bana batıyor, Sana da batıyor ama, sen daha farkında değilsin, ben farkındayım. Konu bu. Sen de bu işleri farkedesin diye dernek kuruluşuna katılıyorum. Sen kendi çocuklarına bile acımıyı bilmeyen, ama ben biliyorum. Senin çocuklarına da, bütün çocuklara da, insanlara da, dünyaya da, hayatı da acımıyı biliyorum, onları sevmeyi biliyorum, onun için bu dernekin kuruluşuna katılıyorum. Konu bu memur kardeşim."

Eğer, böyle düşünüyorsa yüzüme söyleseydi de, ben de bunları söyleseydim.

O bir şey demedi, ben de bir şey demedim. Karakoldan çıktı.

"Gözaltında demokrasi" işte.

Peki, nasıl aşılabilecek bu? Nasıl düzenecek bu işler?

Ortak Pazara girilecek de, Ortak Pazar ülkelerinin demokrasi standartı gelecek de, öyle mi düzenecek? Yoksas, siyasetlerimiz demokrasının kendileri için de- önemini anladı da, onlar mı değişik bir yol izleyecek?

Güvenilir olan biziz, biz.

Biz, kimiz?

Biz, demokrasiye dikilen gözlerin içine bakanızı,

Biz, demokrasiye dikilen gözlerin içine baka baka düşündüklerimizi söyleyenleriz.

Biz, demokrasiye dikilen gözlerin içine baka baka, söylemenleri dinleyenleriz.

Biz, rahatın battığı insanlar değiliz.

Bize, insanlara yapılan zulüm batıyor.

Bize, insanlara yapılan işkenceler batıyor.

Bize, insanlara yapılan haksızlıklar batıyor.

Biz, o zulümün üstüne gidenleriz.

Biz, o işkencelerin üstüne gidenleriz.

Biz, o haksızlıkların üstüne gidenleriz.

Bize "onlar ideolojik hareket ediyor" diyenler doğru söyleyiyor.

Bizim ideolojimiz vardır. Gögümüz ordan geliyor.

Çevirin kameralarınızı. Açıñ teyplerinizi. Elinize alın kalemelerinizi.

Arşivinize bu sözleri de ekleyin.

Bizim ideolojimiz "insan olma ideolojisi" dir.

Bizim ideolojimiz "uygar olma ideolojisi" dir.

Bizim ideolojilerimiz, "çağdaş uygarlık ideolojisi" dir.

Bizim ideolojimiz, "demokrasi ideolojisi" dir.

Biz, demokrasiye sahip çıkarız.

Bizi korkutuyorsunuz, biz korkuyoruz, bu insancadır.

Ama, korkumuzu aşıyoruz, bu daha insancadır.

Bizi zorluyorsunuz, duraklıyoruz, bu insancadır.

Ama, bunu aşıyoruz, gene hareket ediyoruz, bu daha insancadır.

Konuşmamızı önlüyorsunuz, yazmamızı önlüyorsunuz, örgütlenmemizi önlüyorsunuz.

Biz, bütün bunları aşıyoruz, konuşuyoruz, yazıyoruz, örgütleniyoruz, bu daha insancadır.

Bizi "gözaltında" tutuyorsunuz, ama boşuna.

Biz, insanlığı, uygarlığı, çağdaşlığını, demokrasiyi temsil ediyoruz.

Sizin gözaltına almak istediğiniz insanlıktır, uygarlıktır, çağdaşlıktır, demokrasıdır. Uğraşınız boşunadır. Bunları gözaltına alamazsınız.

Yapıp yapacağınız, gücünüz yettiğinde, ülkenizin insanların zulmetmektir, acı çektmektir, sömürmektir.

Gözaltı mı?

Biz, göze alıyoruz.

Didar Şensoy Unutulmayacak

Akın Birdal*

Yaklaşık yedi-sekiz yıldır, toplumca cezaevlerini yaşıyoruz. Cezaevleri günlük yaşamımızın ayrılmaz bir parçası oldu. Yedi yıl içinde 240 bin kişi cezaeviyle tanıtı. Nizamiye kapılarından, kafeslerinden, demir kapılarından geçti. İşkenceyi, baskıyı gördü. Onuru, kişiliği aşağılandı. Kimi tahliye oldu, beraat etti, kimileri hala yatiyor.

Günümüzde cezaevleri denilince, insanla birlikte olamayacak kötü ne varsa, onu çağrıtırıyor. Tüm kötülüklerle boğuşan binlerce insan içinde direniyor, yaşama savaşı veriyor. Cezaevleri denilince usa zindanlar, işkenceler geliyor. Cezaevlerinde insanlık dışı uygulama ve koşulları değiştirebilme çabasıyla yaşamını yiyeceklerini gepegeç insanlar anımsıyor. Ve bundan böyle cezaevleri denilince Didar Şensoy adı çakılı kalacak bilinclerimizde, unutmayacağız.

Bir insanı özgürlük yolunda, bağımsızlık, barış ve demokrasi yolunda elinde meşaleyle yürüken, direnirken ve savaşırken tanımışsanız kolay kolay unutamazsınız, unutturamazlar. O anda, tanıdığınızı insanın sevgisi, güzelliği, bakişi, davranışları ve yan yana bulunmanın verdiği güç çakıliverir insan bilincine. İşte Dindar Şensoy, böyle bir tanışıklığın simgesiydi. Herkes, Didar Şensoy'u böyle onurlu bir kavganın yolunda tanıdı, birlikte oldu.

Biz de onu, aynı yol üzerinde tanıma onuruna erişenlerdeniz. Geçen yıl Temmuz ayının ilk günleri, Türkiye'de İnsan Hakları Derneği kuruluyordu. İstanbul'da, Ankara'da uzun süren kuruluş çalışmaları, sonuna yaklaştı. Kuruluş için bir grup arkadaş, Ankara'ya gelmişti. Didar Şensoy'da kuruluş çalışmalarına emek vermiş ve kurucular arasında yer almıştı. O günden sonra Didar Şensoy'u sık sık gördük. Kimi gün dernekde, kimi gün de tutuklu ve hükümlü ailelerinin arasında, en önde, oturma direnişlerinde gördük; yürüken, dilekçe verirken, açlık grevi sürdürürken, protesto ederken gördük. Çünkü o

hep öndeymişti. İnsan hakları ve demokrasi mücadeleinin yılmaz bir savaşçı idi. "Ne cezaevlerinde oğullarımızı, ne de biz insanlık onurumuzu ezdirmeyeceğiz, gereklse öleceğiz, ama ezdirmeyeceğiz" diye haykıracak, usanmadan, insanlık onurunu savundu.

... VE HAKLI INSANLAR!

lüğü, basın ve haber alma özgürlüğü bir kez daha ayaklar altında eziliyor.

Sonunda polise götürülmeyenler, Meclisin önüne geldiler. Didar Şensoy vücutundaki morarmış izleri gösteriyordu. Az sonra olduğu yere yığıldı, kaldı. Bir süre ambulans bulunmadı. Hastaneye geç yetişirildi. Az sonra ölüm haberi geldi.

O gün, Türkiye'nin bütün cezaevlerinde yatanların nabzı TBMM'nin önünde atıyordu. Kendileri için dilekçe verilecekti. Sonucu ne olacaktır? Ertesi gün gazeteleri bekliyorlardı. Dilekçe verilmemişti. Didar ablaları ölmüşü. Takvimler 1 Eylül Dünya Barış Günü'nu gösteriyordu.

İnsan hakları ve demokrasi mücadele, yılmaz bir savaşçısını daha yitiriyordu.

Evet, Didar Şensoy'u insan hakları mücadeleinde yitirdik. Didar Şensoy, cezaevlerindeki baskı ve işkencenin son bulduğunu göremeden öldü. İnsan haklarının eksiksiz kullanıldığı göremedi. Binlerce insan onu çiçeklerle son yolculuğuna uğurladı. Didar Şensoy'un yorgun yüreği durdu. Ama yine dirlenmeyecek. Ta ki, insan hakları kazanımlarının onun yüce anısına armağan edileceği güne dek.

24 Ocak Çelişkileri ve Seçenek Sorunu

Sinan Sönmez

Ekonominin gelişme ve demokratikleşmenin birbirinden kopuk olmaması, tam tersine birbirini tamamlaması nedeniyle ekonominin tam anlamıyla demokratikleştirilmesi gerekli gözükmeğtedir. Ancak ve ancak demokrasi mekanizmasının tam işlediği bir toplumda tekelci sermayeye karşı etkin bir politikanın uygulanması söz konusu olabilecektir. Bu bağlamda seçeneğin kısıtlamasız demokratik sistem olduğu kuşku götürmez bir gerçek ve tercih olarak karışımıza çıkıyor. Bu yolun açılabilmesinin önkoşulu büyük sermayenin çeşitli "seçenek"lerine ve "serbest piyasa" fetişizmine karşı çıkmaya özdeşleşiyor.

24 Ocak 1980'den bu yana yaklaşık sekiz, 12 Eylül "harekatı"ndan ise yedi yıl geçti, ANAP ise dört yıldır yönetimde. ANAP yönetiminin uyguladığı iktisat politikalarının temeli 24 Ocak kararlarına dayanıyor. Bu tarihte yürürlüğe konulan kararların temel çerçevesinin ise 1978'de TUSİAD tarafından çizildiğini görüyoruz. TUSİAD'ın oluşturduğu çerçeve ise IMF'nin gelenekselleşmiş reçetelerine ve monetarist okulun görüşlerine dayanıyor. Türkiye'deki tekelci sermaye ile uluslararası finans merkezleri bütünlüğe karar alıyorlar.

GERÇEK NEDİR?

Tekelci sermayenin sorunlarını çözmek amacıyla yönelik kararlar dönemin başbakanı S. Demirel'e göre kısa erimlidir. Eylül 1980 veya en geç 1981 sonunda hedeflere ulaşılmıştır (Cumhuriyet, 13 Ekim 1986). Maliye Bakanı İ. Sezgin ise 24 Ocak kararlarının 12 Eylül'de "raydan çıktıığını" ileri sürmektedir. (Milliyet, 25 Ocak 1987). DYP üst yönetiminden N. Koçayusufpaşaoglu da "kararlar ilk 6 ay içinde meyvelerini vermeye başlamıştır. Nitekim 1980 yılında alınan kararlar ilk 6 ay içindeki meyvelerini verdikten sonraki etkilerini gelecek dö-

kurdugunu görüyoruz: "12 Eylül ekonomik meselelerin vahmetinden şikayetcidir, şikayet ederek gelmiştir. Ama tedbir olarak da; alınmış olan kararların, yürütülen politikaların aynen hatta aynı kadrolarla yürütülmesinden başka bir tedbir yoktur" (Cumhuriyet, 13 Ekim 1986). Nitekim kararlar alındığı zaman başbakanlık müsteşarı olan T. Özal uygulanacak kararlarla Türkiye'nin iki veya üç yıl sonra sorunlarını çözeceğini savunuyor. 1983'de uygulanan politikaların değerlendirimesini yapan Özal, "tam üç sene oldu. Düzlige de çıktı. Merak etmeyin memleketin rayından çıkan, lağkalaşan ekonomik hayatını yerli yerine oturtmak ancak bu şekilde gerçekleştirilebilir" (Erkekçe, Haziran 1983, s. 138) yargısında bulunuyor. Aynı açıklamada, ara hedef olarak belirtilen ödemeler dengesinin sağlanmasının 1982 sonrasında hemen hemen çözüme kavuştuğu, en geç 1983'de bu hedefe ulaşılacağı vurgulanıyor. 19 Aralık 1983'de başbakan tarafından okunan hükümet programında enflasyonun yüzde 10'un altında indirilmesinin gerekli olduğu ve bunun hedeflendiği, böylece gelir dağılıminin iyileştirileceği belirtiliyor. Gene 1984'de "enflasyonun belini sıkı para politikası ve sağlam bütçe politikası ile kıracağım" deyip dengesini yapan başbakan, "diş kredi kullanımında çok dikkatli olacaklarını" da vurguluyor (Cumhuriyet, 23, 24 Nisan 1984). Ancak daha önce kısa erimde ekonomik sorunların çözüleceği belirtilirken, Nisan 1984'de Odalar Birliği'nde yaptığı konuşmada Özal "uygulanan politikaların on yıl sürdürmesi Türkiye'nin dünyanın sayılı ülkeleri arasına girmesini sağlayacaktır" yargısında bulunuyor.

Yukarıdaki anlamlı alıntılar 1980 Eylül'ünde yönetimden uzaklaştırılan, gerekse yönetimde kalan ve yeni takviyelerle desteklenen (siyasi) kadroların çelişkilerini ortaya koymaktadır.

ÇELİŞKİLERİN ÇÖZÜMÜ

Bu çelişkilerin özlü biçimde çözümü öncelikle gerçekçi saptamalar yaparak olanağıdır:

- 24 Ocak kararları kısa erimli önlemler olarak düşünülemez.
- 24 Ocak kararları kaçınılmaz olarak otoriter bir düzenlemeyi ve rejimi gerektirmiştir.

— 24 Ocak kararları alındığı tarihten bu yana sürekli olarak yeni kararlarla desteklenmiştir.

— Tekelci sermayenin sorunları büyük kaynak aktarımına karşı çözülememiştir ve mevcut sağ yönetim veya "alternatif" sağ yönetimler yeni kararların alınmasını zorunlu kılmaktır.

Bir kez 24 Ocak kararlarının öngörüldüğü ekonomik önlemlerin toplumda sınıf ve katmanlar açısından taraflı olduğu son derece açıkta. Özünde her iktisat politikasının taraflı olması kaçınılmazdır. Ancak "Batı" tür demokrasilerde iktidardaki siyasi gücün temsilcisi olduğu sınıf ve katmanların çıkarını gösteren politikalar uygulamasının yanısıra, kendini desteklemeyen tabakalarla yönelik politikaları da yürürlüğe koyması kaçınılmaz gözükmemektedir. Böyle bir uygulama tarihsel süreç içinde olmuş siyasi güç dengelerine doğrudan bağımlıdır. Siyasal katılımın yoğun ve yaygın olması ölçüsünde emekçi kesimlerin tamamen dışlanabilmesi söz konusu olmamaktadır. Bu bağlamda iktisat politikalarının taraflılığı toplumda güç dengeleme göre değişmektedir. Türkiye'de yürürlüğe konulan 24 Ocak kararlarının, tekelci sermayenin yetmişli yıllarda yaşadığı ve ekonominin tümünün etkilediği açmazların tekelci sermaye lehinde çözülmesi doğrultusunda alındığı görülmektedir. Bunalımın yoğunluğu, genişliği ve toplumdaki muhalif kesimlerin direnişi sermayenin kendi açısından "radikal" bir düzenlemeye gitmesini doğurmaktır. Yani 24 Ocak Kararları ve öngörülen model kısa erimli konjonktürel dalgaların giderici bir "istikrar" programı olarak algılanmamalıdır. Nitekim ekonomik kararlar politik, sosyal ve eğitsel düzenlemeleri, gerekli kılmıştır. Bu düzenlemeler sürekli sahip olup, özü itibarıyle demokratik hak ve özgürlükler ve de sosyal devlet anlayışına karşı bir düzeni yerleştirmeye çalışan bir süreç olarak algılanmalıdır. Bu bağ-

lamda 24 Ocak kararları ve otoriter rejimin kurulması arasında kesintisiz bir bağlantı vardır. Otoriter rejimin oluşturulması ve yerleştirilmeye çalışılması sürecinde sürekli olarak kavramlar bilinci olarak bulandırılmış, "serbest piyasa" fetişizmi yaratılmaya çalışıllar, Bunca kaynak aktarımı ve desteği karşın sistemin içerisindeki düzensizlik ve kronikleşen bunalım "istikrar" olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

"İSTIKRAR" DAN ANLAŞILAN!

24 Ocak sürecinde "istikrar"lı gelişmeler de kaydedilmiştir. Gelir dağılımının giderek bozulması, ücretli, emekli, küçük üretici, küçük çiftçi gibi düşük ve hatta orta gelir gruplarının satın alma gücünün azalması ivme kazandığı ölçüde istikrarlardır! Buna karşın faiz ve rant gelirlerinin giderek artması ve küçük bir grubun elinde toplanması, ihracatçı ve ithalatçı büyük firmaların devlet desteğiyle büyük kazanç sağlama istikrar göstermektedir. Bankacılık kesimindeki bunalım, speküasyonun artması, Türk lirasının sürekli değer yitirmesi, işsizlik boyutlarının genişlemesi, ödemeler denge içindeki açığın süresi, dış borcun yükselmesi, bütçenin giderek daha fazla açık vermesi, sosyal harcamaların azalması, enflasyonist baskının süresi, devletin tekelci sermayeye yeni olanaklar tanyarak kaynak aktarması "istikrar"ını korumuştur. Ancak bu tür bir istikrar kavramını kullanırsak gelişmelerin "istikrar"lı olduğunu söyleyebiliriz. Gene hıç kuşkusuz demokratik katılım ve denetim sağlanamadığı sürece söz konusu "istikrar" büyük sermaye tarafından korunacaktır.

"İSTIKRAR" POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1980 sonrası politikalarının değerlendirilmesinde bir "muhasebe bilançosu" oluşturarak "arti" ve "eksi" puanlar verilmesi yanıltıcı hatta sorunu çarptırıcı olacaktır. Değerlendirmede politikanın hangi katmanlara yönelik olduğunu ve özverisi hangi katmanların yaptığını göz önünde bulundurulması gereklidir. Alınan her bir önlem, uygulamanın toplumda sınıf ve katmanlar açısından değerlendirilmesi kaçınılmaz gözüküyor. Zıtlıkların doruk noktasına ulaştığı

Türkiye açısından bu tür değerlendirmeye özellikle gerekli. Tüm ekonomik önlemlerin uygulandığı zaman kesintide emekçilerin grev yapamadıkları, özgürce sendikal örgütlenmeye geçemedikleri, kitleler üzerinde siyasi kısıtlamaların sürdürdüğü, hatta bu tür önlemlerde de yetinilmeyerek "sözleşmeli personel" gibi sendikal ve sosyal haklardan yoksun bir kesim yaratılmaya çalışıldığı dikkate alınarak ekonomik "operasyon"ların etkileri incelenmek zorundadır. Her bir karar ve uygulamanın gelir dağılımını ve kaynak aktarımını nasıl etkilediği, sermaye ile emek gelirlerini nasıl değiştirdiğini açıklamak, yani toplumda katmanlar açısından çözümleme yapmak gereklidir. Buna karşın teknik ayrıntılar üzerinde israr ederek eklektik "çözüm"ler önermek temel sorunları bir kenara bırakmaktan başka bir şey değildir. Bu bağlamda 1983 seçimlerinde "sivilleşme" adına mevcut siyasi yönetimde destek verenlerin, demokratikleşmenin ancak bu tür bir "sivilleşme"yle olanaklı olabileceğini düşünenlerin aynı zamanda "piyasa ekonomisi"nin dayanılmaz çekiciliğine kapılmaları hiç de şaşırıcı gözükmüyor! Yalnız yeni-liberalizmin büyüsüne kapılıp yeni çözümler üretmek için teknikleri sanan iktisatçılarımızın bilinci veya "bilincsiz" olarak karıştırdıkları, bulandırdıkları konu, devlet kapitalizmi olsusunu üretim araçlarının sosyalize edilmesiyle eşdeğer tutmak oluyor! Türkiye'de uygulanan devlet kapitalizmi sayesinde dolaylı ve dolaylı korunarak sermaye birikimini artıran, hızlandıran tekelci sermayenin "serbest piyasa" ekonomisi tutkusunu ile "serbest piyasa" ekonomisini tek rasyonel seçenek gören "sol" eğilimli iktisatçılar bir noktada birleşebiliyorlar. Bunun çok yeni bir örneğini Cumhuriyet gazetesinde Osman Ulagay'ın satırlarında buluyoruz. Yazara göre Özal yönetimi Prof. Akat'ın "alternatif büyümeye stratejisi"nde önerilen aşamaları sırasıyla gerçekleştirmediği için başarısız oluyor. Ulagay'a göre "ancak Prof. Akat'ın ilk olarak yapılmasını önerdiği zorunlu tasarruf seferberliği en sona bırakıldığı ve dört yıl geciktirildiği için enflasyon başını alıp gitmiş, iç ve dış borçlar tırmamış bulunuyor" (Cumhuriyet, 13 Eylül 1987). Gelenekselleşmiş konjonktür politikalar böylesine yeniden keşfedilken, diğer yandan da Özal'ın alternatifini nereden bulduğunu ve neden

"başarısız" olduğunu öğreniyoruz!

ANLAŞILMAK İSTENMEYEN

Nedir anlaşılması bu denli güç gözükken? Yanıtı kapitalist sistemin mantığı, dinamiği ve yeni-liberal akımın modaya dönüştürdüğü "serbest piyasa" kavramının anlamı ve ideolojik içeriğidir. Sorunun çözümü kapitalist sistemde devletçilik politikasının özel kesime nasıl destek olduğunu ve sermaye birikimine katkısının ortaya çıkarılmasıyla kolaylaştırılabilir. Çok geleneksel bir örnek olmasına karşın anlamlılığı açısından KİT'lerin üstlenmiş olduğu işlevler örnek oluşturmaktadır. Üretim araçlarının sosyalize edilemediği sürece, üretim araçlarının kamu mülkiyetinde olması sistemin mantığına ters düşmüyor; ancak, celişkili bir biçimde sosyalizasyon olusunun gerçekleşmesine nesnel olarak yardımcı oluyor. Bu bağlamda KİT'lerin işlevleri tek boyuta indirgenemiyor. Ne var ki, "serbest piyasa"nın çeşitli çizgilerdeki savunucuları, bu olgulan tek boyuta indirgeyerek sorunu çarpitıyorlar. Sermaye grupları devlet müdahalelesine karşı olduklarını belirtiyorlar; ancak, devlet müdahalelesini arkalarına alıyorlar. Aslında birçok kez söylendi, yazdı; "tam rekabet" piyasası yok, tekellerası rekabet söz konusu. "Tam rekabet" piyasası bu tür bir piyasa. Ve sermayenin uluslararasılaşması, Çok Uluslu Şirketlerin alabilgilene rekabet içine girdiği günümüz koşullarında devlet müdahaleciliği zorlulu oluyor. Buna somut bir örnek verebiliriz: 1978-1980 kesişinde ciro itibarıyle dünyadaki en büyük 500 işletmeden-ki bunlar genelde çok uluslararasıdır-47'sinin finansmanına ulusal devletler katılmaktadır. Yani çeşitli dövizlerde kamu katılımcılığı söz konusudur. Bunlardan 37'sinde en büyük pay sahibinin kamu olduğu gözlenmektedir. Söz konusu 500 işletmede kamuun payı yüzde olarak İngiltere'de 13.F. Almanya'da 17. Fransa'da 24. Türkiye'de 33. İsviçre'de 36. İtalya ve İspanya'da 66. Avustralya, Avustralya ve bazı azgelişmiş ülkelerde 100'dür. Yani Meksika, Brezilya, Hindistan, G. Kore gibi "yansanayılmış" olarak da nitelendirilen ülkelerde büyük işletmelerin kamusal sermayeye sahip olduğu gözlemlenmektedir.¹¹

Bunca kaynak aktarımı ve desteğe karşın sistemin işlemesindeki düzensizlik ve kronikleşen bunalım "istikrar" olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Kapitalist sistemin düzenlenmesinde temel araç veya anahtar devlet müdahaleciliği veya kamu kesimi olmaktadır. Serbest piyasanın ön plana çıkarılması sistemin karşılaşacağı yapisal bozuklıklar ve düzensizlıkların çözümünde gene bir araç olarak görülmelidir. Ancak bu araç sahip olduğu ideolojik içerikle sosyal devlet anlayışına karşı çıkmakta ve öngörüyü düzen çerçevesinde bir amaca dönüştürilmektedir. Yoksa sistem içinde devletçilik ve "tam rekabet" mutlak anlamda birbirinin karşıtı olmamaktadır. Uzlaşmazlık değil uzlaşma vardır. Aynı sistem içerisinde her iki uygulama da gerçekleştirilmekte ve adem-i merkeziyetçi bir kaynak dağıtımını gerçekleştirdiği ileri sürülen serbest piyasa mekanizmasında devletin müdahalesi de, kaçınılmaz gözükmeğtedir. Kaldı ki, tüm düzenlemelerde, tüm iç ve dış koşulların tekeli sermaye için "olumlu" olmasına karşın, sorunları kendi istemleri doğrultusunda çözmemişlerdir. Bu tür bir "çözüm" arayışı doğrultusunda ise ülke ekonomisinin tahrip olması ve emekçi kesimlerin giderek yükseltileşmesi kaçınılmaz gözükmeğtedir.

DIŞ BORÇ ÖRNEĞİ

Modelin temel araçlarından olan dış borçlanmayı ele aldığımız zaman celişkileri ve borç artışından emekçi kesimlerin nasıl etkilendildiğini özlü olarak görebiliyoruz. Dış borç Türkiye'nin gündeminde hiç bir zaman çekmiyor. 1980 öncesi sağ yönetimler "borç yığının kamçısı" özdeyişine sarilarak cömertçe borçlanarak Türkiye'yi "70 sente" muhtaç duruma getirmelerine karşın, inevcüt sağ yönetimi borcu yüzde 100 artırmakla suçlanmaktadır. "Hızlı ekonomik büyümeye" sloganı altında olumlu uluslararası ve ulusal ekonomik koşullara dayanılarak sağlanan büyümeye dışa bağımlı, entegre olmuş bir sanayi yapısı doğurduğu ve dış borçlanmaya sınır getirilmeyerek Dövize Çevrilebilir Mevduat gibi

vurgulandığı üzere hedeflere yönelik politikalar tarafsız değildir. Şöyle ki, ihracata yönelme stratejisi doğrultusunda uygulanan talep kısıcı politika bir yandan tekeli sermayeye büyük kaynaklar aktarırken tüm yük düşük ve orta gelir grupları üzerine biniyor. Her bir uygulama sosyal politika, tarım politikası, vergi politikası, gelir dağılımı ve ücret politikasıyla desteği tekeli sermayeye verirken, özellikle emekçi kesimleri ekonomik ve siyasi planlarda karşısına alıyor. Nitekim yukarıdaki modelin uygulanması için finansman sorununun çözümü büyük ölçüde dış ve de iç borca dayandırıldığı ölçüde emekçi kesimlerin ekonomik ve mali faturası kabarıyor. Bu bağlamda büyük sermayeye gerekli kaynak aktarımının yapılabilmesi için siyasi ve sosyal yaşama kısıtlamalar getiriliyor. Bu nedenle salt ödemeler dengesinin sağlanması ve ihracatın artırılması gibi her siyasi yönetimin ulaşmaya çaba göstereceği bir hedefi tek başına ele almak sakincalıdır ve yetersizdir. Bu hedeflere ulaşmak için uygulanan tüm ekonomik, politik ve sosyal önlemler paketini bir bütün olarak ele alıp incelemek gerekli gözükmeğtedir. Kaldı ki, tüm düzenlemelerde, tüm iç ve dış koşulların tekeli sermaye için "olumlu" olmasına karşın, sorunları kendi istemleri doğrultusunda çözmemişlerdir. Bu tür bir "çözüm" arayışı doğrultusunda ise ülke ekonomisinin tahrip olması ve emekçi kesimlerin giderek yükseltileşmesi kaçınılmaz gözükmeğtedir.

"SERBEST PIYASA" NİN HEDEFLERİ

1980'den bu yana uygulanan modelin ara ve nihai hedefleri ele alındığı zaman, hedeflerin ekonomi açısından "rasyonel", kitlelerin istemlerine yanıt verici nitelikte olduğu, modeli uygulayanlar tarafından ileri sürülmüştür. Nasıl mı? Türkiye'nin dış ödemeler sorununun çözülmesi, bu bağlamda ihracatın özendirilmesi, enflasyonun aşağı çekilmesi ve yatırımların artırılarak ekonomik büyümeyenin sağlanması söz konusu ediliyor. Bu hedefleri yan yana veya alt alta koymuşuz zaman "olumlu" bir izlenime sahip olabilirsiniz. Ancak daha önce

nan enflasyon nedeniyle ve vergi aracılıyla düşük ve orta gelir grupları finanse etmiştir. Günümüzde mekanizmanın özünde değişen bir şey yoktur. Başta ihracatçı büyük tekeller olmak üzere büyük sermayenin dış finansmandan yararlanması, emekçi kesimlerin ise vergi ve enflasyon aracılıyla dış borcu ödemesi söz konusudur. Nitekim burada ayırtısına girmedigimiz fakat gerek *Bilim ve Sanat* gerekse diğer dergi ve gazetelerde yayımlanan makalelerdeki istatistiksel bulgular bu olguya açık seçik ortaya koymaktadır.

SEÇENEK SORUNU

Uygulanan çok boyutlu modelin seçenekleri tekeli sermayeye kaynak aktarım mekanizmalarında göreli değişiklikler getiren fakat temel çerçevesini koruyan bir yaklaşım içinde aranamaz. Kaynak aktarımının teknik bir sorun olmayıp, sosyal ve siyasi boyutun olduğu dikkate alındığı zaman seçenekin dar teknik kalıplar ve denklemler çerçevesinde aranamayacağı gerçeği de ortaya çıkıyor. Bu durumda büyük sermayenin kendi sorunlarını çözme arayışında sürekli olarak kaldırıcı görevi üstlendiren emekçi kesimlerin demokratik katılım ekonomiye yön verebileceği bir seçenek arayışına girmesi gerekli gözüküyor. Bu süreçte öncelikle gerek özel işletmelerde gerekse kamu işletmelerinde çalışanların ekonomik ve mali kararları en alt birimden başlayarak en üst düzeye dek her aşamada demokratik biçimde katılmaları gerek mikro gerekse makro planlarda ekonomide verimliliğin artmasına, gelir dağılımında eşitsizliklerin töpülenmesine gidecek yolları açacaktır. Ekonomik gelişme ve demokratikleşmenin birbirinden kopuk olaması tam tersine birbirini tamamlaması nedeniyle ekonominin tam anlamıyla demokratikleştirilmesi gerekli gözükmeğtedir. Ancak ve ancak demokrasi mekanizmasının tamlığı bir toplumda tekeli sermayeye karşı etkin bir politikanın uygulanması söz konusu olabilecektir. Bu bağlamda seçenekin kısıtlamasız demokratik sistem olduğu kuşku götürmez bir gerçek ve tercih olarak karışımıza çıkıyor. Bu yolun açıklamasının önkoşulu büyük sermayenin çeşitli "seçenek"lerine ve "serbest piyasa" fetisizmine karşı çıkmaya özdeşleşiyor.

Oğuz Gürel

(1) P. Grou, *La structure Financière du Capitalisme Multinational*. Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris, 1983.

Özelleştirmenin Ekonomi Politiği

Oğuz Oyan

Kamu ekonomisinin milli gelir içindeki payı gelişmiş ülkelerde mi daha yüksektir yoksa azgelişmiş ülkelerde mi? Azgelişmiş ülkeler yerine daha iyi bildiğimizi sandığımız bir ülkeyi, Türkiye'yi koyarak aynı soruyu tekrarlayabilirsiniz. İktisadi ve idari bilimler okuyan son sınıf üniversite öğrencilerinin, eğer daha önce böyle bir konuya ilgileri çekilmemişse ki genelde böyledir- soruya % 90 oranında yanlış yanıt vereceklerinden emin olabilirsiniz.

Yeni sağ akımların eylem programlarının 1980'lerde gözde bir sloganı var: Özelleştirme. Uluslararası düzlemede etki alanı genişletilmek istenen, piyasa güçlerinin kaçınılmaz zaferini hızlandırması beklenen bir eğilim bu.

Özelleştirme hareketi esas itibarıyle gelişmiş kapitalist ülkelerin bazlarında, sermaye birikimi sürecinde ortaya çıkan konjonktürel tikanmaları aşmak için başvurulan bir araç olmakla birlikte, yeni-sağ iktidarlarca ideolojik yükü ağır basan global bir harekete dönüştürmek isteniyor. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelere hararetle tavsiye ediliyor, hatta istikrar programlarının uluslararası mali denetleyicileri (IMF, Dünya Bankası) aracılığıyla bir anlamda dayatılıyor. Bu nedenle sosyalist ülkelerdeki ekonomik reform girişimleri, bu arada küçük özel girişimciliğe yeni alanlar açılması, ekonomik durum ve yapılarındaki benzezmeli kılere karşı, piyasa güçlerinin önlenemez yükselişi gibi pazarlanıyor. Bu nedenle özelleştirme hareketinin boyutları büyük ölçüde abartılıyor, bütün dünyayı saran ve kamu girişimciliğinin sonunu müjdeleyen bir olaymış gibi sunuluyor. Oysa özelleştirme bugün 9'u gelişmiş, aralarına Türkiye'yi de kattığımız 8 azgelişmiş ülkeyi ilgilendiriyor sadece; üstelik çok farklı ağırlıklarda olmak üzere. (Örneğin Türkiye henüz bu alanda ciddi adımlar atmış bile değil).

Olay yalnızca iktisadi alanda dev-

daha büyük paya sahip olduğunu sanmalarının önemli bir nedeni elbette eğitim sisteminin çapaklıdır. Karşılaştırmalı ekonomik yapı incelemelerine yer vermeyen, dasi tekeli yapıların hakim olduğu gelişmiş kapitalist ülkeleri hala liberal ve rekabetçi diye tanımlayan, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri kamu kesiminin önemini göstermek için "karma ekonomi" diye nitelenen bir eğitim kadrosundan ve programından fazla bir şey beklemek mümkün değildir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde kamu harcamalarının milli gelire oranı bugün yaklaşık % 50 dolaylarındadır. Bu oran, İtalya, Danimarka, Hollanda, Belçika, İsveç gibi ülkelerde 1985'de % 56,4 ile % 63,3 arasında değişmekteydi. F. Almanya, İngiltere, Kanada, Fransa gibi ülkelerde ise aynı yıl % 44,2 ile % 49,3 arasındaki. Daha düşük olmakla birlikte ABD'de de % 35,1 oranıyla milli gelirin üçte biri aşılmaktaydı. Türkiye'de ise, gene 1985'de, konsolide bütçe harcamalarının GSMH'ya oranı % 21,6'dan ibaretti. (İç ve dış borç anapara ödemeleri hariç tutulursa % 19,5). Kamu harcamalarını daha geniş tanımlama durumunda dahi milli gelirin ancak ¼'üne ulaşabileceğini açıklar. Demek ki kamu ekonomisinin büyülüğu Türkiye'de gelişmiş kapitalist ekonomilerdeki yarısı kadardır. İşin ilginci de aradaki bu büyük fark on yıl öncesinden daha önemlidir.

Uzun dönem eğilimleri göz önüne alındığımızda, kapitalist gelişme sürecinde kamu ekonomisinin genel ekonomiden daha hızlı bir büyümeye temposuna girdiğini görüyoruz. Bu yüzyılın başında kamu harcamalarının milli gelire oranı % 10-15'ler düzeyini geçmeyen kapitalist ülkelerde, söz konusu oran 1958'de ortak pazar ülkeleri ortalaması olarak % 32,6'yi bulmuştur. Bu oranın % 40'lari aşmayıcağı düşünülürken, 1975'de gene AET'de ortalaması % 47'e çıkmış ve gelişmesini küçük artışlarla sürdürmüştür.

tü. Oysa Türkiye için yukarıda verdiğimiz oran 1978'de % 28 düzeyinde iken 1985'de % 21,6'ya gerilemiştir. Benzer farklılıklar kamu gelirleri ve bilhassa vergi yükünün seyi açısından göstermek mümkündür.

Şimdi bazı sonuçlar çıkarmak istersek, kapitalist ekonominin varlığını sürdürmesi ve iktisadi bunalımları atlatabilmesi için kapitalist devletin varlığının ve gittikçe genişleyen müdahale ağıının gerekliliğini öncelikle vurgulamak gereklidir. İkinci olarak bu devletin tarafsız düzenleyici bir devlet olmadığı, birikim tarzında ortaya çıkan bunalımları tekeller lehine çözerek yeni ekonomik güç dengeleme hem uyum sağladığı hem de buları daha da geliştirdiği söylemektedir. Batı ülkelerinde devletin ve büyük tekellerin (bu arada çok uluslararası şirketlerin) bu yüzyılda eş anlı olarak palazlanması bir tesadüf değildir. Buna nedenle kapitalizmin bugünkü aşaması "tekeli devlet kapitalizmi" olarak nitelendirilmektedir.

Kamu ekonomisinin kapitalist gelişmekte birlikte büyüyen boyutlarını değerlendirdirken düşülmemesi gereken bir yanlış da kamunun doğrudan üretici faaliyetlerinin milli gelirin yaşına ulaştığı gibi bir faraziyedir. Kapitalist devlet, mal ve hizmet üretimini esas itibarıyle piyasaya sıparış verecek gerçekleştirmektedir. Ancak, kaynakların ekonomiye nasıl dağıtılacagını, hangi sektörlerin teşvik edileceğini belirlemek açısından ulusal üretimi ve tüketimi denetimi altında tutabilecek boyutlara erişmiştir.

Kamunun doğrudan üretici faaliyetleri de, ülkeden ülkeye farklı boyutlarda olmak üzere, vardır. Bunlar daha ziyade iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet gösteren özergücü büyütülmektedir. (Bazı katma bütçeli idareler ya da fonları aracılığıyla da yürütülebilir; bizde DSİ, Karayolları, Kamu Ortaklığı Fonu gibi). Bizde kamu sektörünü olduğundan daha fazla önde planda gösteren, hem KİT'lerin öneği, hem de, KİT'ler dahil, doğrudan kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki önemini payıdır. Bir fikir vermek için, Türkiye'de 1980'lerde toplam yatırımlar içinde kamu kesiminin payının % 60'lar düzeyinde dolaştığını belirtelim. Bu payın 1978'de % 49 ve 70 başlarında % 45 düzeyinde olduğunu belirtsek, 1980'lerde kamu

kesimini daraltıcı ve özel sermayeyi özendirici politikaların uygulamada yürümediğini hatta tersine çalıştığını görüyoruz. Bunda en önemli etken, kamu yatırımlarında reel artışlardan ziade, özel yatırımlardaki hızlı gerileme olmuştur. Buna ilerde tekrar döneceğiz.

Yatırımlar içindeki pay açısından değil de, KİT'lerin üretim değerinin toplam üretim (GSMH) içindeki payına bakarsak Türkiye'nin ıstısnai bir özellik göstermediğini tespit ederiz. Örneğin İngiltere'de KİT'lerin GSMH içindeki payı 1962 ile 1979 arasında % 10 ile % 11,8 arasında değişmiş, 1975'den itibaren de hep % 11'in üzerinde olmuştur. (1979: % 11,8). Türkiye'de KİT'lerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki payı da 1980, 1981 ve 1982'de % 11 olarak gerçekleşmiştir. Daha sonra ilerde de geneceğimiz gibi, Türkiye'de KİT'lerin payı özel niyetlerle çeşitlili olarak artmaya başlamıştır.

KİT'LER VE ÖZELLEŞTİRME

Iktisadi alanda doğrudan devlet girişimciliğinin gelişmiş kapitalist ülkelerde ortaya çıkışını, tek tek bakıldığından her ülkede özgün tarihsel koşulların ürünü olmakla birlikte, esas itibarıyle iki temel eksen etrafında açıklanabilir. **Birincisi**, sistemin tekeli devlet kapitalizmi evresinde sermayenin değer yitirmesi sürecinin (ortalama kâr oranlarının düşme eğilimi) yol açtığı bunalımın, kamusal fonların devreye sokulması ve bu arada doğrudan kamu girişimciliğinin geliştirilmesiyle hafifletilmesidir. Özel sermayenin özellikle tekeli sermayenin bölüşeceği kâr kütlesinin azalmamasına yardımcı olabilecek kamu müdühaleleri, a) kamu fonlarının bir bölümünün ortalama kâr oranının altında bir getiriye razı olarak büyük sermaye gerektiren (sermayenin organik bileşimi yüksek) alanlara yatırılması; b) özel firmalar için önemli dış yollar sağlayan, pazar ölçüğünü genişleten altyapı hizmetlerine (ulaştırma, haberleşme, enerji, araştırma, geliştirme, beledi hizmetler) ağırlık verilmesi; c) emek gücünün yeniden üretim maliyetlerini düşüren ve emek verimliliğini yükselten harcamalarla giderek büyütünen kaynaklar aktarılması; özel girişimlerin dolayısı ya da dolaylı olarak kamu fonlarıyla finansmanı; d) sermayenin değer yitirmesini selektif

kılan ve tekeli sermaye birimini kâr yapan pay senetli ortaklıkların (sermaye piyasasının) geliştirilmesi ve enflasyonist süreçlerin kullanılması olarak özetlenebilir.

Özelleştirmenin toplumsal refah ve toplumsal ilerleme açısından yaratacağı tehlikelerin bilincinde olarak bu uygulamaya karşı tavır almak gereklidir.

Kapitalizmin daha erken aşamalarından devralınan kamu girişimciliği örnekleri de, bugünkü koşullarına uydukları sürece aynı işlevler için kullanılmaktadır. Bu arada zor durumda özel şirketlerin devletleştirilemesiyle ortaya çıkan, son tahilde bazı sermaye gruplarına rant aktarma işlevi gösteren KİT'leştirme de hesaba katmak gereklidir.

KİT'lerin ortaya çıkışında ikinci eksen, daha ziyade sol güçlerin veya sol iktidarların giriştiği ve özel tekellerin gücünü kırmak, toplumsal refah için toplumsal mal ve hizmet üretimini artırmak, üretimde ve tüketimde demokratikleşmeyi geliştirmek, toplumsal, mülkiyeti yaygınlaştırmak, ekonomik gelişme programlarını desteklemek, ulusal çıkarlara aykırı faaliyetler bulunan işletmeleri (özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında) millileştirmek amaçları güden kamulaştırma hareketleridir. Kuruluş nedenleri farklı olسا da, bir süre sonra bu tür kamu işletmelerinin de büyük ölçüde ekonomik sistemini kendi mantığına göre çalısapları, mevcut birikim tarzıyla uyumlu olacakları açıklar.

Bununla birlikte, sermaye biriminde ortaya çıkan sorunları aşmak için kurulanlar da dahil olmak üzere tüm KİT sektörü, sermayenin bizzat kendisini inkâr anlamına gelme özgürlüğü taşımaktadır. Çünkü, kamu sermayesi ile özel sermaye ortaklıkları bir yana, KİT'ler özel mülkiyetin sınırlarını belirtmektedir; dasi, bir toplumsal mülkiyetin taşıyıcılarından ve radikal bir sol hareket elinde özel sermaye için potansiyel bir tehlike oluşturabilirler. Ayrıca, KİT'lerin kuruluşunu ce-

şitli nedenlerle desteklenmiş, ve onlar tarafından desteklenmiş olan büyük tekelci sermaye, devletle ne kadar içli dışlı olsa da, KİT sektörünün tüm dizişinlerini kendi firmalar gibi elinde tutamamaktadır. Bu arada, sermaye birikimini yeterli düzeylere ulaştıran bazı özel tekeller artik büyük fonlar gerektiren kamu işletmelerine talip olabilmekte, KİT satışlarından ilave rantlar umabilmekte ve devleti başka alanlarda (özellikle alt yapı hizmetlerinde) daha fazla hizmet ve disallık üretmeye zorlayabileceklerdir. İşte özelleştirme eğilimlerinin özet bir görtüsü. Birlara ulusal ve uluslararası konjunktürde ortaya çıkan değişimleri, birikim tarzının yeni gereklerini, ideolojik savaşının yeni boyutlarını ekleyebilirsiniz.

İste bu nedenlerle, özelleştirme istemini her zaman saklı tutan özel tekeller ve sağ iktidarlar bunu ancak belirli konjonktürlerde yoğun bir biçimde gündeme getirmektedirler. Örneğin İngiltere'de 1980 öncesindeki 30 yıl boyunca çeşitli defalar iktidara gelen Muhalafakâr Parti her defasında KİT'leri özelleştireceği iddiasıyla ortayamasına karşı, KİT sektörünü korumuş, hatta ona yeni ilaveler yapmak durumunda kalmış, KİT'lerin yeniden örgütlenmesi yönünde İşçi Partisi iktidarlarından daha köklü reformlar gerçekleştirmiştir. Özelleştirmeyi ciddi biçimde amaçlayan parti içi bir muhalefete karşın 1980 sonrasının Thatcher yönetimindeki Muhalafakâr Partisi olmuştur. İlginç olan, 1980'lerdeki özelleştirme hareketine rağmen, İngiltere'de genel hükümet harcamalarının GSMH içindeki payının 1980-1985 döneminde sabit kalmasıdır (hatta 1984'de küçük bir artış bile görülmektedir). Bu durumda "özelleştirme" hareketinin kamu müdahalesinin boyutlarını küçültmekten ziyade bunun biçimini değiştirmekle sınırlı kaldığını söylemek mümkündür.

SERMAYENİN TABANA YAYILMASI: HAYAL TACIRLİĞİNIN YENİ ADI

Özelleştirme hareketinin politik ve ideolojik açılarından kendine taban bulması için hemen her yerde öne sürülen sîhîlî sözcükleri var: "Halka açılma", "sermayenin tabana yaygınlaştırılması", "verimsiz ve kötü çalışan kamu işletmeciliğinin yol açığı toplumsal maliyetlerin giderilmesi", vb.

Bir kere, "halka açılma veya halka maletme" sözcüklerinin gerçeği tam tersine çevirmek için bir işlevleri var. Ne demek halka açılmak? Bugüne kadar radikal sol iktidarların programında büyük özel tekellerin millileştirilmesi, özel sermayenin millete maledilmesi, toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi anlamında kullanılmıştır. Burada basit bir devletleştirmeden de farklı bir şey amaçlanmaktadır, geniş üretim birimlerinde çalışanların katılımıyla demokratik bir yönetimin gerçekleştirilmesi ve toplumsal gereksinmelerin birinci planda tutulması öngörülmektedir.

Sermaye birikiminde ortaya çıkan sorunları aşmak için kurulanlar da dahil olmak üzere tüm KİT sektörü, sermayenin bizzat kendisini inkâr anlamına gelme özgürlüğü taşımaktadır. Çünkü, kamu sermayesi ile özel sermaye ortaklıkları bir yana, KİT'ler özel mülkiyetin sınırlarını belirtmektedir; dahası, bir toplumsal mülkiyetin taşıyıcıları ve radikal bir sol hareket elinde özel sermaye için potansiyel bir tehlike oluşturabilirler.

İkincisi, tekelleşme sürecinin kesintisiz sürdürülmesi ve hatta uluslararası rekabette çarpan çok uluslu şirketlerin sayısını, ve gücünü artırmak için doğrudan doğruya merkezi hükümetlerce desteklendiği bir çağda, "sermayenin tabana yaygınlaştırılması" ne anlama geliyor? Kapitalist gelişme 200 yıldır bunu gerçekleştirememiştir de bütün umutlar bir anlamda toplumsal mülkiyeti temsil eden kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesine mi bağlanır? Ayrıca şunu da eklemek gerekir: Sermaye piyasaları, borsalar, bugüne kadar sermayenin tabana yaygınlaştırılması için varolup gelişmemiştir. Başlangıçta ve bugün asıl işlevleri küçük/büyük sermaye birikimlerini yoğunlaştırmak ve merkezileştirmek olmuştur. Kaldı ki borsada işlem gören pay senetli ortaklıkların kurulması, sermayenin bir bölümünün selektif değer yitirmesinin, dolayısıyla tekelci kârların düşmesine fren konmasının etkili bir aracıdır; borsa bunalımları, tâşınır değerleri ellişinde tutanların yıkımına yol açarak sermayenin toplulaşmasında yeni bir dönem noktası oluştururlar; daha genel ve kesitsiz süreç ise, kâr payı ödemelerinin (temettü) ortalama kâr oranından çokanlıkla daha düşük bir düzeye tu-

tularak selektif değer yitiminin sağlanmasıdır.

Hersey bir yana, İngiltere'nin yakın deneyimi şimdiden öğretici sonuçlarını vermeye başlamıştır. Paydaş sayısını yüksek tutmak için çeşitli özendiriciler getirilerek özelleştirilen şirketlerden British Aerospace'de paydaş sayısı, pay senetlerinin borsada ilk satış günlerinde 158.000, Cable and Wireless'de 157.000, Amersham International'da 65.000 civarında iken, birinci yıl sonunda bu sayılar sırasıyla 26.000, 26.000 ve 10.000 dolaylarına gerilemiştir. Bu son rakamları da hâlâ yüksek bir katılım olarak değer-

lendirme eğiliminde olabileceklerle, British Aerospace'nin devlet payı dışında kalan sermayesinin % 63'üne yalnızca 143 paydaşın sahip olduğunu anımsatabiliriz.

Gene İngiltere uygulamasında bazı KİT çalışanlarına da çok sayıda hisse senedi satılmaya çalışılmıştır. Türkiye'de ANAP Hükümetinin isteğiyle bin kusur sayfalık bir Özelleştirme Ana Planı hazırlayan (Mayıs 1986) Morgan Bank'ın raporunda (s.34), "British Telecom'un hisseleri çalışanların % 96'sına satılmıştır" ibaresinin yanında, parantez içinde "her ne kadar çalışanların hissesi sadece % 0,9 ise de" açıklamasına rastlıyorsunuz. Ancak aynı türden bir açıklamanın daha ilerdeki sayfalarda konuya tekrar dönündüğünde ortadan kalktığını görüyorsunuz! (Aynı Rapor'un, Türkiye'de KİT çalışanlarına pay senedi satılmasının gelirlerin düşkünlüğü ve kâdem tazminatlarını yakmanın büyük riski dolayısıyla pek mümkün olmadığını saptadığını da belirtelim.)

Demek ki özelleştirmeleri bekleyen en yakın tehlike, devlet tekelleri veya kamu işletmeleri yerine özel tekellerin geçmesidir.

Üçüncü olarak, verimli çalışmaya veya kârlı çalışmaya devlet işlet-

meçiliğinin özel sermaye tarafından topluma yük olmaktan çıkarıldığı aldatmacasıdır. Bunun böyle olmadığına artık duymayan kalmamıştır ama, özelleştirmenin sadece kârlı ve verimli kamu işletmeleri sınırlı olacağını sabah akşam tekrarlayan çevreler nasıl olur da bâkmadan bunun tersini de gerçekmiş gibi ortaya sürebilirler, anlamak mümkün değildir. Konu herhalde kitle iletişim araçları teorisine çerçevesinde daha rahat açıklanabilecektir.

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME VE BAZI SONUÇLAR

Türkiye'de özelleştirmeye neden gidildiğini anlamak için en son başvurulacak kaynak herhalde Morgan Bank'ın Raporu'dur. Bu Rapor'u hazırlayanlar kendilerince 14 temel özelleştirme nedeni saptayıp küçük bir anket düzenlemiştir. Asıl ilginçlik sorulardan çok deneklerde. Ankete tabi tutulanların hepsi bakan ve üst düzey bürokrat olduğu için (26 kişiden 20'si yanıt vermiş, bunların 9'u bakan), özelleştirme konusunda hükümetin gerçek niyetlerini bile öğrenmek mümkün değil. Buna göre en az önem verilen özelleştirme nedeni "devlete gelir sağlamak" oluyor. Oysa borsa simaları (IMKB) bile bunu daha iyi değerlendirebiliyorlar. IMKB'nin üyeleri, "iktidar değişse bile özelleştirme mutlaka gerçekleştirilecek. Çünkü başka borçlanma imkanı artık kalmadı. Fon yaratmak için de borsanın yine birinci plana alınması zorunlu" diyebilirler. (9.9.1987 tarihli Cumhuriyet). İç ve dış borçlanmadaki tırmanışın dayattığı finansman sıkışıklığını bakan ve üst düzey bürokratların bilmemesine imkan yok elbet. Morgan Bank Raporu'nda ise, İngiltere'de özelleştirme yoluyla devlete gelir sağlanması açıkça ilan edilmiş amaçlardan biri olduğu belirtilmesine karşın, Türkiye'de bunun en az önem verilen amaç olmasındaki garipliği dikkat bile çekilmiyor.

Rapor'a göre (Hükümet çevrelerine göre) Türkiye'de özelleştirme programının en önemli iki amacından birincisi, "pazar güçlerinin ekonomiye canlandırmamasını sağlamak", ikincisi ise "sermaye piyasasının gelişmesini hızlandırmak" (Bunun nâsil hızlandırılabileceği son borsa bunalımıyla iyice anlaşıldı). Diğer amaçlar önem açısından bu iki amaç-

la kıyaslanamaz kabul ediliyor; ancak sıralamada hemen sonra gelen iki amaç dikkati çekiyor: "KİT'lere Hazine'ne desteğini enaza indirmek" ve "KİT'ler tarafından uygulanan tekelci fiyatlandırma ve dolaylı vergileri azaltmak". Bunlar üzerinde biraz duralım.

KİT'lere Hazine'ne desteğini enaza indirmek için KİT'lerin elden çıkarılması mı gereklidir? Bunun böyle olmadığını son yılların uygulaması kanıtlıyor: 1983'de bütçe transfer harcamaları içinde henüz % 32 oranında bir yer işgal eden KİT'lere yapılan sermaye teşkilî harcamaları 1986 yılında, % 3,4'e kadar geriletiliyor. Daha azına (1) indirmek için özelleştirme mi gerekiyor?

Başa bir örnek alalım. KİT'lerin Merkez Bankası kredilerinden aldığı pay 1979'da % 44'ü buluyor. Bu pay 1983'de % 24,8'e kadar geriletiliyor. Daha sonra ANAP döneminde ise, KİT'lerin Merkez Bankası kaynaklarından finansmanına fiilen son veriliyor: Sözkonusu pay 1984'de % 4,2; 1985'de % 9,4; 1986 Kasım'da % 11,9 oluyor. Bu dönemde sadece Toprak Mahsulleri Ofisi'ne destekleme alımları için kredi açıldığı görülüyor. Diğer tüm KİT'ler için MB kredileri sıfırlanıyor. MB, açıkları büyütmenin bütçeye kısa vadeli avans verme kurumuna dönüştürüyor, ve enflasyon körükleniyor. Enflasyon, fiyat artışları üzerinde zam yapmaya zorlanan KİT'lerin yeni fiyat politikasıyla da kısırtılıyor. Ancak KİT'lerin uyguladığı tekelci fiyatlandırma özel tekellerinkinden ne ölçüde aynılık gösteriyor ve KİT fiyatlarına sürekli müdahale eden Hükümet, kendi sebep olduğu bir derten niçin yakınıyor? Daha önemlisidir, KİT sistemi sayesinde KDV'ni az çok oturtan kurumlar vergisindeki artışın önemli bölümünü KİT'lere borçlu olan siyaset yönetim, acaba özelleştirmenin sonra aynı vergi katkısını hangi yollarla telafi etmeyi düşünüyor?

Bu arada, yatırım hedefleri öz kaynaklarının üzerinde tutulmaya devam eden KİT'ler, ek finansman kaynaklarını 1984'le birlikte artan bir tempoda dış borçlanmaya sağlamaya itiliyorlar. Daha da önemlidir, KİT'ler 1980'lerdeki daraltıcı politikalarla rağmen pozitif büyümeye oranları elde edilmesinde en önemli rolü oynuyorlar. KİT yatırımlarındaki bu gelişme, daha ziyade özel yatırımlardaki gerilemenin olumsuz etkilerini hafifletmek ve dışa açılma po-

litikalarının gerektirdiği yatırım profili değişikliğini gerçekleştirmek hedeflerine ayarlanıyor.

1984 yılı sonuna kadar toplam kamu yatırımları içinde göreli önemi hızla artan KİT'lere, 1985 sonrasında yerel yönetimler ve fonlardan yapılan yatırımlar rakip olmaya başlıyorlar. Ancak 1987'de KİT'ler kamu yatırımları içinde % 39'la hala en yüksek paya sahip bulunuyor (yerel yönetimlerin payı % 15 iken). Kaldı ki Yüksek Denetleme Kurulu'nun 1987 yılı raporu, KİT'lerin GSYİH içindeki payının 1983'de % 12'den ANAP döneminde % 17'ye 1987 çarşılığını vurguluyor. (Bunda kurtarma operasyonları kadar, Tekel idaresi gibi bazı katma bütçeli kuruluşların KİT statüsüne geçirilmeleurin de rolü vardır.)

1980'lerde özellikle 1984-1987 döneminde KİT'lerin özelleştirilmesini ağızlarından düşürmeyenlerin, sonunda KİT sektörünün gelişmesine hizmet etmiş ve bu sektörde dayanıksızlık ülkeyi yönetemeyen duruma düşmüş olmaları kuşkusuz ciddi bir çelişkidir. Ancak buna bakarak KİT'lerin 1950'lerde olduğu gibi özelleştirilemeyeceğini savunmak doğru değildir. KİT'lerin özelleştirilmesinde kamu kesisimi ve ekonomi açısından ekonomik rasyonalitenin sağlanmasından çok farklı etkenler rol oynamaktadır. Özelleştirmenin toplumsal refah ve toplumsal ilerleme açısından yaratacığı tehlikelerin bilincinde olarak bu uygulamaya karşı tavır almak gereklidir. □

Oğuz Oysu - Ali Rıza Ardu
İSTİKRAR PROGRAMINDAN FON EKONOMİSİNE
131 FİYAT TABLOLARI İLE İLK

VİZE

1986 Yılında Bankacılığımız ve Sonrası

Doç. Dr. Güntaç ÖZLER

Türk ekonomisinde bazı ilginç olaylar var ki, bunları en iyi bankacılık pencerelerinden izlemek mümkün oluyor. Ama olayların tümü salt bir bankacılık olayı değil. Bir bölümü dış ticaret ve fon akımlarına ilişkin, bir kısmı ise üretimin yapısı, piyasa ve arz taleple ilintili. Böylece, ekonomimizin değişik katmanlarındaki gelişmeler, sorunlar kaçınılmaz bir biçimde bankaların gündemine getiriliyor. Geçmişte de banka sistemine yüklediğimiz günahların büyük bir bölüm, bankacılık çerçevesini aşan genel sorunlardı. Şimdi de öyle. Bunları hemen olumsuzlar hanesine yazmıyoruz. Yalnız sayıların olumlu görünen yanları olduğu gibi göstermedikleri, gizledikleri de var. Bunlardan bazıları ise çok önemli. Bu yazında bu tip olguların ikisine özellikle değineceğiz.

GENEL SORUNLAR

Sunuşumuzda işaret ettiğimiz geniş perspektifli oluşumlardan ilk döviz tevdiat hesaplarıdır. Döviz tevdiat hesapları adı üstünde bankaların döviz hesaplarıdır. Öyleyse dış kazaçlarımız ve büyuyen dış işlemler hacmi ile ilintili olmalı. Yani sonuç olarak mutlu bir olay eğer döviz hesapları hızla artıysa. Gerçek de bu. Döviz tevdiat hesapları olağanüstü bir tempoda büyümektedir. 1983 yılında 30 milyar TL. dolayında olan bu hesap, 1986 sonunda 2.592 milyar TL'ye ulaşmıştır. Yani tam 86 misli büyümüş üç yıl içinde. Dolar cinsinden bakarsınız artış 30 misli. Böylece döviz tevdiat hesaplarının toplam mevduatındaki payı % 17 olmaktadır. Önce 1983'ten bu yana artışlara bir bakalım:

DÖVİZ TEVDİAT HESAPLARI VE ARTIŞI

	Milyar TL	Artış Milyar TL	Artış (%)
1983	30,7	—	—(*)
1984	517,6	486,9	—
1985	1.153,8	636,2	122,9
1986	2.592,5	1438,7	124,7

(*) Küçük bir bazı yıl rakamına göre alınan yüzde çok büyük olduğu için kıyaslama da anımsız.

Göründüğü gibi, 1985 ve 1986 yıllarında yüzde yüzün üzerinde artışlar

Çok daha önemli ise, resmi ve özel döviz cinsinden borçlanma hızla artmaktadır. İri kıymet bütün belediyeler ile irili ufaklı pek çok işletme, doğrudan döviz cinsinden borçlanmış bulunuyor.

Eğer bu hesaplardaki döviz, bazilarının geliri olsaydı, çok büyük bir mutluluk olurdu. Ama borçlar bugün ödenecek. Döviz cinsinden ve faiziyle. Bu tür borçlanmalarda devletin, veya muteber bankaların birinin veya birkaçının garantisini söz konusu olduğundan, borçların ödenememesi ilgili partileri zorlayacak. Bilin bakalım bu borçları kim ödeyecek.

Ek olarak, devletin de Türk Lirası'na çok güvenmediği anlaşılıyor. Tahviller ve gelir ortaklısı senetleri dövizde endekslenmiş biçimde piyasaya sunulmaktadır. Bu uygulama, Türk modelini dikkate izleyen uluslararası mali kuruluşlar tarafından da pek benimsenmedi. Türk parasına olan güveni tamamen sarsacağı düşünüyor olmaları. Bunda da hâlikârlar. Dövizde endeksli tasarruf biçimleri, bilinen avantajlarını realize ederlerse, TL'ye bağlı olan tahvillerin zorlanacağı kolayca tahmin edilebilir.

Bunun devlet açısından bakılınca basit bir sebebi vardır: Artan iç borçlanma nedeniyle, para ve sermaye piyasaları yeterince zorlanmıştır. Bütçe açıkları ve yetersiz vergi gelirleri nedeniyle süregelen ek finansman ihtiyacı, faizleri artırıcı bir etki yapmaktadır. Diğer yandan da, bankalar ve diğer mali kurumlar, devletin faiz artışlarını körüklediğine inanmaktadır.

Devlet borçlanmalarını dövizde endekslemek, bir faiz yükseltme operasyonundan başka birsey değildir. Dövizde endekslenen menkul kıymetin faizleri bir ölçüde gizlenebilirken, faizler TL cinsinden deklare edilmemiş olacağından gözlerden kaçırılmış olacaktır. Sonuçta devlet hedeflediği borçlanma miktarına ulaşmaya ugra-

şırken, faiz yarısında yokmuş gibi gözükecektir. Bankalar arası faiz yarışı-şiddetlenirse, ki bunun bütün belirtileri mevcuttur, Türk Lirası'ndan dövizde kaçış, mevduatların da dövizde endekslenmesi sonucunu doğurabilir. Böylece bir gelişmenin ise yorumu ihtiyaci yok.

İkinci önemli nokta, banka sisteminin kârları ile ilgilidir. 1986 yılı bu açıdan ilginç bir gelişme sergilemektedir. Kârlara gelmeden önce 1986 yılının gelişmelerini biraz daha ayrıntıda görelim ve 1987 yılındaki gelişmelerle nasıl bağlantılı olduğunu iddeleyelim: Ama unutmayın ki, ikinci önemli nokta Kârlarla, ya da bankaların "izin verilmiş" "kârları" ile bağlantılıdır.

1986'DA NELER OLDU?

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın 1986 yılı, Bankacılık sektörü için bir "altın yıl" olarak gözükmektedir. Bunun en önemli göstergesi, 1986 yılında bankaların, bankacılık faaliyetlerinden dolayı yillardan beri ilk defa kâr etmiş olmalarıdır. Genel olarak bilindiği gibi uzun zamandan beri bankaların büyük bir çoğunluğu kambyo kâri, iştirak payları, teminat mektupları ve hizmetler gibi kalemlerden net kâr sağlamaktaydalar. Bankaların temel işlevi olan para alış verişinde hemen tüm bankaların zarar etmesi, 1980 sonrası bankacılığının en çarpıcı özelliklerinden biridir. 1986 yılında bu eğilimin bir ölçüde kırılmış olması, bankaların önceki yıllara göre daha iyi koşullarda mevduat toplamış olmasındandır. 1986 yılı mevduat faizleri açısından bakıldığından, değişimlerin sınırlı kaldığı bir dönemde olmuş, kredi ve mevduat faizleri arasında önemli bir marj korunmuştur. Nisbeten ucuzsa sağlanmış olan mevduat pahalıya satılmıştır. Bankacılıktan kâr etmek böylece mümkün olabilmisti.

Benzer eğilimler 1987 yılının ilk yarısında da sürmüştür. Ancak artışı bir önceki yılın artışı göre yavaştı. Mevduattaki değişimler büyük ölçüde dönem dönen yeniden gözden geçirilen faiz oranları belirlemektedir. 1982 yılından bu yana ise tasarrufa net pozitif bir ge-

YENİ BANKALAR VE YENİ ŞUBELER

1986 yılında sektörde faaliyet gösteren banka sayısı artmış bulunmaktadır. Faaliyete geçen bankaların tümü yabancı bankalardır. Bunlardan biri ise bir Fransız bankası olan BNP ile Akbank'ın ortaklaşa kurmuş olduğu bir bankadır. Böylece sektörde faaliyet gösteren banka sayısı 56 olmuştur. Artışlar yabancı bankalar kesiminde olmasına rağmen, yabancı bankaların mevduat ve kredi paylarında önemli bir değişme olmamıştır. Her iki kategoride de (mevduat ve krediler) yabancı bankaların sistem içindeki payları % 5'in bir hayli altındadır.

Bankaların 1986 yılında daha önce kapatmış oldukları şubelerden bazılarını yeniden devreye sokmuşlardır. Şube artışı tüm bankalarda 80 dolayında olmuştur. Böylece toplam şube sayısı 6372'ye ulaşmış ve 1982 yılındaki maksimuma (6375 şube) çok yaklaşmıştır.¹⁾ Bunu, bankacılık kesiminde görelî bir iyileşmenin işaretini olarak kabul etmek mümkündür. Bankalar, faaliyetlerini genişletebileceklerini ve bunu kârlı bir biçimde yapabileceklerini kabullenmiş durumdadırlar. Yeni gelen yabancı bankalar ve yerli bankaların yeniden açılan şubeleri, sektörde kısmi bir optimizmin göstergeleri olarak alınabilir.

MEVDUATTAKİ GELİŞMELER

1986 yılında mevduat artışı sürmüştür. Ancak artışın hızı bir yıl önceki yılın artışı göre yavaştı. Mevduattaki değişimler büyük ölçüde dönem dönen yeniden gözden geçirilen faiz oranları belirlemektedir. 1982 yılından bu yana ise tasarrufa net pozitif bir ge-

tiri sağlayabilmek faiz politikalarının temel tercihi olmuştur. Ancak 1986 yılında mevduat faizleri görelî olarak düşürüldüğünden mevduatin kompozisyonu da değişme göstermiştir. Tabloda farklı mevduatların vade yapılarını ve son iki yıldaki değişimlerini görüyoruz.

Göründüğü gibi toplam mevduat 1986 yılında % 42'lük bir artış göstermiştir. 1986 yılında enflasyon oranı % 35 dolayında kabul etsek bile mevduatin gayrisafi milli hasılatındaki büyümeye paralel bir büyümeye göstermiş olduğunu söylemek mümkündür. Toplam mevduatın 10.8 trilyon TL'ye ulaşmış olduğunu görüyoruz.

Mevduatın kompozisyonu 1986 yılında tasarruf mevduatından ticari mevduata doğru bir miktar kayma göstermiştir. Bunun sonucu olarak tasarruf mevduatının toplam içindeki payı % 66'dan % 62'ye inerken, ticari mevduat % 19'dan % 21,3'e tırmamıştır. Resmi mevduatın artış hızı da bir miktar yavaşlamış olmasına rağmen, artış hızının ortalamasının üzerinde olmasından ötürü, resmi mevduatın toplam içindeki payı da 1986 yılında büyümüştür.

Vadeli ve vadesiz mevduat arasındaki faiz farkı küçülmüş olduğundan, vadesiz mevduat türünün de toplam mevduat içindeki payı artmış bulunmaktadır.

1986 yılında göze çarpan bir diğer değişim ise mevduat içinde kamu bankalarının payının bir önceki yıla göre artmış olmasıdır. Böylece özel bankalarla kamu bankalarının mevduatın alındıkları paylar hemen hemen eşitlenmiştir (sırasıyla % 49,7 ve % 48,6). Yabancı bankaların payı ise % 1,7 olmuştur. Bu payın da bir ölçüde daralmış olduğunu görüyoruz.

	Milyar TL.		% Değişme	
	1985	1986	1985	1986
Tasarruf Mevduatı	5.097,6	6.786,4	62,3	33,1
Vadesiz	485,1	896,0	36,6	84,7
Vadeli	4.612,5	5.890,4	65,6	27,7
Ticari Mevduat	1.459,3	2.308,5	47,2	58,1
Vadesiz	1.162,3	1.867,1	24,8	60,6
Vadeli	297,3	441,4	391,7	41,6
Resmi Mevduat	1.067,3	1.736,8	66,6	62,7
Toplam Mevduat	7.624,2	10.831,7	59,8	42,0

Kaynak: TUSIAD, The Turkish Economy, 1987, s. 62

(*) Akgül, Özlin, "Bankalar, Mevduat ve Krediler", Bank ve Ekonomik Yorumlar, Ağustos 1987, s. 5.

OĞUZ GÜREL

KREDİLER

1986 yılında banka sistemindeki en önemli sayısal değişimlerin başında krediler gelmektedir. Kredilerin 1986 yılındaki artış oranı, mevduat artışının bir hayli üzerinde olduğundan, mevduatın krediye dönüşme oranı artmış bulunmaktadır. Kredi stokundaki artış % 70 dolaylarında olmuştur. Böylece kredilerde önemli bir nominal ve reel artışın meydana geldiği görülmektedir. Bir yıl önce ise kredilerdeki artış sadece % 28 dolayında olmuştu. 1986'daki bu gelişmenin etkilerini 1987 yılında görüyoruz. Parasal gelişmeye ek olarak ortaya çıkan kredi hacmindeki gelişme, 1987 yılında enflasyon hedeflerinin şimdilik en az iki misli sapmasına yol açmış bulunmaktadır. Kredi hacmindeki gelişme şüphesiz enflasyonist etkisi yanında büyümeye eğilimleri de taşımaktadır. Nitekim kredi hacmindeki bu büyük artış, bankalar açısından kârlı bir yıla olanak sağlamıştır.

Mevduat bankalarının kredi hacmi ise anılan genel büyümeyin de üzerinde olmuştur. 1985'te % 38'lik bir genişlemeye karşılık 1986'da artış oranı % 73 olmuştur. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, mevduat artış hızı ile uyumlu olmayan bir kredi genişlemesi ile yüzüze gelmemektedir. Bunun birkaç nedeni bulunuyor. İlk olarak, bir yıl önce (1985) herhangi bir artış göstermemiş olan Merkez Bankası Kredileri 1986'da % 40'lık bir genişlemeye göstermiş, bankalar daha yaygın kredi olanaklarına sahip olmuşlardır. İkinci olarak, mevduat karşılık oranları düşürülmüş ve bankaların elinde kullanabilecekleri daha büyük bir rezerv kalmıştır. Üçüncüsü, mevduat faizleri bir miktar düşerken, kredi faizleri nisbeten sabit kalmış ve para satmanın kâr marjının büyümüşürt. Son olarak ise, henüz önemini ve olası etkilerini yeterince kavrayamadığımız dış kaynak kullanımındaki artış etken olmaktadır. Bilindiği gibi son yıllarda Türk Bankaları, yabancı banka ve finans kurumları ile doğrudan ve hızla gelişen ilişkiler kurmaktadır. Böylece

bankaların dış kaynaklı kredi olanakları da hızla artmıştır. 1986 yılında mevduat ve ticaret bankalarının toplam kredileri 10 trilyon TL'yi aşmış bulunmaktadır. Böylece mevduat ve ticaret bankalarının mevduatın kredi kullandırma oranları (kredi/mevduat oranı) döviz tevdiyat hesapları da dahil edildikten sonra % 63.3 olmuştur. 1985 yılında oran % 58.2 idi.

VE KÂRLAR:

Bankaların eldeki serbest rezervlerini 1986 yılından bu yana daha aktif bir biçimde kullandıkları anlaşılmaktadır. Oysa 1982 sonrasında, bankaların kredi kullanımına titiz davranışlarını gördük. Bunun bir nedeni de bugün "donuk" veya "batık" diye adlandırılan, tâhsili hemen hemen olağanüstü hale gelmiş olan alacaklarıdır. Ancak atıl tutulan fonların bankalara büyük maliyetler yüklediği de gözden kaçırılmamalı. Nitekim bankalar tümüyle dikkate alınır, uzun süre atıl fon tutma lüksüne sahip olmadılar ve kredi hacmi yeniden genişledi. 1986 yılında kârların görelî olarak daha yüksek olması genişlemenin kaynaklarından olmuştur.

En az bunun kadar önemli bir diğer sebep ise mevduat ve kredi faizleri arasındaki farkın büyümeyidir. 1986 yılında mevduat faizleri 3-4 pu-an düşerken, kredi faizleri nisbeten sabit kalmış ve kâr marjinin büyümeye katkıda bulunmuştur. Kredi faizlerinin düşmemesi, kredilere yoğun bir talep olduğunu göstermektedir.

BANKA VE FİNANS KESİMINDEKİ SON GELİŞMELER

Bankaların toplam kârı 1986 yılında yarınlı trilyon TL'ye ulaşmıştır. Bu ise bir yıl önceye göre % 75 lik bir artış anlamına gelmektedir. Bir yıl önceki kâr artış oranı ise % 18 dolayında idi. 1986 yılının kâr artısını daha da önemli kılan unsurları bankaların ayırmış oldukları karşılıklardır. Toplam karşılıklar 160 milyar TL dolayında gerçekleşmiştir. Bankalar 1986'da karşılık ayırmamış olsaları, toplam kârları 650-700 milyar dolayında olacaktı. Kârin mutlak rakam olarak büyük ya da küçük olması bir yana, daha önceki yıllara kıyasla önemli bir gelişme olduğu kuşkusuzdur.

Açıklamalardan kolayca anlaşılabilir ki banka sistemindeki kârlar büyük ölçüde Merkez Bankası'nın aldığı merkezi kararlara bağlıdır. Kanuni karşılık oranlarının değiştirilmesi, kanuni karşılıklara verilen ya da verilmeyen faiz, mevduata verilebilecek tabanlı faiz oranları, Merkez Bankası kredilerinin büyülüğu gibi daha pek çok değişken, banka sisteminin bir bütün olarak kârlılığını belirleyici olmaktadır. Bu yüzden, bankaların kârlılığından çok, "izin verilmiş kârlar" dan bahsetmek daha uygundur.

Devlet özellikle 1986 yılından bu yana antienflasyonist politikadan vazgeçmiş, piyasadaki parasal sıkıntıyı ortadan kaldırma yolunu seçmiştir. Bu ekonomi açısından kârışma ve büyümeye anlamına gelirken, bankalar açısından büyüyen kârlar demek olmuştur.

Öyle görünüyor ki devlet verdiği ile aldığı dengelemek kararındadır. 1987 yılında çıkarılan ve kamuoyunda "Şirket Kurtarma Yasası" olarak bilinen düzenleme, bankalara bazı yükler getirecektir. Bilindiği gibi, ekonomik güçlüğe düşen şirketlerin tasfiyesi ya da yeniden işlerlik kazanırmamasında, şirketi finansman yönünden desteklenen bankaların, şirkete desteği sürdürmeleri; bunu yelemezlerse de borcun dondurularak konsolidasyonu (zaman içinde yapılmış) öngörmektedir. 1986 yılı kârları için banka sisteminin ödeyeceği (ödemekte olduğu) fiyat budur. Devlet kârlarına bir ölçüde izin verdiği bankalara, zorluk içindeki şirketlere destek olma yükümlülüğünü devretmiş bulunmaktadır.

Bunun bir de ilginç sonucu olabilir. Eğer bankalar bazı firmaları sırtlanırsa, işlerin iyi gitmemesi durumunda bankalar şirketlere sahip olma durumunda kalabilirler. Bu iyi veya kötü olabilir. Bankaların eline sanayinin patronu olma olağlığı geçmiştir. Kurtarma Yasası ile bankalar istemeden de olsa ekonominin en büyük patronu olmak üzeredir. Nitekim son aylarda şirket kurtarma işlemleri artmış ve yoğunluk kazanmış bulunmaktadır. Burada listeyi vermenin bir yararı yok. Birkaç yıl içinde uygulamanın önemli etkileri görülebilecektir. Bankalar açısından önemli olan nokta, 1987 sonrasında yüklerin artacağıdır.

Bir diğer önemli gelişme, son faiz düzenlemeleri ve buna bağlı bir dizi tedbirden oluşan pakettir. Şüphesiz

en önemli gelişme faizlerin serbest bırakılmasıdır. Burada da aşamalı bir uygulamaya geçilmiş bulunuyor. Serbest faiz şimdilik bir yıl ya da daha uzun vadeli mevduat için uygulanmaktadır. Rekabet kızgınlaşırsa, uygulama daha kısa vadeli mevduata da yansır. Üzerinden 1,5 aylık bir süre geçmiş olmasına rağmen bankalar, genellikle, faiz konusunda ağırlıklı davranmışlardır. Başlangıçta bir kaç bankanın çıkıştı dışında, bankalar bir faiz yarısını başlatmamışlardır. Hiç kuşku yok ki rakipler birbirlerini dikkate izlemektedirler. Şimdilik "banker krizi" döneminin paniği yaşanmamıştır. Anlaşıyor ki 1982-1983 deneyimin den bankacılardan önemli dersler çıkarılmıştır. "Bir müsibet bin nasihatın evladıdır" sözünü doğruladı bankacılardır. Şu anda öümüzde iki seçenek bulunuyor. Bunlardan ilki, faizlerin serbest bırakılmasından sonra bugüne kadar izlenmiş olan "soğukkanlı" politikanın sürdürülmesi. İkincisi ise, küçük bankalarla başlayabilecek olan gizli ya da açık bir faiz yarısının sürmesi.

Kasım seçimleri gibi yeni bir gelişme var. Kim kazanırsa kazansın, iktidarının ilk yılında ekonomik işleri sıkıya alacak. Ekonomi sıkıya alınıncaya ise bankaların şansı dönüyor. 1985 öncesi bunun en iyi örneği.

Böylesi bir durum, reklamcılar hünerlerini gösterme fırsatı verecektir. Bankalar piyasadaki konumlarına göre, üstün olduklarını düşündükleri özelliklerini vurgulayıp satmağa çalışacaktır. Büyük bankalar prestij, büyülük ve güven unsurunu öne çıkarırken (en güzel örnek, İş Bankası'nın İzmir İktisat Kongresi'ni konu eden son reklam filmi) küçükler, düşük faizlerle bir fidye ödemek durumundalar. Bankalar ya zorda olan şirketlerin hissedarları olacaklar ya da alacakları faizsiz olarak dondurulacak. Yani al gülüm, ver gülüm.

Döviz tevdiyat hesapları ise yeni farına varılan bir yeni yol ayırmayı. Türk parası piyasadan kovuluyor. Elimiz dövizde hiç demediğinden ben de buna çok üzülüyorum.

bankalar ve devlet bankaları faizleri % 56'ya kadar tırmandırdı. 1987 yılının ilk yarısında mevduat hacminin daraldığını gözlüyoruz. Mevduat artış hızı, hesaplanan enflasyon hızının arkasında kalmıştır. Başlarken anılan güçlüklerin belirtileri olarak yorumlamak gereklidir. Mevduat kaçı, çoğunlukla faize duyarlı olduğundan, getiri marjı daralırsa, diğer tâsarruf biçimlerine kanalize olmaktadır. Üstelik son 3-4 yıldır, TL mevduata güçlü bir alternatif var. Döviz tevdiyat hesapları. Bunu daha önce irdeledik. Yinelemekte yarar var. Bu mevduatın hızlı artışına bakılınca Türk halkın TL'den hızla kaçtığını görüyoruz. Enflasyonun yeniden hızlandığı bu yılda, TL'den kaçış daha da artacak. Bankalar ise Türk parası ihtiyacını karşılayabilmek için en azından olanı tutmak zorundalar. Faizlerin yükselmesi için en önemli gerekçe budur.

ÖZETLE:

1986 yılında bankalar daha önceki yıllarda göre, iyi bir yıl geçirdiler. Bütün tahminimize göre 1986, sadece öncesine göre değil, sonrasında göre de iyi bir yıl olacak. En az 1989'a kadar bu konjonktür sürer. Şimdi ise, Kasım seçimleri gibi yeni bir gelişme var. Bunun anlamı hemen herkese açık. Kim kazanırsa kazansın, iktidarının ilk yılında ekonomik işleri sıkıya alacak. Ekonomi sıkıya alınıncaya ise bankaların şansı dönüyor. 1985 öncesi bunun en iyi örneği.

1986'da mevduat ve kredilerde reel artışlar oldu. Krediler çok daha hızlı büyündüler. Daha önceki yıllarda, kredilerin geri dönmeme riskini daha büyük gören bankalar, fonları titizlikle dağıttılar ve atıl para tutmanın maliyetlerine katlandılar. Kredilerdeki hızlı artışla 1986, bu dönemin geçilmiş olduğunu simgeliyor.

Faizlerdeki olumlu marj ve kredilerdeki genişleme, 1986 yılında yarınlı trilyonluk kâr getirdi. Devletin izin verdiği bu kârlar için bankalar 1987'den başlayarak bir fidye ödemek durumundalar. Bankalar ya zorda olan şirketlerin hissedarları olacaklar ya da alacakları faizsiz olarak dondurulacak. Yani al gülüm, ver gülüm.

Gündemde "faiz" yarısının canlanması bulunuyor. Nitekim bazı küçük

Ege'nin Barış Denizi Olabilmesi İçin...

Baskın Oran

Geçen sayımızda, Yunan-Türk Dostluk Derneği Kurucu üyesi Yorgo Papapetro'nun "Ege... Barış Denizi" başlıklı bir yazısına yer vermiş ve sunușumuzda, Türk-Yunan sorunlarının adil ve kalıcı bir çözüme ulaşılabilir mesinde her iki tarafın iyi niyetli insanların dostluk dernekleri çerçevesinde başlattıkları diyaloga önem verdigimizi vurgulamıştık. Sayın Papapetro'nun yazısının bu diyalogta, küçük de olsa, bir adım olacağna ilişkin inancımızı belirtirken yazımı herhangi bir yorumda bulunmaksızın okuyucularımıza aktardığımıza işaret etmiştik. Bu kez Türk-Yunan Dostluk Derneği Kurucu Üyesi Baskın Oran'ın, Papapetro'nun yaklaşımı üstüne yazdığı yazıyı yayınıyoruz; ve bir gün bir noktada buluşabilmeleri için, bu diyalog, B.S. sayfaları ile sınırlı kalmadan sürdürmelidir, diyoruz.

B.S.

Nisan 84'te bir seminer için Atina'ya gitmiştim. Türk-Yunan ilişkileri üzerine tanınmış bir uzman olduğunu söylemekleri Selanik'li bir profesörü tanıttırdılar. Kısa boylu, tombulca, kir didon sakallı, konuşmayı seven yaşlıca bir zat. O sırada yazmakta olduğum bir kitap için kendisiyle görüşmek büyük bir fırsat olacaktı. Oturup kahve söyledi. İlk öğrenmek istediğim, bu kadar birbirine benzeyen iki ulusun arasındaki nasıl düzlebileceği, bu konuda ne düşündürgüydü. Daha dün gibi gözümün önünde; kaşları birdenbirer çatıldı: "Bak, genç arkadaşım," dedi. "İkinci Dünya Savaşında Almanlardan Ege adalarını istediniz. İstanbul'da Rum bırakmadınız. Kıbrıs'ı işgal ettiniz. Birçok insan kayıp. Mülteciler perişan oldular. Nasıl kalkıp düzelmeye istiyorsunuz?"

Ter bastığını hissettim. Acaba biz bu zatla daha önce başka bir yerde tanışıp kavga mı etmişik; aklımdan ilk geçen bu oldu. Sonra, kendimi toplayarak, savaşta herkesin bir yerlerini pazarlık konusu yaptığı, Kıbrıs'ta Samson darbesi diye bir şey olduğunu, ama yapıcı bir konuşma olması için karşılıklı olarak ikimizin de tatsız anıları bir yana bırakıp milliyetlerimizi unutmamız gerektiğini, yoksa doğduğum kenti Yunanlılar bir zamanlar işgal etti diye benim de bir sürü laf

etmem gerekeceğini söyledi. "Hangi Yunan işgaliymiş o?" "Hani canım, 1919'da İzmir'in işgalii" "1919'da Yunanlılar İzmir'i işgal falan etmediler!"

Fena halde şaşırmıştım. Sordum: "Peki neydi o olay?"

"Savaş kazanan Müttefiklerin verdikleri bir görevin yerine getirilmesi idi!"

Bu yanıt bana yetmişti. Selanik'te direktörlüğünü yaptığı uluslararası ilişkiler enstitüsünün kaç adet kitabı bulunduğunu, kendisinin hangi kitapları yazdığını sorarak laf değiştirdiğini anımsıyorum.

Mülkiye'den hocam Seha L. Meray rahmetli, bazı hocalardan şikayet ettiğimde eğer söyleyecek söz bulamazsa, "Çocuklar," derdi, "bir hoca illâ ki nasıl olunması gerektiğini öğretmez; bazan da nasıl olunmaması gerektiğini öğretir.". Profesör Konstantopoulos'a tanışmamızdan sonra Türk-Yunan ilişkilerindeki güvercinliğim daha da arttı. Kendimi bir an onun yerine koyup korkmuşum galiba. Bunun yararını da gördüm. Çünkü Yunanlı dostlarla, siz yumuşak girmezseniz, diyalog falan mümkün olmuyordu. Bu yaklaşım uluslararası ilişkilerde geçerli bir yöntem olmaya bilirdi ama, karşınızda kentin normal bir insan olması koşuluyla, bireysel ilişkilerde pekala verimliydi. Nitelikim, za-

manla, Ankara'daki Yunan diplomatlariyla çok sevecen diyaloglar kurdum. Zaten, sonradan Selanik'li profesörü de anlamak gerektiği kanısına vardım. Sözleri arasında şöyle bir şey de söylemişti:

"Ablam kocasıyla birlikte Kuzey Kıbrıs'tan mülteci oldu. Yillardır benim evimde kalıyorlar. Bir de onları besliyorum!"

Bununla birlikte, Konstantopoulos olaydan sonra, artık bende de bir abartma başlamış olacak ki, ne zaman bizim gazete ve dergilerde bir Yunanlığın imzasını görsem, okumak için köşe bucak kaçar oldum. Bir-biriley taban tabana zit iki korkudan ötürü: Önce, "Siz şunu ettiniz, bunu yaptınız, söyle tehdit ediyorsunuz..." plajını koyacak diye korkuyorum. İkinci ise daha büyük bir korku: Teodorakis gibi benden daha güvercin biri çıkar da kışkanırm diye titriyorum!

Bu son paragrafi, *Bilim ve Sanat*'ın 1 Eylül Barış Günü temalı Eylül sayısını okuduktan sonra aslında "titriyordum" diye bitirmem gerekiyor. Türk-Yunan Dostluk Derneği kurucusu, Türk dostu Yorgo Papapetro'nun "Ege, Barış Denizi" yazısı bütün korku düzen ve hiyerarşim altüst etti, attı. Artık bundan sonra, bir Türk-Yunan Dostluk Derneği Üyesi daha çıkar da, Ege'nin bir barış denizi olmasının konusunu işlerken ülkesinin Kıbrıs ve Ege'de ne kadar resmi tezi varsa dostluk kelimelerinin arasına döşer diye korkacağım en çok.

Papapetro dost, eminim, yazısını bu açıdan düşünmemiştir. Hepimiz doğduğumuz, toprağın çocuğuyız. Yaşadığımız, soluduğumuz ortamdan ozmozla içimize işleyen bazı şeyleri hiç sorgulamadan, çoğu zaman da sorgulamadığımızın farkında olmadan söyleyip yazıyoruz. "Yunanistan bizimle niye bu kadar uğraşıyor?" diye sorarken, kaçımız aklına getiriyor Varlık Vergisi faciasını, 6-7 Eylül barbarlığını, Kıbrıs'taki kanlı olaylara misilleme yapacağız diye 12.000 Yunanlı 1964'te apartopar-

Yunanistan'a gönderip mallarını dondurduğumuzu ve bu yüzden de, İstanbul'u İstanbul yapan Rumları birer-ikişer gitmek zorunda bıraktığımızı? Ama Yorgo Papapetro dosttan biraz daha titiz olmasını beklerdim. Çünkü, kendisi herhangi biri değil. Türkiye ve Yunanistan gibi kanlıbıaklı iki ülkenin "daha bile zor" olan obür tarafında Türk-Yunan Dostluk Derneği Üyesi. Üstelik, bu sıfatla, Türkiye'de saygılılığı olan bir dergide "Barış Denizi Ege" üzerine yazmak olanağını elde etmiş. Aynı imkanı ben Yunanistan'da bulsam ne mutlu olur ve yazdıgima ne kadar dikkat ederdim! Fazla birsey yapması gerekmektedi ki... Kimse kendisinden, benim birkaç satır yukarıda yaptığı simetriğini yapmasını, örneğin "Batı Trakya Türk azlığının insan haklarını tanıtmıyoruz biz de" demesini beklememi. Ama, Papapetro dost da kalkıp, fırsat bu fırsat deyip, iki halk arasındaki benzerlikleri vurgulayacak veya okul kitaplarından iki tarafı karanlayan yerleri hemen çıkarmayı önererek yerde, Yunan resmi tezlerinin eksiksiz bir katalogunu yayınlamak zorunda değildi.

Aslında, insanı daha da üzен bir şey var. Kıbrıs'ta Samson darbesi ile 1974 çıkışmasının aynı senaryonun iki parçası olduğunu ileri sürerken, Kıbrıs'ın "bağımsızlığının ve bağlantısızlığının" ortadan kaldırıldığı yazarken, Kıbrıs için yapılacak bir uluslararası konferansın Ada'yı ya-

maktadır. İkisinden biri askerî kanattan ayrılsa, sorun ortadan kalkardı". Ben burasını pek iyi algılayamadım. Ama, şurasını daha da az anladım: "NATO'dan çıkarılsalar, benzeri görülmemiş bir Türk-Yunan işbirliği dönenme girilir". Gerekçesi de şu: "İki ülke de sosyalist ülkelere karşı silahlanyor ve bunu birbirlerine karşı tehdit oluşturduklarını söyleyerek haklı göstermeye çalışıyor".

Benim bildiğim kadıyla her iki ülke de açık açık sadece birbirlerine karşı silahlanmaktadır. Kimsenin bunu sakladığı da yok zaten. Üstelik, Yunanistan "Yeni Savunma Doktrini" ile tehlikenin "Kuzey" den değil, "Doğu"dan geldiğini taa 1984 sonunda resmen ilan bile etti. Bu kadar açık, gazete okuyucusunun bile bildiği olguları saptırmak niçin? Neden yapmış Papapetro dost böyle? Şimdi, Türkiye'de birisi kaleme sarılır da, "Al işte sana, dost dost dediğin Yunanistan'ın dostluk Derneği üyesi!" derse, ne cevap vereceğiz? Papapetro dostun bizi bu duruma düşürmeye hakkı var mı? Gene birisi kalkar da "Siz objektif yaklaşımından söz etmeye devam buyurun da; sizinki bu durumda resmen saflık!" derse, nereden tutturacağız? Niçin bir klasik dostluk yazısına bu denli döşemek gereksinimini hissetti ülkesinin resmi tezlerini Papapetro dost? Şimdi bir de, aman, Türk-Yunan Dostluk Derneği üyeleri yazı yaziverirse diye mi titreyeceğiz?

"İyi Güzel Günlerde Buluşmak Üzere. Kardeşçe, Özlemle..."

Ataol Behramoğlu

Sevgili Varlık,

Bir Eylül sabahının güzelliğinde, "Bilim ve Sanat"ın Eylül sayısındaki birbirinden güzel yazıları okudum. İçimdeki iyi duygularla tüm bu yazılardaki insanca, iyi duygular kaynaştı, bütünleşti.

Senin Örsan'la ilgili çok duygulu, bilinçli güzel yazın (o sessiz okurları çok iyi tanırım); Erdal ağabeyin yazısı, dinazorlar!; referandumla, ülkenin geleceğiyle, ilgili tahliller; hepsi birbirinden güzeldi gerçekten. (Ve Mahmut ağabeyin mesajı, elbette)

Savaş-başış konuları (temaları) üstüne bir şiir dizisi üstünde çalışıyordum. Yirmiye yakın şiir, bir kenarda duruyordu. Derginizi okuduğum o güzel Eylül sabahının duygularıyla, bu şiirleri artık

yayınlamak istedim. Ekim'den başlayarak 'Adam Sanat' ve 'Düşün'ün her sayısında, beş ay süreyle birer şiir çıkacak. En sevdiklerimden iki tanesini (Bilim ve Sanat'a uygunluğunu da düşünerek) size gönderiyorum. Birlikte basılmaları (birbirlerini tamamlamaları bakımından) sanırım daha uygun olur.

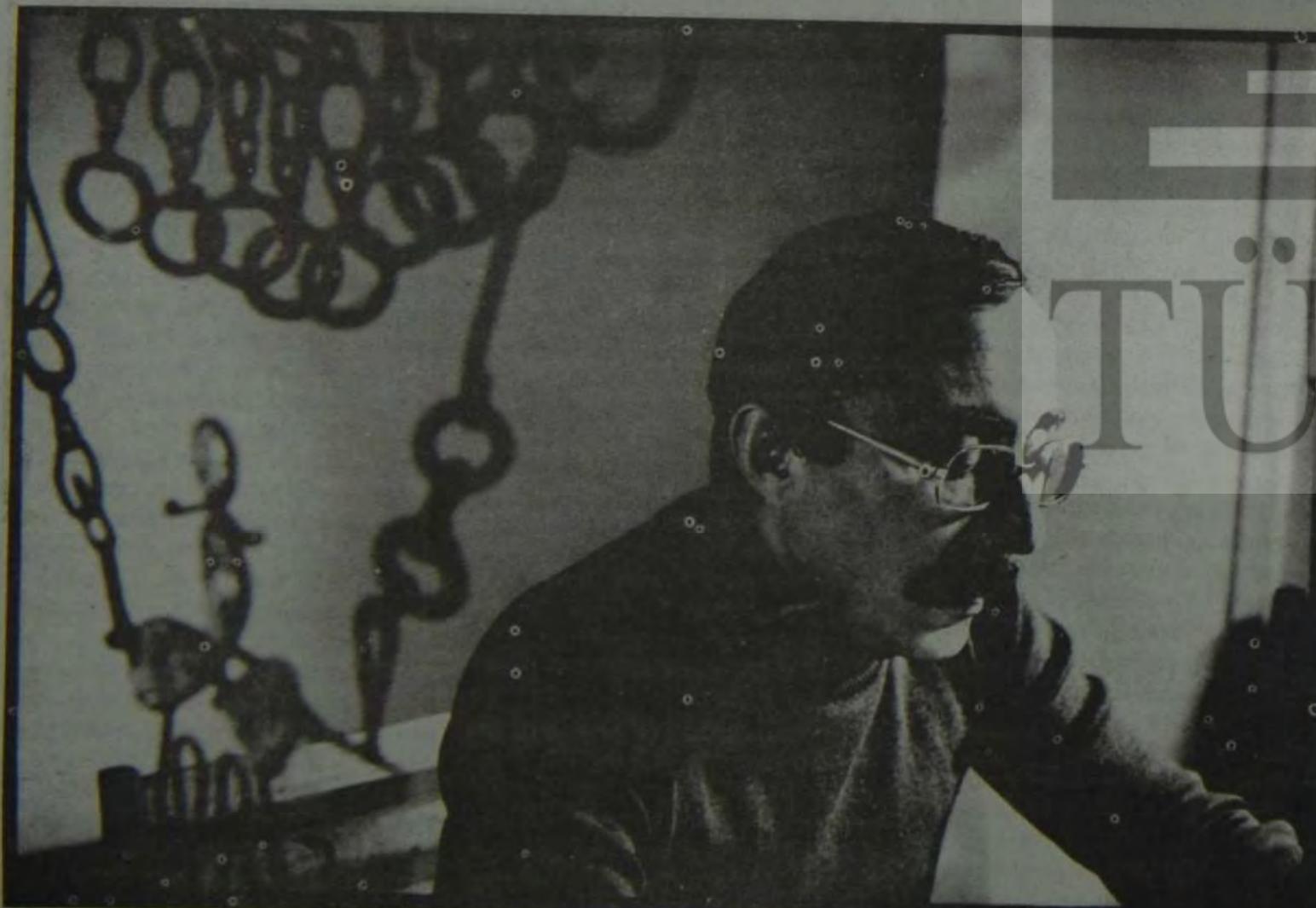
Tüm arkadaşlara sevgi ve özlemle.

Paris'in günü de güzeldir. Ama Ankara'nın günü göztümde tüttüyor. Serin, çelik mavimsi gök. Canlanan siyaset yaşam. Tartışmalar, tahminler.

Ve tabii, meyhaneler...

İyi, güzel günlerde buluşmak üzere.
Kardeşçe özlemle.

**Ataol Behramoğlu
9.9.1987**

TÜSTAV

SİLAH FABRİKASINDA ÇALIŞIYORDU

Silah fabrikasında çalışıyordu
Bunaltan sorularla yüreğinde
Terleyerek uyanıyordu
Boğuntu içinde

Kanlı çocuk yüzleri
Geçiyordu düşlerinden
Cesetler geçiyordu
Bombalanmış kentlerden

Bir an geldi bakamaz oldu
Eşe, dosta, arkadaşlara
Kaçıtı kalabalıklardan
Şığındı issızlıklara

Yazdı içinden geldiğince
Zihni kemiren düşünceleri
Ve bir gün iş saatinde
Çıkardı koynundan bildiriyi

Bir çılgının sesiyle
Okudu haykırarak:
"Arkadaş, yaptığı
Korkunç işi bırak

Çocuklar öldürülüyor
Ürettiğimiz silahlarla
Bir son vermemeliyiz
Bu canavarlığa"

Fabrikada iş
Durdu bir an
Sirenler çaldı
Sesi duyulmaz oldu uğultudan

"Yaratın, üreten insanlarız biz
Bir çıkarımız yok savaşmaktan
Vazgeçelim elbirliğiyle
Silah yapmaktan..."

Sürükleyip götürdüler
Bir daha haber çıkmadı ondan...
Kimi "kaçık" dedi ona..
Kimi "kahraman"...

BİLİM ADAMI

Atom çekirdeği
Üstünde çalışan
Bilim adamı
Düşündü bir an:

"Yaptığım iş
Neye yarayacak?
Onu kim
Nasıl kullanacak?"

"Senin işin
-Dedi içinden bir ses-
Sadece araştırmak
Gerisi seni ilgilendirmez..."

Bir başka ses
"Hayır" dedi,
"İnsan yaptığınin
Neye yarayacağını bilmeli..."

Sesler kavgaya
Tutuştu bir ara
Kıyasiya
Kıran kıvana...

Sonunda yorgun
Düştü bilgin
Baktı camdan
Dinlenmek için

Bir oğlan geçiyordu
İslık çalarak
Hinzir gözleri
Kıpir kıpırdak..

Bir işçi
Çalışıyordu kaldırımda
Ter damlaları
Alnında

Bir anne parkta
Bebeğini yürütüyordu
Bankta iki sevgili
Öpüşüyordu...

Bilim adamı
Duydu bir an
Kopukluğunu
Yaşamdan...

Ve şu duyu
Yükseldi içinde:
"Yaşamak gelir
Her şeyden önce..."

Yaşamın buyruğunda
Olmalıdır bilim
Yaptığımın
Sonucunu düşünmeliyim...

Hem yaşam hem ölüm
Varsa sonunda
Saf tutmam gerek
Yaşamın yanında..."

"Türkiye'de ikinci sınıf Demokrasi istemiyoruz."

**Yiğit GÜLÖKSÜZ, Mehmet DÜLGER,
İlhan TEKELİ/Mahmut T. ÖNGÖREN**

17 Eylül'de Bilim ve Sanat'ta düzenlediğimiz bir panelde SHP'nin Genel Başkan Yardımcısı Sayın Yiğit Güloksüz ile DYP'nin Genel Başkan Yardımcısı Sayın Mehmet Dülger bir araya geldiler. Bir bilim adamı olarak davet ettiğimiz Prof. Dr. Sayın İlhan Tekeli'nin de katıldığı ve genel olarak demokrasi meselesinin tartışıldığı paneli, söylenenlerin biçim ve özüne, konuşmacıların üslüplarına, kendilerine özgü deyiş ve kelimelelerine dokunmadan, ama belli ölçüde kısaltarak yayılıyor. Paneli, dergimiz adına Sorumlu Yazı İşleri Müdürümüz Sayın Mahmut T. Öngören yönetti.

Farklı görüşleri savunanların biraraya gelişini, demokrasının yeniden inşası açısından olumlu bir adım sayıyor ve "Türkiye'de ikinci sınıf bir demokrasi" istemeyenlerin mutabakatlarının sürmesini diliyoruz.

B.S.

Mahmut T. Öngören: Panelimize katkılarınız için, Bilim ve Sanat Derneği adına sizlere teşekkür ediyoruz. SHP ve DYP'nin iki seçkin temsilcisinin, partilerinin görüşlerini aynı masada ifade etmelerinden dolayı çok mutluyuz. Tabi aramızda bir bilim adamanın bulunmasından da ayıncı derecede mutluyuz.

Farklı görüşleri savunanların bir araya gelişini, demokrasının yeniden inşası açısından olumluluğunu belirterek konumuza girelim: SHP ve DYP demokrat kamuoyunda "ANAP'a Hayır" da birleşen iki büyük parti olarak değerlendiriliyor, böyle algılanıyor. "ANAP'a Hayır", anladığımız kadarıyla, ANAP'ın uyguladığı ekonomi politikasına şu ya da bu ölçüde karşı olmanın yanında, ANAP'ın 12 Eylül'den devraldığı bugünkü siyasi rejimi, olduğu gibi, hatta daha da ağırlaştırarak sürdürme eğilimine karşılığı da ifade ediyor. Aslında bunlardanilkine karşı olmanın diğerine karşı olmayı da gerektirdiğini sanıyoruz. Çünkü, açık olarak görülmüyor ki, ANAP'ın bugün uyguladığı türden, halkın büyük çoğunluğunu geçim sıkıntısı al-

tında ezen bir ekonomi politikasının izlenebilmesi, ancak, demokrasının egemen olmadığı bli toplumsal yapıda mümkünür. 12 Eylül bunun çarpıcı örneği; nitekim ANAP da sivil bir iktidar görünümü altında işbaşına geçtiği günden beri, demokrasiyi yeniden inşa etme noktasından elinden geldiğince uzak duruyor. ANAP, toplumsal muhalefetin kendisini ifade edebilecegi kitlesel demokratik örgütlenmeler önüne set çekme çabalari bir yana, neredeyse, kendisi dışında hiçbir partinin temsil edilemeyeceği, ya da cılız, göstermelik bir muhalefetin var olabileceği bir "Meclis" oluşturma tertibinin içinde.

Biz, partilerinizin farklı nedenlerle, farklı ölçülerle de olsa Özal ekonomisine çeşitli eleştiriler getirdiğini biliyoruz. Bu noktada özellikle şunu sormak istiyoruz: Partileriniz, uygulanmakta olan ekonomi politikası ile mevcut siyasi rejim arasında bir bütünsellik olduğuna, bunlar arasında kopmaz bağlar bulunduğuna ilişkin çözümlemelere katılıyor mu? Bu bağlamda "referandum" karar ve sonuçlarıyla "erken

seçim" kararını değerlendirir misiniz? Önce sizden rica edelim, Sayın Güloksüz.

Yiğit Güloksüz: Uygulanmakta olan ekonomik politikalarla, siyasi rejimin ilişkisi açık. Bu konu 1980'den önce de açıkça görülmüyordu. 24 Ocak kararları diye anılan istikrar tedbirlerinin ancak belirli bir siyasi rejim içinde uygulanabilir olduğu o zaman da söylemiş. Nitekim bunun kanıtlarını daha sonra da sürekli olarak görduk. Buradaki temel bir öğe; insan haklarının kısıtlanması meselesidir. Çünkü bu tedbirler dış borç ödemeye yönelik ve ekonomik krizi aşımada gerekliliyetin, ücretli kesimlere yükletilmesini öngörüyor. Kuşkusuz, krizin aşılması için ödenmesi gereken bir maliyet ve göğüslenmesi gereken fedakarlıklar vardı. Ancak bu fedakarlıkların değişik gelir gruplarına, güçleri oranında yüklenmesi doğru olurdu. Bu konuda seksen sonrası siyasi rejim açık bir tercih yapmıştır. Bu yükü tamamıyla alt gelir gruplarının; çiftçinin, işçinin sırtına yüklemiştir. Bu yaparken bu kesimlerin örgütsüz olmalarına dayanmıştır.

Ciftçi kesimi bu konuda tamamen örgütsüzdür. Önemli örgütlenme düzeyi gösteren işçi kesimlerinin ise, yeni anayasa ile sendikal hakları ölçüde sınırlanılmış; yalnız sendikal hakları değil, sendikaları yoluyla siyasete ağırlıklarını koyma hakları da ortadan kaldırılmıştır. Dolayısıyla bu yönde ekonomik politikalarla siyasi rejimin ilişkileri üzerine yapılmakta olan bu tür çözümlemelere parti olarak katılıyoruz.

Şimdiden dolaşıp yine ekonomi ile siyasi rejim arasındaki ilişkiye geliyoruz. Ekonomide bugün 24 Ocak kararlarını almayı gerektiren duruma tekrar gelinmiştir. Bütçe açığı bir trilyon civarında, iç ve dış borçların sadece faizleri yine bir trilyonu ve karşılıksız para, emisyon miktarı da üç trilyon TL'yi aşmış durumda. Çok

övündükleri, güvendikleri hatta uğruna demokrasiyi de feda ettikleri "ekonomik başarı" gelip, saklanamaz bir biçimde bir çıkmaza dayanmış durumda. Erken seçim ve referandumla, diktatları bu noktadan uzaklaştmak, ekonomik başarısızlıklar halkın gözünden saklamak amaçlanmıştır. Eğer referandum istedikleri gibi bir sonuç verseydi, dolaylı yoldan güvenoyu aldıkları biçimde yorumlanabilecekti. Erken seçim kararı ve referandum ile, halkı gerçeklerden uzaktutturan ötesinde her türlü cambazlıkla, eşit olmayan koşullarda, bir başkına sonuca gitmek istenmiştir. Eşitliği ortadan kaldırın, bana sorarsanız Anayasaya aykırı, bir seçimle sonuca gitmek, huzuru sağlamak mümkün olmaz; bu, yeni huzursuzlıkların kaynağı olur diye düşünüyorum.

Mehmet Dülger: Ben başka bir taraftan işe bakmak istiyorum. Türkiye, gerek siyasi rejimi gerek ekonomisi gerekse Yiğit Beyin de bahsetti, kitlelerin teşekkilatlanması ve haklarını müdafaa etmeleri, bu haklara sahip çıkmaları gibi hususlar açısından gerçekten çok geri durumda. Türkiye, çok partili döneme geçtiğinden bu yana demokrasi üç defa baltalanmıştır. Bu kesintilerin bedelini yeniden derlenme-toparlanma için kaybedilen zaman ve yeni siyasi heyetlerin kalitesi dola-

yısıyla ödedik. Halen de ödemekteyiz. Üçüncü kesintinin hem çok derin hem de tamiri güç meseleleri ortaya getirdiği görüşündeyim. Son kesintinin hayırlı bir tarafı da var. O da zannediyor; askeri müdahalenin ilk defa, siyasetle meşgul olanları hedef almıştır. Diğer iki hadise hükümete yönelik üçüncü rejime dönük bir hadise oldu. Rejimin bütün müsesseleleri hedef aldı. Müsessele olarak ortada bırakılmış olanların da muhtevaları boşaltıldı; dekor olarak kaldı.

Bugün aslında sizin bize başlangıçta teşekkür etmeniz nezaketinizden tabii, ama yersiz... çok normal beraber olmamız. Bu kadar özlenen beraberlik; ayrı fikirler de olsa bunları bir madsa ifade etme beraberliği çok önemli bir safha olarak gözükü. Ben ilk askeri müdahaleye maruz kalmış bir ailenin çocuğum. Çok üzüntülemiyorum. Bunlardan bahsetmek istemiyorum. Ama, o zamanın düşünen kafaları bundan sevinç duymuşlardır. Sonra işler değişti ve 1980 hadisesine gelindiği zaman, çok önemli sorular soruldu. Askeri müdahale neyi çözüyordu? Hiçbir şey çözülemedi. Birincisi yapıldı; hiçbir şey olmadı. İkincisi yapıldı, ikinci de olmadı; üçüncü yapıldı. İsteklerini tadat edip de karşılaştırdığımız zaman, bakiyoruz

ki, mesela, Demokrat Parti iktidarı fevkalade otoriter bulan ve bunun için nefes alacak bir rejim getirme arzusunda bulunan askerler, 1980'de bu elbiseyi çok fazla bol bulup hemen, "aman daha sıkılm, daha merkezi olsun" u tercih ediyor. O zaman, birini niye yaptın? Öbürüni niye yaptın? Bu sorular açık olarak soruluyor; zannediyorum, bizi bu masa etrafında toplamakta da müessir oluyor.

Erbil Tuşalp'in Cumhuriyet'teki bir başlığını hayranlıkla hatırlıyorum; diyor ki, "Cumhuriyetin 60. yılında Türkiye'nin en yaşlı partisi bir yaşında". Bunu 83'te söylüyor. Halbuki Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhuriyetle yaşış partisi vardır. Ben o partiden değilim; ama, kapatılmasına hiçbir zaman taraftar olmadım. Bunlar utanç verici manzaralarıdır. En azından 20. asır bitmeden, bizim buna karşı birşeyler yapmamız; rejimi ve ekonomimizi çalisır hale getirmemiz lazımdır.

Özal iktidarı bir parantezdir. Bu parantezi kapatmak istiyoruz. Hem killere çok yüksek fiyatla ödettiği ekonomi politikası hem de rejimin ruhularındaki kayıtsızlığı, beceriksizliği üzerine büyük bir ağırlık veriyor. Özal rejimi 12 Eylül'ün bir uzantısıdır. Yani askeri elbiseden soyunmuş bir rejimdir. Espri hâlâ o şekilde devam ediyor. Demokrasi konusunda, hak

konusunda kesin kayıtsızlık var. Adalet, eşitlik, hukuk gibi, insanlığın, yüksek değerleri uğruna en kıymetli evlatlarını vermektede bir de gösterdi. Büyük davalar konusunda bütün anlayışları bir alışverişten ibaret, pazarlıktan ibaret. Türkiye bunları hür iradesiyle de getirmemiştir. Millete kendi hür iradesini ifade etme fırsatı verildiği zaman ben eminim ki Türkiye, İngiltere'deki kadar ileri ve uzlaşmayı arayan, mutlaka onu edinebilecek bir siyaseti iktidara getirecektir.

Yiğit Gülöksüz:
"Anayasayı değiştirmeye iddiasıyla, vaadiyle seçime gidiyoruz."

Referandum hadisesine gelince; bu bir utançtır. Meclisin içinde halledilecek bir hadisenin, işleri tamamen çorbaya çevirerek, kâh korkutarak kâh menfaat sağlayarak, dejenere edilmesidir.

Ben referandumlar ülkesi denen bir yerde yüksek öğrenimimi yaptım. Referandumun ne olduğunu biliyorum. O kadar dejenerere edilebileceği düşünmemedim. Erken seçim kararı da, partileri fenerisiz yakalamak, apanızı yakalamak isteyen; hür, eşit şartlar içerisinde yapılacak bir yarışmaya karşı olan bir fikrin mahsulüdür. Seçimlerin, seçim sonrası doğacak bir takım dengesizlerin tohumunu şimdiden ektiğini düşünüyorum.

□ M.T. Öngören: Sayın Tekeli'nin bir bilim adamı olarak kendi görüşlerini ve diğer iki konuşmacının konulara bakış açısı üzerindeki görüşlerini rica ediyoruz.

İlhan Tekeli: Türkiye'de üç askeri müdahale ile üç ekonomik stabilizasyon tedbirleri arasında çok ilginç paralellikler var. 1960 olayından önce, 1958 stabilizasyonu var. 1971 olayı 1970 stabilizasyonu ile beraber gidiyor. Otekinde de hem 1980 stabilizasyonu, hem de müdahaleleri var. Bu ilişkiler yalnızca bizim ülkemizde görülmüyor. Latin Amerika ülkelerinde de stabilizasyon kararları ile askeri müdahaleler arasında böyle bir korelasyon bulmak kabil. Ben bunu, stabilizasyon kararı olursa mutlaka müdahaleler olur, diye mekanik bir şekilde söylemek istemiyorum. Ama görünen bu düzenliliğe dikkat çekmek istiyorum.

Bu noktadan sonra, insanın aklına söyle bir soru geliyor: Acaba bu askeri müdahalelerden biz niye yakınıyoruz? Siyasi partilerimizde, genellikle, askerlerin otonom olarak, toplumun koşullarından bağımsız olarak ve biraz da kendi iktidar isteklerini tamam etmek için müdahaleyü yaptığı varsayımlı ve bu planda onu suçlayan bir tutum var. Tabii askerlerin bu müdahaleyi yapmasını yüceltmek, övmek söz konusu değil; ama, acaba, müdahalenin arkasında bazı yapısal nedenler var mı? Acaba, Türkiye gibi geri kalmış ülkelerin demokratikleşme süreçlerinin hızı, biçim ve halkın isteklerinin gelişmesiyle ekonominin büyümesi arasındaki tutarsızlıklar bir noktada yığılıp bir sorun haline mi geliyor? Yani bu krizlerin altında ekonomik büyümeye ile demokratikleşme arasındaki bir tutarsızlık sorunu var mı yok mu? Bu iyice irdelenmesi gereken bir konu. İrdelenmesi gereken diğer konu da: Diyalim, biz, ekonominin büyümesi ile toplumdaki isteklerin uyanması arasındaki dengeyi yeterli olarak kurmadık ve bir dengesizlik ortaya çıktı. Bunun çözümünü askeri müdahale olmaksızın sağlayacak siyasal uzlaşma kanallarını, siyasal uzlaşma biçimlerini geliştirebilmiz miyiz? Bizim siyasal partilerimizin demokrasi geleğinde, acaba bu uzlaşmaları sağlayacak yeni kanallar açılabilir mi? Mehmet Bey'in dediği gibi, başımıza gelen beladan bir hayır doğabılır mı?

Kriz anlarında, demokrasının, askeri müdahale dışında tekrar rayına oturtulmasını sağlayabilecek uzlaşma yollarını, demokratik geleğimiz içine katabilir miyiz; bu askeri darbeleri suçlamadan ötesinde, bunların arkasındaki yapısal nedenleri analiz edip

bu yapısal nedenlerle bizim siyasetin siyaset yapma biçimleri arasında bu darbeler olmadan uyum sağlayabilecek bir sistem oluşturulabilir miyiz, gibi, bir soru ortaya çıkıyor. Bu soru hem ekonomi hem de demokrasi hem de ikisinin arasındaki kriz meselesini bir ölçüde toparlampı oluyor.

Şimdi, hem bu referandum meselesi hem referandumun sonuçlarının uygulanması hem de demin yaptığım kriz analizi ile ilgili olarak söyle bir analiz yapmak istiyorum: Her seçimden sonra ben hep kendi içimde iki bir yargıla karşı karşıya kalyorum. Çoğu kişi de bu iki bir yargı var. Bir tanesi su: Bu Türk halkı çok sağduyu davranıyor, çok iyi karar veriyor. Söyle biraz daha düşündüğümüzde de özellikle aydın kesim için, seçimlerin sonuçları bir hayal kırıklığını içeriyor. Bu son referandumda bakalım: "evet" olduğu için seviniyoruz, ama bu evetler de niye az çıktı, diye üzülüyorum. Bu iki olayın acaba bir nedeni var mı? Ben her seçimden sonra bu iki bir yargının çelişkisini içimde yaşıyorum. Düşündüğümde söyle bir açıklama ortaya çıkıyor: Türkiye'de oy verirken, ister aydın kesim olsun, ister aydın dışı kesim olsun, herkes rasyonel bir karar veriyor. Ülkenin yüz seneyi aşan bir demokrasi deneyimi var, lütfen kötü çetili koşullarda oylamaya gidilmiş. Artık kimse kendi çıkarını düşünmeden oy vermesi söz konusu değil; herkes kendine göre bir rasyonalite. Sanıyorum, bizim aydın kesimin rasyonalitesi ile geniş kitlelerin rasyonalitesi arasında, nitelik açısından bir fark var. O da su, aydın kesim, ya da daha soyut düşünebilen kesim diye lim, teknik bir rasyonalite kavramına sahip. O söyle bakıyor, diyor ki: Gelecek için ben söyle bir toplum öngöryorum, buna ulaşmak için de, -tabii kendi okuduklarına, kendi bilgisine göre- şu yolları izlemek gereklidir. Bu, teknik bir rasyonalite ve daha soyut kavramlar, daha kuramsal olabilirlikler üstünde kurulur. Ama yaşayan geniş halk kitlelerinin bence daha doğal bir rasyonalite; yani günlük deneyimlerden, yakın geçmişinde yaşadığı olaylardan aldığı derslerden, çevresindeki olaylardan etkilenmesinden doğan ve daha kısa vadeli alacağı sonuçlara dönük bir rasyonalite ve onun için bu iki bir yargıyı yaşıyoruz diyorum. Biz teknik rasyonalite adına biraz umutsuzluk duyarken, genel olarak halkın rasyonelliği yahut doğal rasyonellik

adına da halkın sağduyusundan söz ediyoruz; gibime geliyor.

Son referandum sonucu da söyleliklerimi bir anlamda doğruluyor. Çok kaba olarak oyların dağılımına bakıldığından, genel olarak, gelişmiş bölgelerin evet oyunu çok verdiğiğini görüyoruz. Çünkü bunlar daha soyut demokrasi kavramına cevap verdiler. Bu referandumda herkes farklı soruya oyladı. Kimisi demokrasi için oy veriyorum, kimisi hükümete kızdırmak için oy veriyorum, kimisi de eski siyasete kızdırmak için oy veriyorum, dedi. Belki on çeşit farklı soruya cevap verdiler. Ama daha soyut sorulara daha gelişmiş bölgeler cevap verdi. Somut sorulara geri kalmış bölgeler cevap verdiler. Evet oylarının gelişmiş bölgelerde daha çok ortaya çıkması da sanıyorum, bu paralelde bir açıklama taşıyabilir.

Son olarak şunu ekliyorum: Bize siyasetçiler için nihai mihenk taşı tabi seçim, seçimi kazanmak, oradaki başarı esas ölçü. Onun için de bu seçim koşullarının eşitlikçi olarak gerçekleşip gerçekleşmediği bir anlamda unutuluyor; gözler o yarıya kazanmak bürüyor, ama o yarı eşit mi başlamış, değil mi, belli değil ve hiçbir seçim sonrasında, yorum, başlangıç koşullarının eşitsizliği üzerinde yapılmıyor. Hep sonuç üzerinde yapılmıyor; onun için karşı tarafı eşitsiz seçim zorlayan avantajlı çıkıyor. Belki Türkiye'nin siyasi yaşamında ilk defa olabilecek bir boykot, bu eşitsizlik konusunu ciddi olarak tartışmaya getirebilirdi. Sanıyorum bu biraz kaçmış bir fırsatı.

□ M.T. Öngören: Öbür soruya geçmeden önce sayın parti temsilcilerinin ilave etmek istedikleri bir şey varsa, rica edelim.

□ M. Dülger: İlhan beye çok teşekkür ederim. Zaten uzun zamandan beri bildiğimiz entellektüel kapasitesiyle konuya gerçekten enteresan bir boyut getirdi. Yalnız kendisinin soru olarak ortaya koyduğu hususlar benim aklımda fevkalade berrak bir şekilde oturmuş durumda.

Bu, "stabilizasyon kararlarıyla askeri müdahale beraberliği"nin yanında, ben de size "erken seçim - müdahale" beraberliğini söyleyeceğim: 57 erken seçimi, 60 müdahalesi; 77 erken seçimi, 80 müdahalesi, 87 erken seçimi 90 da... birşey söylemiyoruz, inşallah öyle olmaz. Yalnız stabilizasyon kararları sonunda

Türkiye'nin önemli sektörlerindeki rakamlara baktığımız zaman, mesela 70 Ağustos tedbirleri fevkalade enteresan sonuçlar vermiştir. 73'lere 74'lere kadar, bizim büyük bir problemimiz olan dış ticaret açık vermemiş, döviz rezervlerimiz olmuştur. 80 sonrasında da, 83'lere kadar performans fena değil. Hatta 60 sonrasında da benzer bir durum var. Sanki, bu stabilizasyon tedbirleri fevkalade rejimler için bir enjezi olmuş! yani fileleri doldurmuşsunuz, yiyecek var nasıl olsa, istedığınız oyunu oynayabilirsiniz. Enteresan bir boyutdur; işin o tarafını da göz önüne alarak bakmak lazımdır.

Mehmet Dülger:
"Vaadinizin ne kadarını yaparsınız? Tabanca ne kadar müsaade ediyorsa o kadar yaparsınız.
Tabancayı çıkaralım bu işten..."

"Rising expectation" dedikleri hadise ile demokratikleşme arasındaki münasebet, gerçekten apayı bir tartışma konusu olacak kadar geniş. Yalnız şu var. Türkiye, "dünyada, gelişmekte olan ülkeler" olarak addelen ülkelere arasında, hem demokrasi rejimini sürdürmek hem de kabaran arzulara cevap verebilecek bir ekonomi rejimini götüreme gayretini samimi olarak göstermiş olan bir ülkedir. Ama bu konuda birtakım kaideler de var. Mesela deniyor ki, fert başına milli gelir yaklaşık 1500 doları aşından sonra bir rahatlık olabilir ve bu iki rejim birarada yürüyebilir. Biz bir türlü 1500'lere gelemedik. Tam o sırada bir patlama oluyor, tekrar gerilere... Kalkınma durduruluyor, nüfus artışı zaten bir bardak suyunuzu yarıma, sonra çeyreğe düşürüp gidiyor... Eğer "rising expectation" dolayısıyla doğan tabii memnuniyetşizliği istismar ederek siyasi zafer elde etmeye karşı bir mutabakat temeli olsaydı, bu müdahalelere gelmeden de belki bir çözüm bulunabilirdi. Ama müdahaleyi yapan unsur, uzlaşması icap eden unsurların tamamen dışında. Müdahale, uzlaşma olmadığı için olmadı. Temel meseleler üzerinde mutabakat elde edildikten sonra elbette fikir ayrılıkları olacak. Türkiye'nin bence önemli siyasi meselesi, sivil idareyi teessüs ettirmektir. Mutlak surette sivil idare.

Seçim sonuçları konusundaki "ikili yargı"ya gelince; bazı kaideleri içimize sindirmek lazım. 144 milyon seçmenli ABD, 100 bin farkla işbaşına getirdiği adamı dünyanın en kudretli adamlarından biri kılıyor. İsteyelim istemeyelim bizim kaderimiz de orada bağlanıyor. Burun farkıyla geçip dünya rekora kırıbilsiniz. Kaide % 50 + 1 kişidir. Zannediyorum, soyut düşünme imkanı bulunanlar teknik rasyonallite ile tabii rasyonaliteyi dengeleme yolunu bulmalıdır. Kaldı ki mesele yalnız bizim ülkemize mahsus değildir.

Eşitsiz seçim konusunda, bu seçimi boykot etmeye çok çalıştık. Orada mutabık kalamadık. Üniversite var, muhtevası boşaltılmış; basın öyle, sendikalar öyle. Parlamento da bular gibi bir dekor haline getirilmek istenmiştir. Demokrasiyi, muhtevası boşaltılmış müesseseler rejimi olarak düşünmemeyiz. Her halde bu noktada çok büyük bir mutabakat var.

□ Y. Güloksüz: Sayın Tekeli'nin ele aldığı iki konuya değineceğim. Demokratik bir seçim olmasının kurallarından birisi, zaten mevcut olan, halka ulaşmadaki eşitsizliğin, hiç olmazsa seçim öncesinde, belirli bir süre azaltılması, bir çeşit eşitliğe dönüştürülmesidir. Hem anayasada hem de yasalarda olan buydu. Bu süre yarıya indirilmiştir. Bunda açıkça bir eşitsizlik meselesi vardır. Ayrıca partilerin programlarını halka açıklaması engellenmiş oluyor. Dolayısıyla bu, ciddi partilerin oluşu, partilerin ciddi program çalışması yapmaları ve program yoluyla halka giderek, sade kişiler için değil, bu kurumların önerdiği gelecek tasarımları için ve ona giden yollar için, ekonomik programlar için, sosyal ve kültürel politikalar için oy isteme imkanını ortadan kaldırıyor. Bu durum, gerçekten siyasal partiler demokrasisine de, modern partiler demokrasisine de karşı bir şeydir; ve Türkiye'nin, Türk halkın ulaştığı düzeyin çok gerisinde, ilkel bir yaklaşımı ifade etmektedir.

Değineceğim ikinci konu, teknik ve doğal rasyonaliteye gelince; ben buna, yine siyasal partilere bağlamak istiyorum. Her iki rasyonalite de bir gerçek ve son derece doğal. Ama bu iki rasyonalitenin tarafları arasında bir etkileşim ve uyum sağlanabilir; sağlanması da gereklidir. Toplumu genel olarak ilerletmenin yolu budur. Bu önemli işlevi yerine getirmek demok-

rasimizin ve siyasal partilerin görevidir. Partiler yerleşikçe, kurumlaştıça; parti içi demokratik süreçler işlerlik kazanıp gelişikçe bu sorun aşılabilcektir. Ama ikidebir, askeri müdahaleler ile her şey başa alınıyor, sıfırlıyor. Belki de bütün bu rasyonalite ayrımlarının altında askeri müdahalelerin siyasi oluşumların olgunlaşmasını engellemesi yiyor.

Siyasi partilerin işlevlerini tam olarak yerine getirmesi rasyonalite farklarını ortadan kaldıracaktır, diye düşünüyorum.

□ M.T. Öngören: Sormak istediğiğimiz diğer nokta şu: Özal ekonomisinin rahatça boy attığı, böyle kalduğu sürece daha da boy atacağı bugünkü siyasi ortamı değiştirmeye, demokratikleştirme yönünde partileriniz hangi taleplere sahip çıkıyor? Temel hak ve özgürlüklerin sağlanması, İnsan Haklarının bütünüyle tanınması, ülkede hukukun üstünlüğü ilkesinin egemen kılınması açısından Anayasada, TCK'nda, bu yasının özellikle 141, 142 ve 163 ncü maddelerinde, Grev, Toplu Sözleşme ve Sendikalar Yasasında, Dernekler Yasasında, vb. yasalarda değiştirilmesini öngördüğünüz noktalar var mı? Bütün siyasi yasakların kalkması konusundaki görüşleriniz nedir? Genel bir siyasi aften yana olmak gibi bir tavınız var mı?

□ M. Dülger: DYP'nin kuruluşu itibarıyla Türk siyasi hayatına getirdiği unsurlardan biri -gayette tabii bir parti adına bunu söyleyorum -temel hak ve özgürlükler meselesindeki hassasiyetidir. Bunu inatla söylemek. Bunda ilk kongremizde seçilen genel başkanımızın bir hukukçu olmasının da rolü var. Dün Sayın Ecevit'le buluştuğum, geçmiş olsun dileğinde bulunduk. Orada Hüsamettin bey dediği: "Şu andaki rejimin dayandığı noktalardan bir tanesi, Türkiye'deki büyük iki akımın başındaki iki karizmatik liderin devamlı kavga halinde gösterilmesidir. Yerli veya yersiz, az veya çok, pek çok insanın aklında bu vardır. Geçirdiğimiz bu hadiselerden sonra, benim bir görevimdir, size şunu diyorum: Biz de 24'ünden itibaren Sayın Demirel'i resmen bağımsızlığa geçireceğiz. Söz konusu imajı silecek, Demirel'le müşterek, demokratik prensipleri ortaya koyabilecek bir tarihi lütfen benimseyin."

Sayın Ecevit sadece bu konuda çok büyük anlaşılış gösterdi. Temenni ederim ki bu 70-80 hadisesinden son-

ra önemizdeki siyasi hayat çok daha ölçülü geber. Aslında geçmişte de AP'nin CHP ile uzlaşmaz kavgası yoktur. Ama o zamanın şartları arada bir kavga varmış intibabi yarattı. Zannetmiyorum ki seksen öncesi parlamento mensuplarının birbirlerinin yüzüne bakamayacak bir şeyleri olsun.

Yiğit Güloksüz:
"Örgütlenme özgürlüğünün tanınması partimizin temel bir ilkesidir. Gerçekten o olmadan hakların kullanılma imkanı pratikte olmuyor."

Temel hak ve özgürlükler konusunda bir farklılığımız var. Umumiyetle sol görüşü paylaşan, sosyal demokrat görüşü paylaşan formasyonlar bizden, "gelin beraber olalım, ahalinin içine bir müsterekle çıkalım" diyor. Biz buna reddetmemiz; yalnız bu, bizim seçmenimizin hatırları bakımından, pratik olarak yapılamayacak bir şemdir. Bizim yapmayı tercih ettiğimiz hulusus, daha ziyade umumi vekaleti aldıktan sonra, demokrasiyi sağlama kavuşturacak tedbirleri beraberce getirmektir. Zaten, seçim süresi fevkalade kısa. Yapacaklarımıza anlatma konusunda fevkalade büyük bir sıkıntı içerisindeyiz. İkinci bir husus; Anaya-saya taalluk eden ve soyut düşünceler için anlaşılmazı, mutabakat tesis edilmesi daha kolay olan konular üzerinde halkın gerçekten büyük bir kassisızlığı var. Referandum öncesi gezilerde fevkalade popüler bir liderle beraber bulunduk. Halkı hakikaten coşturan şeyler, cebine dokunan, menfaatine dokunan, izdirap çektiği hususlar oluyor da anayasaya, hukuka, büyük haklara dair meselelere gelince büyük bir sessizlik var. Eskisi kadar büyük çökşenluk yok. Bunda tabii, yedi sene boyunca televizyonlardan siyasetin ve siyasetçinin kötü gösterilmesinin, dikiş makinasının iğnesinin işlemesi gibi her gün bu konunun işlenmesinin tesiri var. Onun için bu söylediğiniz maddeler konusunda da bizim seçmenimizi hazırlamamız lazımdır. Açıkça birşey söylememiz fevkalade güç. Şahsi görüşüm olarak söyleyeyim: Biz AET'ye girmeyi başırsak, eminim oradaki normları kabul

etmek bakımından bizde büyük ilerleme olacak. Bu konuda SHP'yi çok tavip ediyorum. SHP'de AET'ye girmeye taraftarı. AET'ye girmek Türkiye için hayırıldı. Sadece ekonomi bakımından değil, onların normlarını kabul etmek, o normlara göre kendi mevzuatımızı ayarlamak bakımından iyi bir şemdir. Bunu tabii şu anda çok yüksek sesle söyleyemiyoruz. Ama düşünmem odur ki; biz ancak böyle bir entegrasyona girmek suretiyle değil, sırı bizim insanımıza temel haklarını tanımiş olma bakımından gereklili tederleri almak mutabakatını göstermeliyiz. Ben 1985 Aralık ayında bir "mutabakat anayasası prensibi"ni ortaya koydum. Cumhuriyete de yazdım; ortalığı epey hareketlendirdi. Şunu söyleyorum: 1995 yılında adını bilmemişim bir Genel Kurmay Başkanı çıktı da, "hadi bakalım beyler, işler tamam, meclis tamam, partiler tamam, hükümet tamam" diyebilir. Hiçbir terminimiz yoktur. Neden? O anayasada benden bir şey yok ki; biri yapmış, bana da "evet de" demiş; ben de hayır demişim. Bizim mutabık olduğumuz, dokunulduğu zaman hepimizin birden hassasiyet göstereceği bir anaya yapmak lazım. Bu ancak bizim temsilcilerimizin mecliste kendi mutabakatları çerçevesinde bir ceza kanunu gibi değil, bir çerçeve kanunu gibi yirmi yirmibeş sayfadan ibaret bir anayasayı yapılışı zaman olur. YÖK'ü seçmek için Cumhurbaşkanına kimlerin götürüleceğini tadat etmek anayasının içinde yer alacak bir şey değil. Ona benzer pek çok lüzumsuz şeyler var. Bunları atmak lazım. Bir çerçeve etrafında ulaşacağımızı tahmin ediyorum. Bir müesseseler düzeni olan demokrasının şu andaki anayasada yer almış ama muhtevası birer dekor malzemelerinden ibaret müesseselerine muhteva kazandırmak, işlerlik kazandırmak, işletmek ve demokrasiyi bu suretle geliştirmek bizim görevimizdir. Bunlar meyanında, partim için de söyleyebilirim, Türkiye'nin ortasında Metris gibi, Mamak gibi, Diyarbakır gibi bir cehennemle demokrasiyi birlikte söylememiz kabil değildir. Suç işlediği belli olan, testit edilen, bundan dolayı kanunda öngörülen cezalara çarptırılmış bulunan insanlar esir değildir; o cezai infaz kanunlarının gösterdiği şekilde çekerlerdir, onun da haysiyeti vardır, o haysiyete sonuna kadar saygı göstermek gereklidir. İşkence tatbikatının insaf ve vicdanı

titretici hale geldiği; Genel Kurmay Başkanı'nın 83 kişisinin ölümünü ve pek çok insanın bu yüzden mahkum edildiği beyanıyla sabittir.

Avukat, sanığın karakoldaki sorgulamasından başlayacaktır. Suç, delilleriyle ortaya konacak, ispat edilecek, savunma hakkı tamamen tanınacak, sivil hakimler bu konuda karar verecek; o ana kadar sanık, sanık olarak kalacak, masum olarak görülecektir. Bunlar demokrasinin anlatmakta güçlük çektiğimiz prensipleridir. İnsanlar çoğunlukla, soyut düşünceye varadıkları için, çok somut düşündükleri için hadise başlarına gelinceye kadar, ses çıkarmıyorlar. Geçen gün bana bir adam geldi, insan harabesi. Düşünülmeyecek kadar basit bir hadise için içeriye atılmış; hiçbir yere müracaat etme denmiş, "burda Allah yok" diye bağırlımsı. Devlete müracaat edemiyor. Buna herkes birden isyan etmelidir. Bu çeşit engizisyonlardan kaçınır. Bir haklar bütünü, temel hakların garantiye alındığı belgeleri artı medeni olarak benimseyelim. Türk halkı bunları benimsemekte çok geç kalmıştır. Ama bize büyük bir görev düşüyor. Zannediyorum bunu yapacağız. 141, 142, 163 hep muhatap olduğumuz sorulardır. Ben bu işi daha geniş çerçevede alıyorum. Onlarla beraber, mutlaka günün anlayışının gerektirdiği tedbirler alınacaktır. Tabii, 141'in içerisinde girdiğiniz zaman, orada bir sınıfın diğer bir sınıf üzerine tahrükünden, bunun propagandasının yapılmasından söz ediliyor. Ben bu propagandaya karşıyım. Öyle bir şeyin doğru olduğunu iddia eden varsa, buyursun gelsin 141'i kaldırınsın. Bunun müdafasını yapana, bunun devlet idaresinde zaruri olduğunu söyleyene karşıyım. Bunu önleyen bir madde olmalıdır. Hesabıyla da 141'in taraftarıym; ama, maddeye bir takım incelikler getirilmesi, inanca taalluk eden meselelerden ziyade böyle birşeyi arayanın cezalandırılması taraftarıym. "Hayır cezalandırılmasın" diyen varsa, buyursun iktidara gelsin. İktidara gelip kaldırırsa, başımla beraber, ben de ona itaat edeceğim.

Genel siyasi af getirilmelidir. Gerçekten, yarıyı işletmek yerine mümkün olduğu kadar pansuman yapmak, kapatmak gereklidir.

□ Y. Güloksüz: Bu sorduğunuz sorularla ilgili olarak kurultayca kabul edilmiş parti programımızda maddeler vardır. Ben onlara referansla konu-

sacağım. Başta bir anayasa meselesi var. Anayasayı değiştirme iddiasıyla, vaadiyle seçime gidiyoruz. 1984 yerel seçimlerinde; basın yasası, Üniversiteler yasası, TRT yasası, siyasi partiler yasası, toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasası, sendikalar yasası, toplu sözleşme, grev ve lokavt yasalarının değiştirileceğini söylemiştir. Bunların her biri anayasada değişiklik gerektiren yasalardır. Örgütün her kademesinde yapılan çalışmalarla oluşturulmuş partinin somutlaştırılması sırasında kurultayca karar haline getirilen birkaç maddeyi burada okumak istiyorum. Bunlar emekçilerin haklarını ve özgürlüklerini genişletmek yanında, sivil topluma dayalı bir örgütlenmeyi sağlamaya yönelik temel tasarımları bir parçasıdır.

Bir tanesi şudur: "SHP, TC devletinin kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirisini, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Uluslararası Çalışma Örgütünün sendika ve toplu pazarlık hakkı sözleşmelerinde öngörülen sosyal hakların korunmasını ve geliştirilmesini sağlayacaktır. Ayrıca Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi ile 87 sayılı Sendika Özgürlüğü ve Hakkı, 98 sayılı Serbest Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmelerinin hükümleri ve ilkeleri gerçekleştirilecektir. Çalışma yaşamındaki bu sözleşmelerde aykırı tüm kısıtlamalar kaldırılacaktır."

"2821 sayılı Sendikalar Yasası ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası yürürlükten kaldırılacaktır. Yeni düzenlemede menfaat, hak, dayanışma ve genel grev hakkı garanti edilecek, lokavt hukuk sisteminden çıkarılacaktır."

"Kamu personeli grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklara kavuşturulacaktır."

"1475 sayılı İş Yasası istihdam güvencesi sağlayacak şekilde yeniden düzenlenecaktır. Mevcut yasada işten çıkarmayı doğrudan işverenin inisiyatifine bırakın 13, 17 ve 24 üncü maddeler emekçinin haklarını koruyacak şekilde değiştirilecektir."

Bu maddeleri aktardıktan sonra siyasi yasaklar meselesine geliyorum. Tabii, siyasi yasakların kaldırılmasından yanızız. Bunu da yine aynı programın hukuk, adalet, yargı politikaları bölümünde şu maddelerle ifade etmektedir: "SHP düşunce suçunun varlığını kabul etmemektedir. Düşünceyi cezalandıran hukuk kuralları kaldırılacaktır TCK'nın 141, 142 ve 163

üncü maddeleri bu anlayışla ele alınacak ve düzenlenecektir." Bu madde yerin yeniden düzenlenmesinin, bunları ortadan kaldırımıya göre daha doğru olacağı düşüncesi bizde var. Düşünce suçunu ortadan kaldırıracak şekilde bunlar yeniden yazılabilir, diye düşünüyoruz. İşkence meselesiyle ilgili olarak da bütün yasalarda ve anayasada insan haklarına, temel hak ve özgürlükler dayalı bir yapı oluşturulmasını esas alıyoruz. Ancak acil bir tedbir olarak; hazırlık soruşturmasında karşılaşılan işkence ve baskı yakınmaları ortadan kaldırılmaktır. Savla birlikte savunmanın başlaması, sanığın ancak avukatın huzurundaki ikrarının kanıt sayılması bu önlemlerin başlıcalarıdır. Bu pratik bir şey, çünkü genellikle işkence bu arada büyük ölçüde oluyor. Dolayısıyla avukat olmadan soruşturma yapılması ve bunun da kanıt sayılması durumunu ortadan kaldırırmak pratik bir ilk önlemdir. Bir başlangıç noktasıdır.

Af meselesine gelince, düşunce suçunu kabul etmeyen bir tutumun doğal sonucu olarak "Genel Siyasi Af"ta taraftarız. Terör ve işkence suçlarını dışa bırakın geniş kapsamlı bir "Genel Af"dan yanınız.

□ M. T. Öngören: Sayın Tekeli, yıl-

Mehmet Dülger: "Özal İktidarı bir parantezdır. Bu parantezi kapatmak istiyoruz"

ne sizden, bir bilim adamı olarak, bir değerlendirmeye rica ediyoruz. Sayın Parti temsilcilerinin sahip çıktıları talepler çerçevesinde mevcut ortamın demokratikleştirilmesi mümkün mü?

İlhan Tekeli:
“Türkiye’de üç askeri müdahale ile üç ekonomik stabilizasyon tedbiri arasında ilginç paralellikler var.

□ İ. Tekeli: Oldukça geniş demokratik haklar konusunda iki parti arasında çok yüksek mutabakat bazı var gibi görülmektedir. Ayrılıklar çok az. Ben bu bazi, daha soyut düzeyde birkaç ana başlık altında toplayabilirim gibi geliyor.

Birincisi, her iki parti de “Türkiye”ye uygun bir demokrasiyi kabul etmiyor; diyor ki, “bütün Avrupa’daki demokrasının kabul edilmiş kurum ve kuralları bizim ülkemizde de geçerli olacaktır. Biz bir ‘ikinci sınıf demokrasi’ kavramına razi olamayız.” Bence bu çok önemli bir nokta. Çünkü 12 Eylül sonrasında Türkiye’de yapılım istenen, bir ikinci sınıf demokrasi tanımlamaktır. Bu ikinci sınıf demokrasiye yani ismi demokrasi olan bir rejime her iki parti de yokuz diyor. Bu çok önemli, temel bir mutabakat noktası.

Bence ikinci önemli mutabakat noktası, her iki parti de, 141, 142, 163 konusunda bazı ufak yorum farklılığı bulunmaktadır da, siyasi ideolojiler yelpazesinin Türkiye’de yer almışından yanalar. Yani çoğulcu bir demokrasi ilkesinde herkes hemfikir.

Bir üçüncü nokta varki, bence bu, yine 12 Eylül sonrasında getirdiği, ikinci sınıf demokrasi tanımı bakımından çok önemli. Demokratik hakların veya İnsan Haklarının verilmesinde, kağıt üzerinde herkes mutabık. İnsanlar eğer örgütlenmemiş, tek tek, atomize insanlara onlara hak vermeye herkes hazır. Çünkü, demokratik sistem içinde, örgütlenemedikçe tek tek kişilerin haklarını etkin olarak kullanması söz konusu değil. Bütün siyasi yelpazedeki farklı görüşlerden insanlar ancak örgütlenerek bu haklardan yararlanabilirler. Dünyanın bugünkü gelişmişlik düzeyinde, karmaşıklığında, haberleşme sistemlerinin biçimlenışı içinde bir kişinin tek başına çırpı hakkını kullanması yahut görüşünü savunması aslında pratik olarak etkisiz bir şevidir. Onun için her iki partinin de örgütlenme özgürlüğünde olanak tanımı, yanı bu hakların verilmesini kağıt üzerinde, soyut düzeyde tutmaması üçüncü önemli noktadır.

Bence bu üç nokta yanı ikinci sınıf demokrasiye razi olmamak, çoğulculuğa açık olmak, hakların örgütlenmesine açık olmak temel noktasına kadar ulaşmıştır. Ortadaki garabeti, dernekleri organize olmaktan men etmek suretiyle önlemek mümkün değildir. Siyasi örgütlenmeyi tam yapalım, bitsin.

□ Y. Güloksüz: Örgütlenme özgürlüğünün tanımı Partimizin temel bir ilkesidir. Gerçekten o olmadan hakların kullanılma imkanı pratikte olmuyor. Sayın Dülger'in deydiği milli irade meselesine bir ekte bulunmak istiyorum. Hukuk devleti ve insan haklarına bağlı devlet meselesini milli iradenin yanına getirmek gerekiyor. Parlamentonun yetki alanını çok genişter, halk iradesini temsil etmektir. Fakat sınırsız değildir, parlamento da hukuka bağlılıkla yükümlüdür.

□ M.T. Öngören: Efendim, şimdi son sorumuza geldik. Soru söyle: Bugün birer muhalefat partisi olarak, “bulunduğumuz vaatleri hedefle geçirmek için iktidar olmamız şarttır” diyebilirsiniz. Elbette bu, belli bir ölçüde doğru. Ama tecrübeye sabittir ki, vaat etmekle vaat edileni hayata geçirme biraz birbirinden farklı şeyler. Halk hemen her defasında vaatler dolayısıyla haklı olarak umduğunu değil, bulduğu yemek durumunda kalmıyor. Biz önyargısız olarak, diyelim ki, partilerine güvenmek istiyoruz. Bu isteğimizi pekiştirecek yönde bu günden söyleyebileceğiniz bir nokta var mı? Geçmişten vereceğiniz bir örnek, bir güvence...

□ M. Dülger: 12 Eylül hadisesiyle, Türk siyasi hayatı temelden ve yeniden kurulma durumuyla karşı karşıya

medi. Anadolu'nun şartlarında ilçe çok yüksek bir seviyedir. Siyasi faaliyeti ilçede tuttuğunuz andan itibaren siz Türkiye'de onbeş, yirmi milyon insanı siyasi faaliyetin dışına atmış olursunuz. İnsanları siyasi faaliyetin içerisinde tutmak, siyasi faaliyeti bir okul haline getirmek, bir eğitim vesilesi yapmanın yolu siyasi faaliyeti fevkalade yaygın bir şekilde yaptırmaktadır. Adam siyasi faaliyette bulunmak istiyor ama imkani yok. Sonra da dernekte siyaset yapıyor, diye şikayet ediyor. Yaygın bir şekilde siyasi teşkilatlanma hakkının halka tanınmış olması lazım. Ondan sonrası kendiliğinden gelir. Siyasi fikri olan, kanarya sevenler cemiyetinde NATO'ya girmeme konusunu tartışmaz. O konuya mahallesindeki parti temsilciyle oturur konuşur, fikrini oradan partinin en yüksek noktasına kadar ulaştırır. Ortadaki garabeti, dernekleri organize olmaktan men etmek suretiyle önlemek mümkün değildir. Siyasi örgütlenmeyi tam yapalım, bitsin.

kalmıştır. Son derece isabetsiz olarak partiler kapatılmış, liderlerine cezalar getirilmiş, yüksek kademeleri siyasetten uzak tutulmuştur. Şimdi tekrar organize olunuyor.

Bizi bekleyen önemli bir mesele de depolitizasyon. Bu konu, fevkalade şuurla, fevkalade yaygın bir şekilde işlenmiştir. Benim her eve girmeye imkam yok ama, şu televizyon her eve girmek. Her evin içerisinde sert sesli parıltı parıltı elbiseli bir adam dünyayı söylüyor. Onun kafalarına ektiği tohumlarin pek çoğu da çiçek açmış. Onların yerine başka bir şey getirmek fevkalede zordur. Kitlelere inmek ve orada tekrar bir mutabakat sağlamak zordur. Şu anda bize geliyor adam, diyor ki, “eskiler olmasın.” Bu son derece önemlidir. Parti şuurunun yeniden teşekkülü, fikirler manzumesinin tutarlılığı ve vaatlerimizin tutarlılığı için şarttır. Biz hem vaat edeceğiz, hem de “ben icraattayken”, ‘sen ne vaat etmişsin, şimdi ne yapıyorsun’ diye gel sor’ diyeceğiz. Siyasi hayatımızı, parti teşkilatını bu tutarlılığı arayacak bir canlılığa getirmek lazım. Güvence burada.

Bizim aradığımız mutabakatın zeminde siyaseti kirletildiği yerden laik olduğu yere oturtmak, siyasetçiyi tekrar yerine oturtmak, düşüncesi ne olursa olsun ona değer vermek var. İnsanlar fikirlerini korkmadan söylemeliyler. Mesela devlet mekanizmasında çalışan bir insan başka bir partide oy verebilir. Olsun, işinin ehliyse o masada oturacaktır. Bu güvenceyi devlet hâlâ kendi unsuruna vermemiştir. Güvence oyunun kaidesine göre oynamamışındır. Daha oyunun kaidelerini yerlestiremedik. Adam kaleciyi direğe bağlamış, eliyle atıyor. Her attığını da beş sayıyor, beni de mağlup addediyor. Onu seyreden de sen de yapaydin, diyor. Olmaz öyle şey. 80'in en zararlı tarafı bunun kabul ettirilmesi olmuştur. Türkiye'de uzun yıllar Başbakanlık yapmış bir adam diyor ki; “ben bu başbakanlık masasına oturdugum zaman etrafında sehpaya hayalleri görüyorum.” Ama Bülent Ulusu için sehpaya hayali yoktu. İhtilal Başbakanları için yoktu. Nihat Erim için yoktu. Olmaz öyle şey, kim oturursa otursun oraya, sehpaya hayali silinip gitmelidir. Vaadinizin ne kadarını yaparsınız? Tabanca ne kadar müsaade ediyorsa o kadar yaparsınız. Tabancayı çıkaralım bu iştense...

Bizim parti programımızı partinin değişik kademelerinde tartışmamız ve seçim vaatlerimizin kaynağını oluşturacak dokümanı oluştururken aynı biçimde hareket etmemizdeki amaçlarımızın bir tanesi de buydu; neler isteniyor, bunu ilçe düzeyinde veya daha alt düzeylerde partililerimiz halkla tartışmalar yarar var.

Bence üç tür mekanizma var: Birincisi seçim mekanizması, vaadini tut-

üzerinde tartışıldığından beklenen düzeyde bir ölçüye giriyor. Çünkü her şeyin birden olamayacağı daha iyi anlaşılıyor; herkes belirli bir sorumluluk yüklenmiş, aynı zamanda talep ve vaat sahipleri de belirlenmiş oluyor. Taleplerin sahipleri vaatte bulunanları yarın denetleyeceklərdir. Dolayısıyla vaatlerin yerine getirilme şansı artmakta, böylece de bizden beklenen güvence daha sağlam bir tabana oturmaktadır.

□ M.T. Öngören: Sayın Tekeli, şimdi de sizin görüşlerinizi alalım.

□ İ. Tekeli: Sorunun içinde çok önemli bir soru var; partilerin muhalefet ideolojileriyle, iktidar ideolojileri fark ediyor mu, gibi bir temel soru. Uzak tarihten bir örnek verirsek; İttihad ve Terakki'nin, biliyoruz ki, temel politikası iktidara gelmeden Osmanlıcılıkten iktidara geldikten sonra Türkçülük oldu. Tabii bu, ideolojide temelden değişme. Acaba niye bu değişme oldu. Bu değişmenin arkasında yapısal nedenler var mı? Bana varmış gibi geliyor. Parti, kendi programının cezbettiği kişileri çevresinde toplamakla beraber, iktidar olabilmek için küçük küçük gayri memnun kitlelerin oyunu da kanalize etmek istiyor. O zaman çok geniş bir vaatler yelpazesi sunmak zorunda kalmıyor. Bu kadar geniş bir vaatler yelpazesi ise kendi içinde tutarsızlıklar taşıyor. Hepsinin gerçekleştirilebilmesi zaten imkansız. Ama parti iktidara geldiği zaman ülkedeki iktidar gruplarıyla ilişkisinin biçimini değişimini. Dolayısıyla kurduğu koalisyonların biçimini değişimini. Yani iktidarını sürdürmesi için gerekli olan koalisyonlar, iktidara gelmesi için gerekli olan koalisyonlarla aynı değil, aynı olmayabiliyor ve bu da bir farklılık, vaat seviyesini değiştirmekten ideoloji değiştirmeye kadar varan bir farklılık ortaya çıkıyor.

Şöyledir birşey sorulabilir: Buna boyumuzu ekip razi olalım mı, yani, sürprize, bütün siyasal oylama süreci içinde sürpriz vardır, deyip razi olalım mı? Razi değilsek, söz konusu sapmayı en aza indirgememiz yolları nelerdir?

Tabii bunun yolu, iktidar üstünde demokratik denetim kanallarının kurulmasıdır. Kaç tür demokratik denetim kurulabilir ve o demokratik denetimlerin nitelikleri ne olabilir? Onları tartışmaka yarar var.

Bence üç tür mekanizma var: Birincisi seçim mekanizması, vaadini tut-

Soruşturma

"Adil Temsil" Konusunda Partiler Ne Diyor?

"Adil Temsil" konusunda partiler ne diyor? Seçim yasasında yapılan son değişiklikten sonra güncellik kazanan bir soru bu. Demokrasiyi yeniden kurma çabalarının önüne her fırsatta set çekme misyonunu yüklenmiş görünen ANAP'a karşı, muhalefet partileri, oyunun kurallarına göre oynanmasının önsürtüleri olan, "adil temsil" üzerinde bir görüş birliğine sahipler mi? ANAP'ın kendisi "adil temsil" konusunda ne düşünüyor? Bunları öğrenmek için bütün parti başkanlarının dan aşağıdaki soruları yanıtlamalarını diledik.

Bu sayımızda, dergimiz baskıya girmeden önce elimize ulaşan, ANAP ve RP Genel Başkanlarının yanıtlarını yayınlıyoruz. Diğer partilerin yanıtlarını önumzdeki sayımızda yayinallyabilme ümidi ediyoruz.

SORULAR:

1- Türkiye'nin 40 yılı aşkın çok partili yaşam deneyiminde belirli bir "adil temsil" sağlayan seçim siste-

mi anlayışına ulaşıldığı söylenebilir. Bu çerçevelerde son seçim sistemindeki değişiklikleri nasıl değerlendirdiyorsunuz?

2(*)- Yapılan hesaplara göre önumzdeki seçimde % 35 oy oranına ulaşacak bir partinin parlamentoda % 60'i aşan bir sandalye sayısına sahip olacağı anlaşıyor. Bu durumda "nisbi temsil" ilkesinin geçerli olduğunu düşünüyor musunuz?

3- Geçtiğimiz 6 Kasım 1983 seçimleriyle oluşan parlamento için bir meşruiyet hep gündemde idi. Böyle bir sistemle yapılacak seçimlerin sonucunda seçmenlerin oldukça küçük bir azınlığını temsil eden bir siyaset partisinin parlamentoda çoğunluğu elde etmesi, 2 Kasım günü meşruiyet tartışmalarını tekrar gündeme getirebilir mi?

B.S.

(*) Bu sorunun partilere gönderilen ilk formülasyonunda, bir sehv eseri olarak, "Anayasa'da ifade edilen nisbi temsil ilkesi" biçiminde bir ibare geçiyordu. ANAP Genel Başkan Yardımcısı Sayın Bülent Akarcı'nın bu noktaya ilişkin uyarı üzerine ikinci soru yukarıdaki biçimde düzeltilecek bütün partilere bildirildi. Ama Sayın Turgut Özal, bu düzeltmeme rağmen soruyu ilk biçimde yanıtlamayı yeledi. Biz, yine de Sayın Özal'in yanıtını aynen yayınlıyoruz.

ANAP'ın Yanıtı Turgut Özal, ANAP Gen. Bşk.

CEVAP—1. Bu sorunuzda sorunun içine bir değer yargısını peşinen kabul ederek koymuş bulunmaktanız. Şöyleki; "Türkiye'nin kırk yılı aşkın çok partili yaşam deneyiminde belirli bir adil temsil sağlayıcı seçim sistemi anlayışına ulaşıldığı söylenebilir" demektesiniz. Bizce bu hükümet gerçekleri yansımamaktadır. 50 ile 60 arasındaki ekseriyet sistemi adil bulunması için 60'dan sonra değiştirilmiş ve Milli Bakıye denilen ve dünyada çok arastırılan bir uygulamayı getiren sisteme geçilmiştir. Daha sonra bu sistem terkedilmiş daha az nisbi olan bir sistem uygulanmasına geçilmiştir. Ancak bu sistem de Türkiye'de çoğunluğa sahip istikrarlı hükümetin kurulmasına imkan vermemiştir ve ülke 10 yılı aşkın bir süre istikrarsız koalisyon hükümetlerinin elinde kalmıştır. Öyleki 1977'de oyların % 41,3'ünü alan CHP tek başına hükümet kuracak çoğunluk bulamamıştır.

Dolayısıyla sorunuzun ilk cümlesi olan teşhisinizin ya da değer yargınızın gerçeklerle bağımsızlığını söylemek isterim. 1946-1983 dönemlerinde Türkiye'nin çok

partili hayatında "Adil Temsili" sağlayan bir seçim sisteme ulaşmış olduğunu söylemek mümkün değildir. Demokrasilerde seçmenlerin Parlamentoda temsili en önemli unsurlardan biri olmakla beraber, temsil unsuru demokrasiyi tanımlayan yegane ve nihai kistas değildir. Aynı ölçüde önemli bir kistas da memleket meselelerini çözebilecek ve Meclis'de yeterli çoğunluğa sahip istikrarlı hükümetlerin bulunmasıdır.

1946-1983 dönemi içinde yaşanan tecrübeler de göz önüne alındığında ilk uygulaması 1983-6 Kasım'ında yapılan ve ikinci uygulaması 1986 Ara Seçimlerinde yapılan yeni seçim sistemimizin verdiği sonuçlar itibarıyle hem temsil kabiliyetini haiz olduğu hem de ülkenin ihtiyacı olan istikrarlı hükümet edebilme ihtiyacına cevap verdiğini görüyoruz.

Yeni bir değişiklik gibi takdim edilen değişikliklerde son kanunla değil, 15 Nisan

Turgut Özal "Demokrasilerde seçmenlerin Parlamentoda temsili en önemli unsurlardan biri olmakla beraber, temsil unsuru demokrasiyi tanımlayan yegane ve nihai kistas değildir. Aynı ölçüde önemli bir kistas da memleket meselelerini çözebilecek ve Meclis'de, yeterli çoğunluğa sahip istikrarlı hükümetlerin bulunmasıdır."

Mahmut T. Öngören:
Farklı görüşleri savunanların biraraya gelişini demokrasinin yeniden inşası açısından olumluyoruz.

muyorsa iktidarı elinden alırsın. Ama seçim dört beş senede bir oluyor ve bu da çok uzun bir süre. Bu arada denetimi ne sağlayacak? İki mekanizma var. Birisi, parti içi denetim mekanizmaları; diğeri ise basın, kamuoyu vs gibi, gelecekte iktidar yolunu kapatacak fikri oluşumlar.

Eğer parti, iktidara geçtikten sonra, demin dediğim gibi, koalisyon kurduğu bazları değiştirmeye olanağına sahipse, seçim her zaman, onu, vaatlerini tutmaya zorlayacak mekanizma olmayı bilir. Çünkü kendisini iktidara getiren koalisyonları değiştirek iktidarda kalabilir.

Parti içi denetim de bence tam bir güvence sağlamıyor. Çünkü partili kadroların siyaset yapmadaki güdüleri parti dışındaki seçimden farklı. Partili, bir anlamda partinin genel ideoloji çizgisinden duyduğu tatmin dolayısıyla partide gelir; ama, onun ötesinde bir ikinci güdüsü var. Siyaset yaparak iktidarı da paylaşıyor. Kendisi milletvekili olmasa da onlarla devamlı ilişkili olarak iktidarı paylaşıyor. O zaman iktidarı partisi program değiştirirse ve eğer bunun sonuçlarını içine yansıtılırsa yine de ideolojisini değiştirmekte bir esnekliğe sahip olabilir. Burada san vb. kurumlar çok önemli. "Sen böyle

dedin, şimdiki başka şey yapıyorsun" u hatırlatıp tutarlılık meselesini sürekli gündemde tutmakta en önemli unsur, çoğulcu seslerin geldiği bir basın ve bütün bir kamuoyudur. Tabii, Türkiye'de bugünkü basının ve TRT'nin oluşum biçimlerini ciddi olarak düşünmek gerek. İktidar TRT'yi doğrudan kontrol ediyor. Çok güçlü bir yayın organı bile TRT'nin yanında çok yüzeyde kalmıyor. O açıdan, güvence konusuyla, tarafsız bir TRT meselesi çok önem kazanıyor.

TRT meselesi fevkala de önemlidir. Bir arkadaşımız İngiltere deki son seçim kampanyasını BBC'den banda almış. Diyor ki, "orda değil parti, parti içi hizipler de söz aldı". Denetleme mekanizması böyle çalışmali. Televizyon her toplumda demokrasije hizmet etmiştir. Bizim ki, maalesef demokrasimizin yolunu kapamaya, fikirleri saptırmaya yaramıştır. Zannediyorum, temel mutabakat noktalarımızdan bir tanesi de TRT konusu olmalı. Umarım ki, Bilim ve Sanat, bir kere daha bizim partimizin başka temsilcilerini, biz olursak yine memnuniyetle geliriz, TRT ve enformasyon konusunu tartışmak üzere davet eder.

□ M.T. Öngören: Bu tartışma çok aydınlatıcı oldu. Sayın parti temsilcilerine ve Sayın İlhan Tekeli'ye Bilim ve Sanat Dergisi adına tekrar teşekkür ediyorum. □

etmişlerdir. Nitekim T.C. Anayasası da, Türkiye'de seçim sisteminin nisbi temsil olduğunu emretmiş değildir. Anayasamız, belli bir seçim sistemini benimsememiş, bu konuda takdir hakkını TBMM'ne bırakmıştır.

Soruya teşkil eden "Anaya'da ifade edilen 'Nisbi temsil' ilkesinin geçerli olduğunu düşünüyorum musunuz kısma cevap vermek mümkün değildir. Anayasamız herhangi bir seçim sistemini ne empoze etmekte, ne de "ifade" etmektedir. Dolayısıyla soruya hazırlamış olanların Anayasamızı daha dikkatli okuyup incelemelerinde yarar vardır.

CEVAP—3. 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonra ortaya atılan meşruyet iddiaları yalnız belirli kesimlerce geliştirilmiş, hatta Ülkenin seçimler sonucu Anayasal bir düzen içerisinde yeniden geçtiği sivil ve demokratik bir düzenden rahatsız olanlarla kuvvetli bir şekilde desteklenmiştir. Biz bu iddialara 25 Mart mahalli seçimleriyle en güzel cevabı vermişizdir. Hatırlarsa 25 Mart mahalli seçimlerine mevcut bütün partilerin katılmasını sağlayacak önergemezi o zamanki ana muhalefet partisinin verdiği cevap TBMM Genel Kurulunu terk etmemiştir. Biz 1 Kasım seçimleriyle Meclis'de çoğunluğu elde edecek siyasi partinin "Oldukça küçük bir azılı temsil eden" bir yüzde ile iktidara geleceğini sanıyoruz. Kanaatimiz iktidara gelecek partinin % 40'ları aşan bir oy çoğunluğuyla iktidara geleceğidir. İncinizmiz da bu partinin Anavatan Partisi olacağıdır.

2 Kasım günü gündeme getirilebilecek tartışmalar, ancak siyasi gücünü yitirmiş parti ve liderlerin yenilgilerine mazeret ya da bahane bulmak amacına matuf iddialar olacak. Bunlar da bizi ilgilendiren hulusular olmaktadır.

Anavatan iktidarı, partisi, parti teşkilatı, Milletvekilleri ve Hükümetiyle 1983'de bir askeri dönemden sonra aldığı yönetimi tamamen sivilleştirip, demokratikleştirip, demokratik müesseseleri kökleştirip, Türkiye'yi Avrupa Konseyi'nde ve OECD'de Başkanlık yapar hale getirip, her Türk vatandaşının Avrupa Konseyi İnsan Halkları Komisyonu'na ferdi başvuru hakkını tanyayıp, sayısı 160'ı aşan idam dosyalarını Meclis'de durdurup ve en niybet Türkiye'yi Avrupa Topluluğuna başvurusunu yapma düzeyine getirip, bu başvurunun ilk aşamasının müspetle sonuçlanması sağlayıp, ülkeyi huzur, güven ve istikrar içinde seçimlere götürmenin gurur ve kıvancını yaşamaktadır.

RP'nin Yanıtı Ahmet Tekdal, RP Gen. Bşk.

Ülkemizde çok partili gerçekte tek sesli parlamentenin uygulama çalışıldığı son 40 yılda "adil temsil" i sağılayan bir seçim sistemine ulaşlığına inanmıyorum.

Ahmet Tekdal: "Koalisyonlara karşıyız deyip azınlıkların hakimiyetini mi tercih edeceğiz. Haklı ve adil ölçüler bulup uygulamaktan aciz miyiz? Yoksa milletimizi güdülmeye müstahak bir kitle mi sanıyoruz?"

Bu çerçevede yürürlükteki seçim sistemi bugüne kadarki uygulamaların en kötülerinden biri olmuştur.

Adil temsili sağlayan sistemi, barajların bulunmadığı, toplumdaki her düşüncenin serbestçe izharına imkan sağlayan ve toplumun yapısını gerçekçi bir tespite fırsat veren sistemdir.

Yürürlükteki sistemin ne kadar haksız adaletsiz ve mantıksız sonuçlar doğurduğunu iki misalle izaha çalışacağım.
1. Mevcut sistemde 3-5 ilden en çok oyu alacaksınız, ancak Türkiye genelinde % 10 barajı aşamamış iseniz, bu üç-beş ilinizin tercihi çöpe atılmış olacak, yazık değil mi?

2. Bir ilde 100 bin geçerli oy ve 4 milletvekili bulununsun, 7 parti sıra ile 30 bin,

20 bin, 18 bin, 16 bin, 12 bin, 3 bin ve bin geçerli oy almış olsun. Bu durumda 30 bin rey almış partinin dışındaki partilere hiç milletvekili tahsis edilmez. % 30 oy ile 4 milletvekili kazanılırken, % 70 oy çöpe atılmış olacak. Sonuç ne feci.

Bu çarpık sonuçlar yürürlükteki seçim sistemin marifetleridir. Koalisyonlara karşıyız deyip azınlıkların hakimiyetini mi tercih edeceğiz. Haklı ve adil ölçüler bulup uygulamaktan aciz miyiz? Yoksa milletimizi güdülmeye müstahak bir kitle mi sanıyoruz? Kimden güç alıyor bu sakat zihniyet, bilmek hakkımız değil mi? Eğer bazı milletvekilleri bu açmaza sebep ise, bu parlamenterlerin siyasi sorumluluğunun hesabını millet olarak nasıl ve ne zaman soracağız. Bu seçimler bir fırsat değil mi?

Kim adil temsili sistemini uygulamaya nasıl koyabilecek diye düşünür ve Refah Partisinin adaleti tesis ederek bu soruya müsbed cevap verebilecek sistemi savunan tek parti olduğuna inanıyorum.

Önemli güncel meselelerde temas ettigi için bir hizmet verildigine inandığım araştırmazı sonuçlandırmaya katkıda bulunmak ümidiyle her üç sorunu tek cevabı böylesine sunuyor ve başarılar diliyor.

DÜŞÜN AYLIK DERGİ

EKİM '87 750 LIRA

SADUN AREN
ÖZELLEŞTİRMEYE
YENİ GEREKE

REFİK ZERENGİL
KİMLİK BUNALIMI
KARŞISINDA
BATI AYDINI

ALI TAYGUN
İNANÇ İLİŞKİLERİ/
İNSANCA
İLİŞKİLER

O.BEDRİ CANATAN
SEVGİNİN
BOYUTLARI

GÜNEY DİNÇ
ÇOCUK
MAHKEMELERİ
NE OLDU?

GÜRMAN TÜMER
İNANIN
GÜCLERİ ÜZERINE

FETHİ NACI
ELEŞTİRI GÜNLÜĞÜ

SA'İN BOLAT
GÜNÜMÜZ
ŞİİRİNE ELEŞİREL
BİR BAKIŞ

FİLİSTİN: YARININ DEVİRİMİ
FIKÖ TEMSİLCİSİ EBU FIRAZ'L'A BULUŞMA
BALFOUR DEKLARASYONU'DAN BUGÜNE:
FİLİSTİN HALKININ 70 YILLIK TRAJEDİSİ
ANSAR CEHENNEMİNDE DİZ ÇÖKMEYENLER
YAHYA RİBAH/VAZGEÇİLEN GEZİ (ÖÝKÜ)
ANLATILAN HALKIN ÖÝKÜSÜDÜR
FİLİSTİN HALKI İÇİN SARKI SÖYLEYEN
BİR İSRAİLLİ: SARA ALEXANDER

TOMRIS UYAR
GÜNDÖKÜMÜ/87

ÖZDEMİR İNCE
YANLIŞ
REMİCİLER

JOAN JARA
BITMEYEN ŞARKI:
VICTOR JARA

ÖĞÜZ ÖZGÜL
ELEŞTİRI ÜSTÜNE

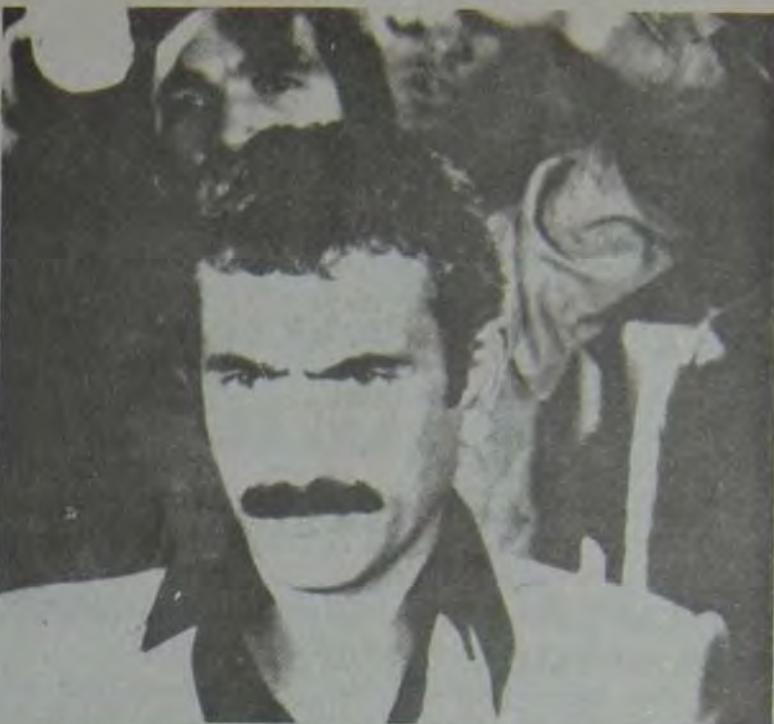
ÇETİN GÜREL
MERCEDES SOSA
ILE SOYLEŞİ

DEMİRTAŞ CEYHUN
KÖREBE (ÖÝKÜ)

A.HASİM AKMAN
DADACILIK'TAN
SOSYALİST
GEREÇKİLİĞE
ARAGON

LOUIS ARAGON
SOSYALİST
GEREÇKİLİĞE
ARAGON
IBRAHİM OLUKLU
ŞÜKRÜ ERBAŞ'IN
ŞİİRİ

Çatık Kaşlarııyla...

Çatık kasalar, acılar bilinçle aşıldıktan sonra yerlerini tatlı bir gülümsemeye bırakacaklardır. Yılmaz Güney böyle gülümsemesini de bilir....

Mahmut Tali Öngören

Ancak "onun" çevireceği filmin bir sahnesi içinde yer alındı bu insanların tümü.

Geçen ay Ankara'da tutuklu ve hükümlü ailelerinin dramını izlerken, özellikle de Didar Sensoy'un cenazesini morgdan alınıp bir şehirlerarası otobüse dek, polisin pek cömert izniyle, kisacık yolda omuzlarda taşındıktan sonra otobüsün bagaj yerine yerleştirilirken, o da biraz ötedeki ağaçın altında, kasaları çatılmış, acıyla bakıyor gibi geldi bana.

Gerçi bir film çevrilmedi. Bu başları beyaz örtülü kadınlar, ağır yüzü erkekler, üzeri sade çiçekli tabut, birer gerçekti. Ya cenazenin arkasından giden o insanlar... Onlar da "canlı" idi... Yaşıyorlardı... Ne ki, o da filmleindeki insanları, "yaşam" ve almıştı. Görüntüleyerek sergilendiği tüm "insanları", bilgisizliklerine, yetersizliklerine, biliçsizliklerine karşın Anadolu'da yaşayanların belirtilerine sahiptiler. Ya da gösterişsiz bilgelikleri, alçakgönüllü bilincileri, içtenlikleri, duyarlılıklarını ve onurlarıyla...

Didar Sensoy'un cenazesinin arkasından ağır yüzlerle yürüyen insanlar, sanki "onun" yeni filmlerinden birindeki aynı sahneye gireceklermiş gibiydiler. Ezilmeşliğin çaresizliği ile değil, ezilmeşliğin olgunluğu ve bilinciyle... Eğer gerçekten, ilerdeki bir ağaçın altında, tüm bu olanları izleyebiliyor olsaydı, en yeni filminin öyküsü ve bir sahnesi bu görüntüleri içerir ve Sensoy'un cenazesinin otobüsün bagajına yerleştirilmesindeki çelişkiye vurgulardı. Ama otamazdı. O bu sahneyi izleyemez, cenazedeği insanların acısını paylaşamazdı. Çünkü O da

Didar Sensoy'la hemen hemen aynı günlerde, ama üç yıl önce ölmüştü.

Yılmaz Güney, üç yıl önce ölmüştü. Ama son dönemde çektiği ya da senaryosunu yazdığı filmlerinin tümü geçmişte olduğu değin, gelecekteki insanların "endeş"ini de içerir. Bu insanların kimileri, niçin ezildiklerini bileyenler, ya da artık ezilmişliğin bilincine varıp (Sensoy'un cenazesindekiler gibi) onurlu, ama gösterişsiz bir mücadele yolunda ilerleyenlerdir.

Güney'in dost, ya da düşman, herkesin üzerinde yarattığı etki de "insan"ı anlatmayı filmlerinde önemsemesinden kaynaklanıyor. Kimileri ise, örneğin filmlerinin yasaklanması, hatta hepsinin yakılması, ya da bir zamanlar onunla ilgili yazı yazarlarından bile hesap sorulmasının ve sonuca tümde unutturulmaya çalışılmasıın başlica nedenini, onun siyasal görüşlerine ve davranışlarına bağlıdır. Gerçekçi olmayan bir yorumdur bu. Ama Yılmaz Güney'in kendi kişisel politik görüşünün dışında kalan ya da en azından Kürt sorunu ile doğrudan bir bağışım yapmayan yapıtlarının bile, çok önceki yıllarda yasaklanmasına bakarsak, ortada bir başka gerçeğin bulunduğu da sezmeden edemeyiz. Yılmaz Güney, "insanı" toplumsal çerçevesi içinde sanatsal bakımdan anlatmada büyük engelleri aşmış ve bu da yönetimleri rahatsız etmiştir.

Geçen ayki üçüncü ölüm yıldönümünde Güney'den söz edebilme olağanlığını daha rahatlıkla elde edebilenler, onun "unutturulmama", "yatıplarının gösterilmesi" ve

"değerinin Türkiye için anlaşılması" gerektiğini vurguladılar. Bir filmci için en kötü engel, filmlerinin gösteriminin tümde yasaklanmasıdır. Yılmaz Güney'in filmlerinin gösterimi Türkiye'de yasaklanmışken, tüm dünyada, hatta o denli uzaklara gitmeye gerek yok, komşumuz Yunanistan'ın televizyonlarında bile ondan söz edilmekte ve yapıtları, gösterilmekte ve Ege kıyılarında halkımız tarafından da izlenmektedir.

Oysa ülkemde bulunabilen Yılmaz Güney filmlerinin tüm kopyaları (hatta belki negatifleri de) yakılmış ve yok edilmişdir. Şimdi, onun "unutturulması" ve "yaşatılması" için, filmlerinin gösterilmesine karar verilse, Güney yapıtlarının kopyalarını yurt dışından getirmek gereklidir. Kaldı ki, günümüzde kim onun filmlerini göstermeye cesaret edebilir? Ancak sinema ile ilgili çeşitli etkinlikler (gösterim, senlik, dernek çalışmaları vb.) gerçekleştiren özel kurumlar... Bunlardan herhangi birinin de böyle bir girişimde bulunabileceğini hiç sanmıyorum.

Yılmaz Güney ve yapıtları daha uzun bir süre yurt dışında "yaşayacaktır". Ama gelecekte bir gün, Nazım Hikmet gibi, onu da yurt içinde "yaşatanlar" çıkar... O güne dek Yılmaz'ın sevgilerini, umutlarını ve acılarını içeren olaylarda onu da aramızda, biraz ötedeki ağaçın altında, çatılmış kasalarıyla, bizleri izliyorken düşüneceğiz. Sonunda her şey yoluna girer... Ama önce acıları yaşamadan olmuyor. Çatık kasalar, acılar bilinçle aşıldıktan sonra yerlerini tatlı bir gülümsemeye bırakacaklardır. Yılmaz Güney böyle gülümsemesini de bilir....

Anaların Talebi:

Her Koşulda Çocuklarımızın Onuruna Saygı Genel ve Siyasi Af

**Perihan Akçam, Anakız Şahin,
Pamuk Yıldız/Tufan Aydın**

Cazeavlardaki koşulların düzeltmesi için, birçok cezaevinde açılık grevleri, direnişler sırerken, bir yandan da tutuklu yakınları, çocukların eşlerinin, kardeşlerinin direnişine destek olmaya çalışıyordu. Açıklık grevleri, yürüyüşler, dilekçeler, ziyaretler derken, Ankara'da TBMM'ne yakınları için dilekçe vermeye gelenlerden, Didar Sensoyu "İcerdekilerin ve de dışardakilerin - Didar Ablası" ni o arada kaybettik. Şeker hastası olan Sensoyu, son günlerde yaşadığı stres, yorgunluk ve son olarak da TBMM'nin önündeki dipçıklar, coplar ölümle götürdü, adım adım. "Didar Abla"nın ölümü, şimdiden içerde ve dışardaki direnişlere başka bir anlam veriyor.

Didar "abla"nın ölümü ile daha da güncelleşen cazeavlardaki koşulları, İnsan Hakları Derneği'nin "Genel Af" kampanyası ile tüm ülke düzeyinde tartışılmaya hale geldi. Biz de, buna ilişkin girişimleri konusunda bir grup tutuklu yakını ile görüştük. Aşağıda, dergimizi ziyaret eden tutuklu yakınlarının aralarından seçtikleri sözcülerle yaptığımız bu söyleşiden bir özet sunuyoruz.

B.S.

□ T. Aydin - Önce, bize kendinizi tanıtanız misiniz?

□ P. Akçam - Ben Cahit Akçam'ın annesiym. Oğlum 7 yıldır içeride. Analık görevimi yapmaya çalışıyorum. 7 yıldır görüşüne gidiyorum, elimden geldiği kadar mahkemelerini izliyorum. İşte bu kadar. Başka bir şey yapmayı sanıyorum. Yapamıyorum, yapmak istiyorum ama olmuyor.

□ A. Şahin - Benim ismim Anakız Şahin. Fatih Mehmet Şahin'in annesiym, benim oğlum 7 senedir tutuklu. Görmediği işkence, yemediği sopa kalmadı, Allaha şükür. Ağızında bir tane diş yok. Ne baba var, ne kardeş var, bir tek annecigi 7 yıldır koştururum.

□ P. Yıldız - Benim ismim Pamuk Yıldız, yaklaşık 7 yıldır Mamak'ta tutukluyorum, yeni tahliye oldum.

□ T. Aydin - "Analar yürüyor", "analar direnişte", "tutuklu yakınları dilekçe verdi" gibi sözler, son günlerin en fazla konuşulan konularının başında geliyor. "Analar direnişti" diye de adlandırılan ey-

ruz, sağ grub adı mahkum olarak yargılanıyor, ona göre ceza alıyor. Hatta 6-7 kişiyi öldürdükten sonra, berat ediyor ya da çok az bir ceza alarak, rahatça dışarıda geziyor. Ama bizim çocukların arasında, okuma-yazma bilmeyp, duvara yazı yazdıgı gerekçesi ile uzun süre içeride yatanlar var. Bu konuya anlayamıyoruz. Yargı, bizim bildiğimiz adıddır, ama burada çifte standart uygulanıyor. Sol gruptan yargılanana ayrı kanun, sağ gruptan yargılanana ayrı kanun uygulanıyor.

Gerekçelerimize gelince, öncelikle bir hapishane yasası varsa, bu Ankara'da da, Diyarbakır'da da, Erzincan'da da aynen işlemeli. Çocuklarımızın insanca koşullarda yaşamını istiyoruz. Askeri kurallara göre değil, sivil kurallara göre yaşamalarını istiyoruz. 7 yıldır, gide gele öğrendik, hapishaneyi. Tutukluya insanca davranışlırsa, hapishane huzurlu olur. Bunları söylediğimiz zaman, "burası askeri hapishanedir, askeri kurallar uygulanır" diyorlar, bize.

uygulanır" diyorlar, bize. Ayrıca, okumuşsunuzdur muhakkak, bütün hapishanelerdekişunu dile getirdiler: "Bizi Mamak yapmak istiyorlar." Demek ki, Mamak beterin beteri bir yer ve bizim çocukların 7 yıldır burada tutuyorlar.

Mesela, birşey çok tekrar edilirse, bu delilikdir. Bir marşı, bir sözü sabah akşam tekrar ettiirseniz, bir kıymeti kalmaz. Hâlâ zorla bunları söyleyiyorlar. Doğru dürüst doktora çkartılmıyor çocukların. İçerdeki gözleriyle yaşıyor, gözleriyle okuyorlar, yazıyorlar. Ama hepsinin gözleri bozuk. Yirminci yüzyılda, benim oğlum Mamak'ta trahom oldu. İsabet ki, cezaevi doktoru Güneydoğu'da doktorluk yapmış, o tehis etti.

Çocuklarımızın çoğu, 7 yıldır hücrede kalyordu. İkiye dört metrelük bir yerde, iki sağ iki sol gruptan tutuklulu, karıştır-başdırı politikasına göre bir arada tutuyorlardı. Sonra iki kişiye indirdiler. Sonra, çocukların dövüyordular. Gidip, yetkililere, söyleyorduk. "Aman efendim, subay emir verir mi? Askerler köyden geliyor, oysa sizinkiller zeki, çekemedikleri için kendilikle-rinden dövüyorum," diye bize cevap veriyorlardı.

İsteklerimiz atla deve değil. Cezaevinde çocuğu olan her annenin babanın isteği, çocukların insanca yaşamaması. Kendilerile daha rahat görüşmek istiyoruz. Halbuki, orada görüşe gitmemizde gözümüzün önünde çocukların dövüyorum. Konuşken telefonu dinliyorlar, konuşmamıyor: Bile. Bakın, bunlar yaşamayanlar için basit olaylar diye geçiştirebilir, ama öyle değil. Mahkemenin yanında barakalar var, kişi bizi oraya almazlar. Hüseyin Gazi'nin soğunda bizi bekletirler. Yazın sıcaktan o barakalarda durulmaz, bu sefer de zorla barakalara tıkarlar.

□ A. Şahin - Çocuğumla rahat görüşmek istiyorum. Canları istediği zaman çocukların bize göstermiyorlar. Görüş yasağı koyuyorlar. Çocuklarımızı dövüyorum. Bir kere, asker bizim bebelemizden sırtından kalksin. Bebelemimize asker gibi, mars söylettirip, talim ettiriyorlar. Bizim bebelemiz asker mi tutuklu mu? Bebelemimize her türlü kötü muameleyi yapıyorlar. Çocuğumun ağızında diş kalmadı, doktora göndermiyorlar. Havalandırmaya çikarmıyorlar. Mektuplarımız ulaştırılmıyor, onlardan mektup alamıyoruz. Doğru düzgün yemek verilmiyor, ye-

misiniz?

□ P. Akçam - Bugüne kadar, birçok yerde ilişkiliyiz. Bazı yerlerde çok iyi karşılandık. Bir anaya nasıl yaklaşılırsa, öyle yaklaşılırız. Biri yerlerden kovaldukt, kabul edilmedik. "Anarşist anasisiniz siz" dedi.

Mesela, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne gittik, bir keresinde, dilekçe vermek için. Dilekçemizi verecek yetkili merci bulamadık. "Siz TBMM'ne gidin, orada hapishanelerle ilgili komisyon var," dediler. Meclis'e gittik, "Bizim bu dilekçe ile ilgimiz yok, Adalet Bakanlığı'na gidin" dediler. "MSB"ye gidin" dediler. Yani anlayacağınız oradan oraya gönderildik, bir dilekçemi verecek yer bulmadık.

Bazen gittiğimiz yerlerde, işimizin yapılması yerine, nasihat veriliyor. "şimdide kadar neredeydin?" diye soruyorlar. "Bunca zaman aklınız neredeydi" gibi sözlerle karşılaşırız.

Adalet Bakanlığı'nın, Başbakanlığın önünde duruyoruz. Kovuyorlar, "burada toplu duramazsınız" diye. Grup halinde sorunlarını aktarma-yaya gidiyoruz, "tek tek gelin" diyorlar. Temsilci seçip, ya da tek tek gidiyoruz, bu sefer de "sizden başka ana yok mu?" diyorlar.

Partilere gittik. Belediye seçimlerinden önce, ANAP iktidarda olduğu için ANAP'a gidiyorduk. Partiye çok rahat giriyyorduk, çay falan da ikram ediliyordu. Salonu dolduruyorduk. Bir keresinde bir yetkili geldi, bizi saydıktan sonra, "sizin teyziniz var, ananız var, babanız var, sayı olarak hiç de fena değilsiniz" dedi. Kelle sayıyor, fikrince ANAP'a oy vereceğiz. Seçime kadar gördüğümüz iyi muamele, seçimden bir gün sonra, bitti. Bir daha, partiye bile giremedi. Yine, bir başka işim için meclise gitmiştim, "siz tutuklu annesiniz, içeriye girmeniz yasak" dediler. Yani, benim en doğal hakkım, milletvekilleri ile bizim vekillerim ile görüşmemiz bile yasak. Ne diyeyim, hangisini sayıyorum, zaman geçince insan daha kötü olaylar görüp, daha önce yaşadıklarını unutuyor. Ditar Sensoyu'un ölümünden sonra, bizim çektiğimizi anlatsak ne olacak sanki.

□ T. Aydin - Nasıl oldu, Ditar abla-nın olayı? Sizler de oradayınız herhalde?

□ A. Şahin - Ditar "teyze"nin ölümüne çok üzüldük, bir kardeşimizi kaybettik. Günlerce yerimde durmadık,

Ditar Sensoyu (fotoğrafta sol başta) "Analar Direniş"nde

Perihan Akçam:
"Çocuklarımın askeri kurallara göre değil, sivil kurallara göre yaşamalarını istiyoruz. 7 yıldır, gide gele öğrendik, hapishaneyi. Tutukluya insanca davranışlırsa, hapishane huzurlu olur. Bunları söylediğimiz zaman, "burası askeri hapishanedir, askeri kurallar uygulanır" diyorlar, bize.

ağladım. O da bir anaydı, kardeşi, bütün herkesin anasıydı.

O gün Meclisin önüne gitti. Gittik ki, herkes ağlıyor. Bütün yaşıllar orada, bizim gibi analar. Kiminin bacağı, kiminin kolu yaralı. Kiminin kafasına, gözüne vurmuşlar. Orada kadınlarla oturuyordu, Didar "abla". Yalnız, ben bunu duydum. "Bizi buradan kaldırımasınız, bizi burada tarayın. Buradan benim ölüm gider, ancak. Kendimizi yakarız, yine kalkmaz." diyor habire. Ben o ara Mamak'a görüşe gittim... Geri geldiğim zaman, Didar "abla" fenalık geçiyordu. Su verilmemiş, tuvalete gidememiş. Şeker hastalığı varmış, susuz yaşayamamış o. Su vermemişler. Ekipler girişte çevirmişler onları, gençleri alıp emniyete götürmüştür, kadınları arabanın içine kitlemişler. O arada, gazeteciler dövmüşler, ellerindeki makineleri kırmışlar, filmleri almışlar, hepsi yaralı.

Ben Mamak'tan geldikten sonra, akşamın beşbüçüğuna kadar, orada oturdum, oturdum... Didar "abla"nın ölümünü duyuncu, emniyetten gençleri bırakmışlar. Geldiler gençler, koyun kuzuya karışır gibi karışık birbirimize. Ağlayanlar, birbirine sarılanlar. Hepimiz perişan olduk, Didar "abla"nın ölümüne mi yanalmış, o kadar sopa yemiş gençlere mi yanalmış?

... Karaduman da artık kabul etmiş, dilekçeyi. Bu sefer, dilekçeyi vermediler, arkadaşlar...

□ T. Aydin - Meclise gitmenizin amacı neydi?

□ A. Şahin - Amaç, meclise dilekçe vermekti. Çocuklarımıza için. Dilekçe verecek analar, orada hakaret gördük. Yani, suç mu dilekçe vermek, hakkımızı aramak? Demek ki, şurada birisi ölse, kimse kimseyi dinlemeyecek. Gelmiş kadın derdini anlatmaya, büyükler dinlemeyecek de, kim dinleyecek? Koskocaman Büyük Millet Meclisi'ne gitmişiz, onun kapısında böyle hakaretler oluyor. Bu nasıl devlet, bu nasıl hükümet, ben anlayamadım vallahi. Peki, biz derdimizi kime söyleyeceğiz? Madem ki, biz bu memleketin vatandaşlığı değilsek, bir derdimize bakmıyorsa, koskocaman Meclis Başkanı olmuş derdimizi dinlemiyorsa, bizi de çıkışlarını beberimizin yanına, hep beraber tarasınlar. Biz de kurtulalım, evlatlarımız da kurtulsun. Bıktık artık, canımızdan bezdik. 7 sene dile kolay. Çocuklarımıza çeker izdirap, kendimiz çekiyor izdi-

rap, çekmediğimiz çile kalmadı yavrum.

□ T. Aydin - Tutuklular açlık grevine gitmiş, çeşitli cezaevlerinde. Pamuk, sen de oradaydın, nedir bu açlık grevleri?

□ P. Yıldız - Teyzeler de bahsetti, Mamak Cezaevi çok özel bir cezaevi. Sürekli olarak, psikolojik baskı vardı. Sürekli kişiksiz insanlar yaratılmak isteniyordu. Bu, zaman zaman dayak şeklinde, zaman zaman da psikolojik baskı şeklinde oluyordu. Bu baskılara karşı ilk açlık grevi, 1981 yılında oldu. İkinci açlık grevinde ise, artık arkadaşlar mahkemeye götürüldürken, sürekli falakaya çekiliyorlardı. Ve sürekli baskı. Sağına baktın, soluna baktın, güldün, konuşun gibi sudan bahanelerle arkadaşlarımız dövülüyorlardı. Sürekli hücreye götürüldüler. O hücreler 1985 başından sonra değişti, şimdiki hücreler eskiye oranla bir cennet. Eski hücrelerde yatacak yer yok, on-onbeş günde değiştirilen su, karanlık ve buralara 3-4 kişi birden koyuyorlardı. Oturmak mümkün değil, hepsi ayakta. Sonra tek tip elbise konusu geldi gündeme...

Anakız Şahin: "Biz bu memleketin vatandaşlığı değilsek, bir derdimize bakmıyorsa, koskocaman Meclis Başkanı olmuş derdimizi dinlemiyorsa, bizi de çıkışlarını beberimizin yanına, hep beraber tarasınlar. Biz de kurtulalım, evlatlarımız da kurtulsun."

1 ay süre boyunca, erkeklerin adı "lan", kızların adı "kız". Sürekli bu şekilde hitap ediliyordu. Sayımlarda sürekli dövülüyorduk, hakaret ediyorlardı. Tek tip elbiseye de karşı çıkmaya, havalandırmaya çıkarıp dövdüler. Biz seyrediyorduk, erkek arkadaşlarımız, "kahrolsun zulüm, kahrolsun işkence" diye ancak bağıriyor ve balyılıyorlardı, ağızı sakızlı subaylara şahit oldum, askerlere "acele etmeyin, kafalarına vurmayın, daha çok dayak atacağınız günler var" diyordu...

Arkadaşlarını elleri arkadan bağlı, soğukta iki saat beklettiler. Bir kişi de hücreden getirilmişti, yerlerde sürüklendiyorlardı. Başlarından aşağı su dökülüyordu, dökülen su yerde donuyordu. İçeriye alırken de çöplüyorlardı, ayaklarında giyecek olarak hiçbir şey yoktu. Ocağın ikisiyi, galiba.

□ T. Aydin - Neden açlık grevi...

□ P. Yıldız - Baskı dayanılmaz olduğu için. Cezaevinde başka yapacak şeyimiz olmadığından. Kullanacağın başka bir şey yok, sadece kendin varsun. Gürümüz yettiği kadar açlık grevi yapmalıyız, yapacağımız başka bir şey yoktu.

DEMİRLE PAS ARASINDA İLAHİ(*)

Nergisle güz gülü arasında
Beş yıldır beş uzun yıldır
Yağmurla kar arasında
Beş yıldır beş uzun yıldır
Ayazla çığ arasında
Demirle pas arasında
Seyranla Mamak
Beş yıldır beş uzun yıldır

Tanıyorum sesini demirin
Açılan süngünün itilen kapının
Eldeki omuzdakının
Aman dinlemez sesini
Beş yıldır beş uzun yıldır

Birisini bir söğüt dikse
Gölgesi basardı evlerin içini
Bir salkım söğütü baktım büyütüm
Yüreğimin toprağında hasreti

Beş yıldır beş uzun yıldır
Sesin örselenmiş duruşun tetikte
Bizim için seçilip ayrılmış
İpte kurutulmuş sözcüklerle
Yalnız öyle sözcüklerle
Konuşuruz, konuşmak denirse
.....

(*) Akın, İlahiler, Alan Yayıncılık

yor, bu itiraflar sonucu.

Bu işin gecikmesi, daha gecikmesi, yaralann onmazlığını artırıyor. Sarılamayacağının bir kanıtı oluyor. "Adaletin kestiği parmak acımadır" derler, ama adalet adil olsa acımadır. 7 yıldır mahkemeleri devam ediyor, daha ceza verilmemiş. Bunlar 20 yılın karşılığını yattılar, neredeyse. Tahliye edilmeleri gereklidir.

Pamuk Yıldız:

"Hücrede bir çocuk getirmişlerdi. Askerler döverken, çocuk bağırdı, 'sizde insanlık yok mu' diye. Asker cevap verdi, 'burda insanlık tatilde.' İşte Mamak'in en önemli özelliği bu, başka bir şey söylemeye gerek yok."

□ P. Yıldız - Ben de Mamak'taki bir anını anlatmak istiyorum. Hücrede bir çocuk getirmişlerdi. Askerler döverken, çocuk bağırdı, "Sizde insanlık yok mu?" diye. Asker cevap verdi, "burda insanlık tatilde". İşte Mamak'in en önemli özelliği bu, başka bir şey söylemeye gerek yok. Şubede "Allah yok" dedikleri gibi, orada da "insanlık yok" diyorlar.

□ T. Aydin - Yani, siz genel bir afia, koşulların düzeltilmesi ile "insanlığın tatilden dönmesini" istiyorsunuz...

□ P. Akçam - Bu, insanların sistemli sindirilmesi ile ilgili. İnsanları sindire sindire kişiliklerinden etmeyi amaçlıyorlar. Biz buna karşı çıkmıyoruz, çocuklarımız buna karşı çıkmıyor.

Genel Af İçin ve Ölüm Cezasına Karşı Kampanya

İnsan Hakları Derneği, genel af çıkarılması ve ölüm cezasının kaldırılması için bir kampanya açtı. Derneği'nin Genel Başkanı Av. Nevzat Helvacı, bunu; aşağıda metnini verdigimiz basın toplantısıyla kamuoyuna duyurdu. Bilim ve Sanat olarak, bu girişimi destekliyor ve okuyucularımıza da kampanyaya katılma çağrısında bulunuyoruz.

B.S.

AYRIMSIZ BİR GENEL AF

İçinde bulunduğumuz koşullar, bir genel affi zorunlu kılmaktadır. Yedi yıldan bu yana olağanüstü bir dönem yaşamaktayız. Bu süre içinde 250.000 dolayında insan gözetim altına alınmış, bunların önemli bir bölümünü hakkında dava açılmış, savaş hali hükümleri uygulanarak yargılama yapılmış ve mahkûmiyetler verilmiştir. Verilen mahkûmiyet kararlarının büyük bir bölümü, işkence altında alınan sanık anlatımlarına dayalıdır. Bir insan ömrü içinde uzun sayabilecek süreli mahkûmiyetler için temiz hakkı tanımamış, tüm bunlardan ötürü adlı yanılı orani, büyük boyutlara ulaşmıştır.

Yine bu olağanüstü dönemde yargı alanında sağ ve sol siyasetçi arasında aynı yapılmış, aynı nitelikteki eyler için, farklı hukuksal ölçüler kullanılmış ve çift standart uygulanmıştır. Bu arada salt düşüncelerinden ötürü, işçi, öğrenci, yazar, gazeteci, bilim adamı gibi binlerce kişi ömre bedel cezalara çarptırılmış, yasal olan bazı eyler sonradan suç sayılarak yeni suçlar üretilmiştir. Kurulan mahkemelerde doğal yargıcı ilkesi ve yargıçların bağımsızlığı gözardı edilmiş, tek yanlı yargılama adaleten uzaklaşmıştır. Bunların kamu vicdanında derin yaralar açtığından kuşku yoktur.

Cezavelarında aynı bir dram yaşanmaktadır. İnsan onurıyla başa düşmeye fizik koşullar ve uygulamalardan ötürü buralarda insanlarımız çürüme-

ye terk edilmişlerdir. Bu insanların topluma kazandırılması gereklidir.

Yurt içinde ve yurt dışında yaşayan çok sayıdaki insanımızın bazı hakları türlü nedenlerle ellerinden alınmış, 1402 sayılı yasaya işinden atma ve vatandaşlığından çıkarma gibi, işlemlerle açık haksızlık örnekleri sergilenmiştir. Toplumumuzda yaşanan olağanüstü dönemin açtığı bu yaraların sarılması, barışa ve erince giden yolun açılması için, ayrımsız bir genel af zorunlu olmuştur.

Suçluyu İslah Ederek Topluma Kazandırmayı Amaçlayan Çağdaş İnfaz Anlayışı Karısında, Ölüm Cezası Bir Ceza Değil, Resmi Yollarla İşlenen Bir Cinayettir.

Anaya engeli öne sürülerken genel affin çıkarılmasından kaçınılmazdır. Anayasının 14. ve 87. maddelerinde af için kesin sınır konulmamış, af dışı bırakılacak suçlar tek tek sayılmamıştır. Suç ve ceza politikasının amacı, bu toplumsal dengesizlikleri ortadan kaldırıp, suçların kaynağını kurutmaktır. Oysa ölüm cezası, suçu değil, suçluyu yani insanı ortadan kaldırmaktadır. Suçluyu İslah Ederek Topluma Kazandırmayı Amaçlayan Çağdaş İnfaz Anlayışı Karısında, Ölüm Cezası Bir Ceza Değil, Resmi Yollarla İşlenen Bir Cinayettir.

Ölüm cezasının suçları önleyici bir etkisi yoktur. İstatistik rakamlar bu görüşü doğrulamaktadır. İşte Almanya'da ölüm cezası kaldırılmadan önce ve kaldırıldıktan sonra ait istatistik rakamlar:

Ölüm cezasının kaldırılmasından önceki aylık cinayet ortalaması	Ölüm cezasının kaldırılmasından sonraki aylık cinayet ortalaması
---	--

Kuzey Ren ve Westfalen	9.08	5.83
Baviera	16.4	9.41
Aşağı Saksonya	17.1	8.16
Hessen	4.12	1.79
Baden-Württemberg	5.83	2.95
Ren-Pfalz	3.33	3
Schleswig-Holstein	3.83	2.12
Hamburg	2.37	1.41
Baden	1.13	0.58
Württemberg	1.88	3.95*
Bremen	0.63	0.29
Batı Berlin	2.25	2.05

* Çocuk öldürmeler dahil

İngiltere, Belçika ve Hollanda'da değişik tarihlerde kurulan komisyonların yaptığı çalışmalar, aynı sonuca ulaşmıştır. Bu sonucu söyle özetleyebiliriz: "Ölüm cezasının kaldırılması suç oranını artırmamakta, ölüm cezasının yeniden konulması da suç oranını azaltmamaktadır." Bu rakamlar ve betirlemeler, ölüm cezasının caydırıcılık gibi bir özelliği olmadığını gösteriyor.

ÖLÜM CEZASI DÖNÜŞÜ OLMAYAN BİR CEZADIR

Mahkemeler yanlış kararlar verebilirler. Hukuk tarihi bunun örnekleriyle doludur. Olağanüstü koşullarda, bu tür hatalar daha da coğalmaktadır. Ölüm cezası dışındaki cezalarda görülen yanıklar bir oranda er ya da geç düzeltilebilir. Oysa ölüm cezasında adlı hata'nın düzeltilme olanağı yoktur.

Hukuk tarihi; Fransa'da bir Ağır Ceza Mahkemesi hakimlerinin, jürinin hatası yüzünden bir sanığın haksız yere idam edilmesi nedeniyle, yüz yıl siyah giysilerle mahkemeye çıktılarını yazmaktadır.

Ölüm cezasının, geriye dönüşü olanaksız bir ceza niteliğinde olması; ceza hukuku açısından, yasalardan çıkarılmasını gerektiren önemli gerekelerden birini oluşturmaktadır.

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ, HERKESİ, AYRIMSIZ BİR GENEL AF İNÇ İZİ VERMEYE ÇAĞIRIYOR:

- Toplumumuzda yaşanan olağanüstü dönemin açtığı yaraları sarmak, barışa ve huzura giden yolu açmak için.
- Baskının somut biçimleri olan siyasal tutukluluğu ve hükümlülüğü sona erdirerek, güvenli, özgür ve dinamik bir toplumsal ortam yaratmak için.
- Olağanüstü yargılama, işkenceyle alınan anlatımlar ve başka nedenlerle yoğunlaşmış bulunan adlı yanıkları düzeltmek için.
- Düşünce, örgütlenme, ve basın özgürlüğüne aykırı olarak verilen ve toplamı binlerce yılı bulan cezalardan ötürü ortaya çıkan çağdaşılıktan kurtulmak için.
- Siyasal görüş ayrimi gözetilerek yapılan tek yanlı yargılama ve uygulanan çifte standarttan doğan adaletsizliği gidermek için.
- Cezaevlerinin kötü koşullarında çürümeye zorlanan insanları, doğal yaşam ortamına kavuşturmak ve topluma yararlı olabilmelerini sağlamak için.
- Ozelliği toplu siyasal suçların temelinde, kişilerin özel ve oznelli davranışlarının değil, toplumsal yapı değişimlerinin nesnel nedenlerinin bulunduğu gözönüne tutarak, tüm toplumun birlikte oluşturduğu sorumlardan, yalnızca bir kısım insanları cezalandırmanın doğrudu tarihî yanığından kurtulmak için.
- Yurt içinde ve yurt dışında türlü nedenlerle kimi hakları elinden alınmış olan çok sayıda insanın uğradığı haksızlıklar sona erdirmek için.
- Kıscası, barış, özgürlük ve demokrasi için.

AYRIMSIZ BİR GENEL AF İSTİYORUZ

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ, HERKESİ, ÖLÜM CEZASININ KALDIRILMASI İÇİN İZİ VERMEYE ÇAĞIRIYOR:

- Yaşama hakkına doğrudan ve haksız bir saldırı olduğu için.
 - Öc alma gibi ilkel bir anlayıştan kaynaklandığı için.
 - Suçluyu iyileştirme ve topluma kazandırma amacıyla güden çağdaş infaz anlayışına aykırı olduğu için.
 - Adli yanılı durumunda düzeltme olağanı bulunmadığı için,
 - Üygar ülkelerde kaldırıldığı için,
 - Suç işlemeyi önleme gibi bir işlevi olmadığı için,
 - İnsan yaşamına ve onuruna saygıyı yaygınlaştırmak için.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek 6 nolu protokolün onaylanması ve ölüm cezasının Anayasadan ve obur yasalardan çıkarılarak kaldırılmasını istiyoruz. Yukarda sıraladığınız nedenlerle,
- Siyasal partileri, sendikaları, meslek örgütlerini, dernekleri,
 - Basını, üniversiteleri, kültür ve sanat kuruluşlarını,
 - Ozan, yazar ve sanatçıları
 - Tüm halkımızı, herkesi,
 - yazı ve inceleme gibi bilimsel etkinlikleriyle,
 - demeç, bildiri, haber gibi güncel etkinlikleriyle,
 - şair, resim, karikatür, fotoğraf, öykü, oyun gibi sanatsal ve kültürel etkinliklerle,
 - ve düzenleyeceğimiz etkinliklerde bizzat yeralarak, Genel Af için ve Ölüm Cezasına karşı açtığımız kampanyaya katılmaya, destek vermeye çağırıyoruz.

B.S.'nin notu: Kampanyaya katılmak isteyen okuyucularımız, "Yenişehir Konur Sokak 15/3 Ankara" adresinde bulunan İnsan Hakları Derneği Genel Merkezine telefon (118 10 71 e), telegraf ve mektupla bildirirken bulunabilecekleri gibi, yarınladığımız bu çağrıda fotokopisinin altına dostlarına imzalarak, aynı adrese, postaya, topluca bir başvuruda da bulunabilirler.

AŞAĞIDAKİ ÜLKELER ÖLÜM CEZASINI KALDIRMIŞLARDIR

Fransa, İngiltere, Federal Almanya, Amerika Birleşik Devletleri'nde 39 eyalet, Hollanda, İsviçre, Norveç, Venezuela, Yeni Zelanda, İsrail, İzlanda, Kolombiya, Nepal, Portekiz, San Marino, Avustralya, Arjantin, Belçika, Avusturya, Brezilya, Danimarka, Do-

minik, Ekvator, Finlandiya, Honduras, Kosta-Rika, Lüksemburg, Meksika, Nikaragua, Panama ve Uruguay.

Biz bu nedenlerle ölüm cezasının yasalarımızdan çıkarılmasını talep ediyor ve Avrupa Konseyince kabul edilen "İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye Ek Ölüm Cezasının Kaldirılmasıyla İlgili 6 numaralı protokolün ülkemiz tarafından da onaylanması istiyoruz.

Tavla ve Bilimsel Kafa

AII Nesin

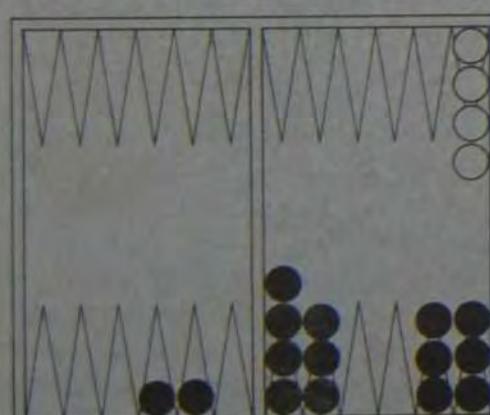
Bundan 15 yıl kadar önce Hürriyet Gazetesi Türkiye Tavla Yarışması düzenlemiştir. Bizde tavacı çok! İşyerlerinde bile işlerine saygısız kişiler tavla oynarlar. Birinci, binlerce tavacı arasından elemeye belirlendi ve ABD'ye Dünya Şampiyonasına gönderildi. Birinci, yada ikinci, hadi olmadı üçüncü olacağımızı sanıyordu. Elin adamı tavladan ne anları! Tavla bizim milli sporumuz sayılır, tavlada da birinci olamazsa hiç birşeyde olamayız. Ve birinci olmadık... Elendik gitmek. Düşünün bir kez, gece gündüz demeden, 7'den 70'e tavla oynayan bir milletiz biz ve şampiyon olamıyoruz. Bunun A'sı B'si yok, düpədüz haksızlık... Şampiyonumuz da aynı düşüncede. Sanki erkekliği söz konusuymuş gibi kükürüyordu:

-Adam 4-2 oynamak, bekle, bekle... 10 saniye, 20 saniye, 1 dakika, 5 dakika... tam 15 dakika düşündü. Ne sinir kaldı ne bişey.

Haksız mı ama şimdidi? Adam düşündükçe bizimki zarları saldırdı. Ne bileyk kalır ne kemik! Zarlar aşınmayla eriyip bitecek adam hâlâ daha oynayacak.

Bakalım siz tavayı nasıl oynuyorsunuz? Önce birkaç kolay soruyu yanıtlayın:

Aşağıdaki 1. oyunda siyahınız. Beyazlar toplamaya çoktan başladılar bile, yalnızca 4 pul kalmış. 6-5 attınız. Nasıl oynarsınız?

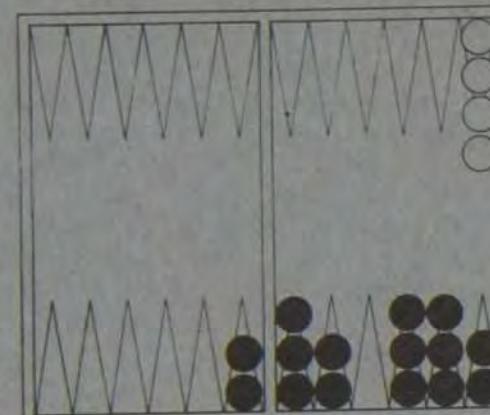

Siyahlar 6-5 oynayacak
Şekil 1

Sakın alışkanlıkla 3 kapısını alım demeyin, sonra 4-4'e mars olursunuz.

Eğer bu soruya yanlış yanıt verdiyseñiz gelecek soruyu daha fazla düşünerek yanıtlayın.

2. oyunda durum yine kötü, üstelik 2-1 attınız. Nasıl oynarsınız?

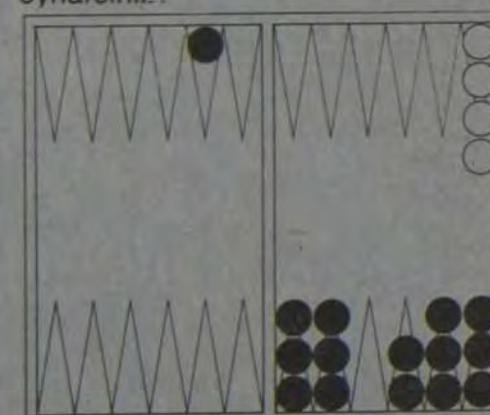
Siyahlar 2-1 oynayacak
Şekil 2

İyice düşündünüz mü? Geçen oyunun benzeri bu da. Sakın iki pulunu birden içeri sokmaya kalkmayın, 4-4'e yine mars olabilirsiniz. Dışarıdaki pullardan birini 4 hanesine yatın. Karşıtı çift atmazsa mars olmazsınız.

İyi bir oyuncu yukarıdaki sorulara kolaylıkla doğru yanıt verir. Şimdi daha zor durumlara göz atalım.

Alışkanlıkla değil, düşünerek oynayın.

3. oyun. Bugün sizin gününüz değil. Bu durumda, sanki parasını vermiş gibi yine 2-1 attınız. Nasıl oynarsınız?

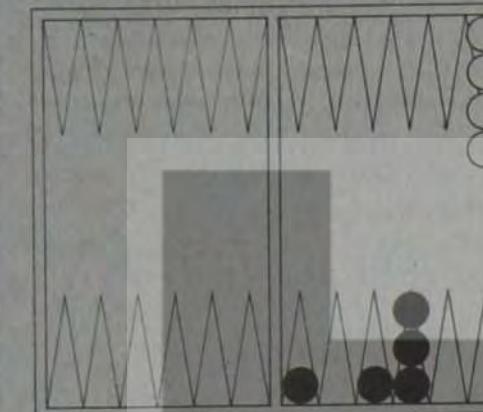

Siyahlar 2-1 oynayacak
Şekil 3

Sakın dışarıdaki pulunu, iki, bir daha üç eder diye yanaşmayın. 4-4'ü düşünün. Eğer 4-4'e de marstan kurtulmak istiyorsanız dışarıdaki pulunu iki yanaşın (böylece 3-3 ile marstan kurtulabilirsiniz) ve 1'i içeren oynayıp 4'e yatın (böylece 4-4'e de marstan kurtulabilirsiniz).

4. oyun. Durmadan yeniliyorsunuz ve doymuyorsunuz. Aşağıdaki durum-

da 6-1 attınız. Nasıl oynarsınız?

Siyahlar 6-1 oynayacak
Şekil 4

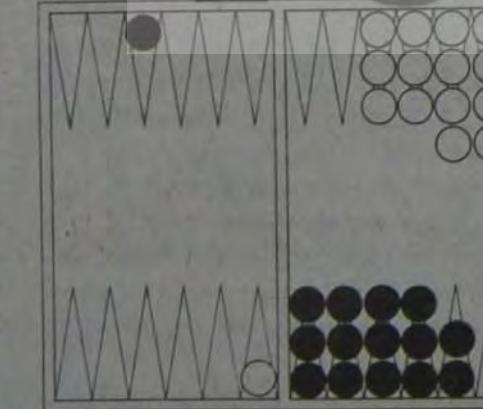
6'yi oynamak kolay. Zorunlu olarak 6 hanesindeki pulu alacaksınız. Peki 1'i nasıl oynayacaksınız? Yanıt kolay. Oyunu kazanmanız için çifte gereksinmiyorsunuz. Eğer 4 hanesindeki pulu 3 hanesine koysanız 3-3 ile de oyunu kazanabilirsiniz, yani kazanma şansınızı artırırsınız.

İyi bir oyuncu yukarıdaki sorulara kolaylıkla doğru yanıt verir. Şimdi daha zor durumlara göz atalım.

Alışkanlıkla değil, düşünerek oynayın.

Once olasılıkları hesaplayalım. Bir zarda 6 yüz vardır, demek ki iki zar atıldığında $6 \times 6 = 36$ olasılık var. Ancak tavlada, örneğin 2-5 ile 5-2 arasında bir ayrim gözetilmemişinden pencere gelme olasılığı $2/36$ (iki bölü otuzaltı ya da otuzaltılık ikii)dir. Oysa dört-cehar (4-4) gelme olasılığı $1/36$ 'dır.

Alıştırma olarak aşağıdaki durumu da siyahların beyaz pulu kırma olasılığını hesaplayalım.

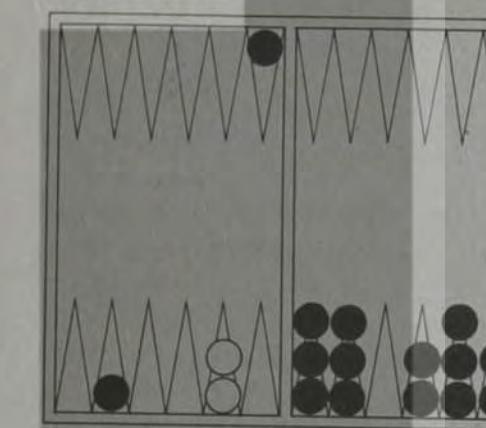
Şekil 5

Kırabilecek zarlar: 2-2, 6-2, 5-3, 4-4. Bu zarların gelme olasılıkları (sırasıyla): $1/36$, $2/36$, $2/36$, $1/36$. Bu ola-

sılıkları topladığımızda siyahların beyaz pulu kırabilme olasılığını buluruz:

$1/36 + 2/36 + 2/36 + 1/36 = 6/36$.
yani $1/6$. Demek ki siyahların beyaz pulu kırabilme şansı altıda birdir.

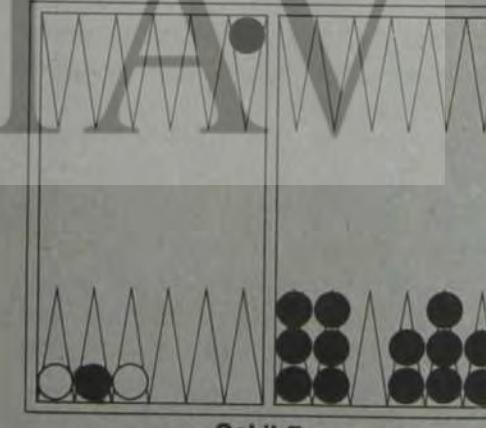
Şimdi şampiyonumuzun kaybettüğü oyuna dönelim. Siyahlar Türkiye, beyazlar karşı taraf, Karşı taraf iki pul dışında tüm pulları toplamış. Bizzat ise Allah'ın yardımı, bileğinin gücüyle o iki pulu kırmış. Düşmanın eli armut mu toplayıyor, o da 4-4 atıvermiş. Şampiyonumuzun ne attığını şimdi animasyonu yapıyorum. Aşağıdaki duruma erişilmiş.

Beyazlar 4-2 oynayacak
Şekil 6

Karşı taraf 4-2 atmış. Ve başlamış düşünmeye... Tam 15 dakika... "Sonunda ölüm yok ya, oynamak oyna" demeyin, adam belli ki yaşamı ciddiye alıyor. İki seçenek var: Ya iki pulun birden oynayacak (birini iki diğerini dört) yada bir pulunu altı gidecek. Hangi seçeneği oynamalı? Kolay değil, ortada Dünya Şampiyonluğu var. 15 dakika düşünmeye değer.

Diyelim birinci seçeneği oynadı:

Şekil 7

Bu durumda şampiyonumuzun kırma şansını hesaplayalım:

Kıracık zarlar	O zarın olasılığı
1-1	1/36
1-2	2/36
1-3	2/36
1-4	2/36
2-2	1/36
2-3	2/36
2-4	2/36
3-3	1/36
3-5	2/36
3-6	2/36
4-4	1/36
4-6	2/36
5-6	2/36
6-6	1/36
Toplam:	27/36

Demek ki birinci seçeneğinde beyazların kırılma olasılığı $27/36$, ikinci seçenekte ise $25/36$. Elbet ikincisini yeğleyeceğiz. Bunun için de hesap ve zaman gereklidir. Şampiyon olmak kolay değil...

Çalışmadan, düşünmeden hiç bir alanda başarı olası değildir. Bu, o kadar çok söylemiş bir söz ki, neredeyse anlamını yitirmiştir. Başarmak için odaya, büroya, işiye, neresi gereki-

yorsa oraya kapanmak, çalışmak, çok çalışmam gerekmektedir.

ABD'de tavlanın geçmiş çok yeni. Kitlelerin oynamaya başlaması ise taşatlasa 15 yıl önce başlamış. Buna karşın yüzlerce tavla kitabı yazılmış. Oysa 7'den 70'e herkesin gece gündüz tavla oynadığı ülkemizde, sanırım bir tek tavla kitabı yazılmamış. Bu nasıl açıklanır? Elin adamı fabrikasında bilimsel, tarlasında bilimsel, yemeğinde, içkisinde, giyiminde bilimsel, oyununda da bilimsel. Bilimsel içlerine işlemiştir. Bizde ise alın yazısı, kader, şans, kendini bırakmışlık... Başarısızlığı kör talihe yüklemek...

Başarının bir sırrı çalışma ise bir başka sırrı "şansızlığa bak" demek yerine "ben bu işi neden şansa bırakıktım" demektir.

Eğer tavla şans oyunudur diyorsanız, beklerim. Adresimi 'Bilim ve Sanat'tan bulabilirsiniz. Ancak küçük bir koşulum var: Sonsuz defa oynayacağınız. Yoksa kazanamayabilirim...

Bu yazıyı okuduktan sonra, Babam bana meydan okudu:

- Gel bakalım, göstereyim sana şansın tavladaki payını!

- Aman Baba, beni kimseye yenemem...

Oynadık, ve 5-0 yenildim.

- Hani seni kimseye yenemedi?

- Demek ki bir tek sen yenebilir misin.

- Yazın kötü olmuş. Eksik bırakmışsin.

Neyi eksik bıraktığımı anlattıktan sonra, beni tehdit etti:

- Bunu yazına koymazsan, yanıt ya-zarı rezil olursun.

Beni bir korku aldı ve aşağıdaki paragrafi ekledim:

Yukarıda da gördüğümüz gibi 4-4 gelme olasılığı $1/36$ 'dır. İki defa üstüste 4-4 gelme olasılığı ise $(1/36)^2$ yani:

1/1296 dir. Bu birinci nokta. Ama bir defa 4-4 attıktan sonra, ikinci defa 4-4 gelme olasılığı yine $1/36$ 'dır. Yani daha önceki zar atışları, bir sonraki zar atışının olasılığını değiştirmez. Daha önce 100 defa, 4-4 atsanız, 101. defa 4-4 atma olasılığınız (eğer zarlar hileli değilse) yine $1/36$ 'dır. İşte ben de babama bu yüzden yenildim. □

Darwinizmden Vampirizme

Mazlum Beyhan

Kapitalist ülkelerde Tanrıya inanç, batı yaşam biçiminin ayrılmaz bir parçası. Mümin bir yurttaş olarak değer görmek, sayılmak istiyorsan kılıseye gideceksin. Tanrıya inanç için tehdit niteliğinde olan her şey ayıp, hatta tehlikeli, hatta ve daha önemli bilimsel-materyalist dünya görüşünün bir uzantısı demek.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yıllardır Darwin kuramına saldırının arkası kesilmeden sürüp gitmesinin nedeni de bu. Eğer, geçtiğimiz Haziran ayında, ABD Yüksek Mahkemesi Kutsal Kitaplardaki yaratılış söyleşesinin devlet okullarında okutulmasının zorunlu olamayacağını kararlaştırmıştı, bundan böyle bu okullarda ögrenim gören genç Amerikalılar, derslerde, Darwin'ı ve evrim kuramına ilişkin hiçbir şey öğrenmeyeceklerdi. Devlet okullarında Darwin'i öğretmek ancak mahkeme karıyla mümkün olunca özel okullarla kılıse ve vakıf okullarındaki durumun ne olduğunu kestirebilmek zor değil. Aslında Amerikan üniversitelerinde bile Darwin'in doğal ayıklanma kuramına şasi gözlerle bakıldığı biliniyor olması, orta öğretim kurumlarındaki bu durumu şaşırtıcı olmaktadır.

Amerikalı düşmanları Darwin'e karşı yürüttükleri haçlı seferinde tüm güçlerini ve silahlarını ortaya koyuyorlar: basın, radyo ve televizyon bu savaşın ağır silahları. Ve amaç: ilkokuldan üniversiteye dek bütün eğitim kurumlardında Darwin kuramı yerine Kutsal Kitaplardaki yaratılış söyleşesini benimsetmek. "Darwin'e Ölüm" orkestrasının birinci kemanlığını ise, "Moral Çoğunluk" adlı özel bir dini bulunan protestan papaz Jerry Falwell başkanlığında fundamentalistler yapıyor. Adı geçen papaz gibi, din yoluyla politika yapan daha pek çok din adamı ABD yönetiminin ve mali oligarşının geniş ölçüde desteğini görüyor.

"Evrim yalnızca bir kuramdır. Üs-

telik bu kuram son zamanlarda bilim çevrelerince de kuşkuyla karşılaşır olmuştur. Madem ki okullarımızda evrim kuramı ders olarak okutulmaktadır, o halde İncil'deki yaratılış kuramının da okullarımızda ders olarak okutulması hakkaniye uygun olacaktır. Kaldı ki bu, ilki gibi yalnızca bir kuram da değildir; yaratılış konusunda Kutsal Kitabımızda yer verilmiş bir öyküdür".

Bu sözler Reagan'a ait. 1980 seçim kampanyası sırasında söyleyip bu sözleri ABD Başkanı.

Darwin düşmanlarının canla başla sürdürdükleri bu savaşının başarılı olmadığını söyleybilmek hiç kolay değil. Bugün elli eyalette onbesinde, okullarda evrim kuramı yerine Ahdi Atik'in yaratılış masallarının okutulmasını öngören yasa tasarıları tartışılıyor. Wisconsin, Missouri vb. gibi yasanın kabul edildiği bir dizi eyalette ise biyoloji ve zooloji ders kitaplarından evrim kuramının atılıp yerine "yedi gün yedi gece", "erkeğin köprücük kemiği" vb. gibi masalların yazılmasına başlandı bile.

Orta ve yüksek öğretim biyoloji ve zooloji ders kitapları yeniden yazılıyor simdi. Yeni yazarlar büyük bir titizlikle doğal ayıklanmadan "ayıklıyorlar" ders kitaplarını. Doğal ayıklanmaya ilişkin en küçük bir anırtımanın bile kalmaması için büyük çabalar harcanyor. Yeni ders kitaplarında ne denli yobazca bir tutum izlendiğini, ABD'nin ders kitapları konusunda en eski yayınevlerinden biri olan "Holt Reinhardt and Winston" firmasının temsilcisi bayan Paula Herts şu sözlerle açıklıyor: "Bastığımız ders kitaplarında 'Milyonlarca yıl önce dünyamızda dinazorlar yaşıyordu' gibi bir tümceyi bile şu şekilde redakte ediyoruz: 'Kimi bilim adamları, dinazorların milyonlarca yıl önce yaşamış olabileceklerini öne sürüyorlar'".

Texas Politeknik Üniversitesi öğretim üyelerinden Profesör J. Scott'un

yayımladığı sayırlara göre, 1974-1977 yılları arasında "Biyoji" ders kitaplarında Darwin konusundaki sözcük sayısı 1373'ten 45'e; yaşamın başlığı konusundaki sözcük sayısı 2023'ten 322'ye; Darwin'in evrim kuramı konusundaki sözcük sayısı 2750'den 296'ya indirilmiş durumda. Fosiller ve jeolojik dönemlerden ise, ders kitaplarında artık tek sözcükle bile söz edilmiyor. Kisacısı okul sahiplerinin, kolej, üniversite sahiplerinin doğal bilimler yerine koymak istedikleri bilimler "hayalet bilim", "cinbilim", "ruhlar álemiyle temas bilim" gibi "bilimler" oluyor.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yüzylimizın şu son çeyreğinde orta öğretim kurumları için, yayımlanan kitaplardan bazılarının "Öbür Dünya dan Ses", "Hayalet Öyküler" vb. türünden kitaplar olmasının nedeni de bu. "Hayaletler Üzerine" adlı kitapın, anaokullarının ileri yaş grubu çocukların başlayıp ortaokul birinci sınıf öğrencilerine kadar uzanan geniş bir çocuk kesimini kapsayacak bir biçimde -dilinde gerekli değişiklikler yapılarak- yeniden yayınlanması ABD'de bile tepkilere neden olabiliyor. Aslında yurttaşlarına, daha çocuk yaşılarından doğaüstü güçlerin varlığını öğretmeye başlayan ABD, bu konuda, "gelişmiş" tek ülke sayılmaz. Başka bazi Batı ülkelerinde de benzeri "eğitimler" olanca ciddiliğle sürdürülüyor. Federal Almanya'nın Düsseldorf Üniversitesi'ne yapılacak kısa bir ziyaret, Batı Alman gençliğinin nasıl yetiştirdiği konusunda bir fikir vermeye yetecektir.

Hukuk Fakültesinin giriş kapısına asılmış kocaman bir afiş: "Ölülerle Temas Kurma Kursları". Meraklı öğrencilerle ağzına kadar dolu olan büyük amfiye genç bir psikoloji profesörü. Profesör konuşuyor: "Değerli arkadaşlar. Aranızda iç álemine dalmanın gizlerini ve gerçeğini öğrenmek ist-

Salvador Dalí, Diriliş

yen birisi lütfen buraya, yanına gel sin... Evet, lütfen şu koltuğa oturun. Bırakin kendinizi. İyice gevşeyin. Şimdi, şu kontrol paneline dokunun ve gözlerinizi bir an bile ayırmadan karşınızda ekrana bakın. Ekranda olmuş bir yakınızı göreceksiniz."

Üniversite rektörlüğü de "Der Morgen" gazetesine aşağıdaki ilanı veriyor:

"Düsseldorf Üniversitesi rektörlüğü bütün öğrencilerini
'Ölülerle Temas Kurma'
kurslarını izlemeye davet eder.
Bu kurslar sonunda öbür dünyaya
göçmuş yakınlarınızla görüşecek, onların dü-
şüncelerini
öğrenebileceksiniz".

Hersey yorumu gereksiz kılacak kadar açık.

Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde, Federal Almanya'da ve başka bazı Batı ülkelerinde, sermaye sınıfının da geniş desteğiyle, kitlelerde öbür dünyaya inanç duygusunu yapmak için her yola başvuruyor. Şeytanlar, gulyabaniler, cinler, periler, hayaletler, ruhlar üzerinde yılınla kitap yayınlanması, sayısız film çevrilmesi hep tek bir amaca yönelik: insanlar kendi dillerini kuşatan gerçeklikle değil, "öbür dünya"yla ilgilensin, egemenlerin de egemenlikleri sürüp gitsin.

Bir New Yorklunun ya da Londra linin bu filmlerden ve kitaplardan ög-

rendikleri genellikle şöyle şeyler oluyor (örneğin vampirler konusunda): vampirlerin dış görünüşleri aslında bizlerden çok da farklı değildir. Bunnlarla herkes her an karşılaşabilir. Ancak bu karşılaşmanın kimseye hayır getirdiği görülmemiştir. En ünlü vampirologların açıklamalarına göre, vampirler aynı boy ve yapıdaki normal insanlara göre on kilo daha ağırdırlar. Vampirlerin sudan korkmaları da işte bu fizyolojik ayrıntıdan kaynaklanır: Vampirler sudan korkarlar çünkü su da boğulurlar. Eğer karşınıza çıkan bir vampirin işini bitirmek isterseniz, onu nehir kıyısına doğru sürecek, ama bu arada elinize titrek kavak ağacından yapılmış bir kazık almayı da unutmacaksınız: titrek kavak kazığı, vampir denen aşırılık kaniçicilerin işini bitiren tek silahtır.

Yine ünlü vampiroglardan öğrendiğimize göre vampirlerin köpek dişleri aslında uzun değildir. Bu dişler "iç" sırasında uzar, iş bitince yine kısalarlar. Vampir mönünsünde yer alan en seçkin "yemek" genç kızlardır. Bir vampirin ölümcül derecede dışlemediği bir genç kız da daha sonra vampir olur. Vampirler uzaya uçar dururlar ve onları da tipki göçmen kuşları gibi belirli uçuş yasaları vardır. Bir vampirin yaşı ilerledikçe köpek dişleri uzar, insanlara duyduğu nefreti ise artır. Vampirler açlıktan ölebilirler. Vampirler uçuş esnasında miyopturlar,

uzağı göremezler, buna karşılık asla nezle ve grip olmazlar.

Kimler vampir olabilir? Vampir olanlar, ilk bakışta son derece normal görünen insanlardır. Pek çok vampir kitabının ve filminin kahramanları arasında, kan içmeyi kentin tüm elit tabakasına yayan Los Angeles Belediye Başkanı; çocukların bodruma kilitlenen saygın bir ev kadını ve amcası esan evi Dracula olan Scherlok Holmes'un ikiz kardeşi de bulunmaktadır.

Peki ama vampirlerin dış görünüşleri insanlara bu kadar benziyorsa kimin vampir, kimin insan olduğu nasıl ayırt edilecek? Bunun da yolu bulunmuştur: "bilindiği gibi" vampirler aynada görüntü vermezler. Bu durumda, yolda yürürken yanına bir beyefendi yaklaşır ve sizden kravatını bağlamayı isterse, bilin ki bu bir vampirdir. Vampirlerin bir başka belirtileri ise köse olmalarıdır.

Vampirler için Batı'da festivaller bile yapılıyor. Bunlardan biri 1985 yılında İtalya'nın Padua kentinde, Belediye Başkanlığı Kültür Müdürlüğü'nün öncülüğünde gerçekleştirildi. Bu "kültürel" etkinlik çerçevesinde izleyicilere edebiyattaki çeşitli vampir tipleri anlatıldı, ayrıca vampirlerin tanınmaları, çeşitli vampir tipleri arasındaki ayırmaların saptanması ve tabii vampirlerin yok edilmesi gibi, "hayalet önemi olan" konular üzerinde duruldu. Vampirler için, kullanılan geleneksel gümüş kurşunun, şarjöre yerleştirilmeden önce muhakkak "okunmuş" olması gereği ve vampirlerin benzinle yakılmadan önce başlarının kesilmesinin şart olduğu da izleyenlere önemle hatırlatıldı.

Çılgınlık! Hiç kuşkusuz öyle. Ama Amerikalıların yüzde yetmişinin öbür dünyaya inanması sonucunu doğuran bir çılgınlık bu. Vampirler, drakulalar, şeytanlar ve "öbür dünya"nın öbür sakinleri üzerine kitle iletişim araçlarının giriştiği bombardıman sonucu bugün pek çok Batı ülkesinde tam bir vampiromani söz konusu. Çocuk, ya da yetişkin pek çok insan bu yaratıkların varlıklarına inanıyor, onlarla karşılaşmaktan korkuyor. Ve nice düzenbaz da onların bu korkularından alabildiğine yararlanıyor. Kurdukları "Amerikan Vampirizm Araştırma Merkezi"nde kendilerine her gün yapılan yüzlerce başvuruya karşılık vermeye yetişmemiyip, kimi başvuruları geri çevirmek zorunda kalanlar bile var. □

Ölümünün 20. Yılında Büyük Halk Şarkıcısı Woody Guthrie

Güney Gönenç

Dolaştıkça şu dünyayı
Bir sürü tuhaf adam gördüm
Kimi tabancayla soyar adamı
Kimi dolmakalemle,

W. Guthrie

("Pretty Boy Floyd" adlı şarkının)

Amerika'da özellikle 1960'larda çok etkili bir radikal hareket olarak kendini gösteren halk müziği hareketinin temellerinin oluşmasındaki birkaç öncüden biri de Woody Guthrie'dir. Guthrie bugün "Amerika'nın yetiştirdiği gelmiş geçmiş en büyük halk şarkıcısı" olarak tanınır. Bir yandan onun ticari müziğe karşı duyduğu nefret, öte yandan "resmi" kültür politikalarının uyguladığı sansür, ününü dış ülkelere, bu arada Türkiye'ye uzanmasını engellemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 1929 büyük ekonomik çöküntüsü başladığında Woody Guthrie 17 yaşındadır. 1932'de ülkeydeki işsizlerin sayısı 13 milyonu bulmuştur. Çalışma cağındaki her 4 kişiden 1'i işsizdir, her 4 çiftçiden 1'i topraklarını büyük şirketlere ve bankalara kaptırmıştır. Bir yandan ekonomik çöküntü, bir yandan bölgeyi etkisine alan çölleşme özellikle Oklahoma, Arkansas ve Missouri gibi orta-güney eyaletlerinde yaşamı olanaksızlaştırır. Karın tokluğuna bir iş bulabilmek umuduyla milyonlarca insan yollara dökülür, binlerce kilometrelik göçer başlar. Guthrie o yıllarda yoksullaşıp dağılmış Oklahoma'lı bir çiftçi ailesinin çocuğudur. Ayakkabı boyacılığı, çöpcülük, şoför yamaklı gibi işlere girer çıkar, "büyük göç'e katılır. Amcasının verdiği bir gitarla ülkeyi bir uçtan bir uca dolaşır; kahvelerde, meyhanelerde şarkı söyleyerek hayatını kazanmaya çalışır. Böylece geleneksel halk müziği ile sağlam bir bağ oluşturur.

GUTHRIE GREV ALANLARINDA

1933'te Roosevelt Cumhurbaşkanı

lige seçilmiş, liberal reformları ("Yeni Düzen") i uygulamaya başlamıştır. İşçiler grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklar veren yasa 1935'te meclislerden geçer. Gerici Amerikan İşçi Federasyonu'na (AFL) göre daha ilerici bir konumda olan Endüstri Örgütleri Birliği (CIO) adlı yeni bir federasyon kurulur ve hızla gelişir (1938'de 4 milyon üye). CIO, tüm ülkede grevler düzenlemekte, ağır sanayi dallarında ilk kez sendikalaşmayı sağlamaktır; General Motors, US Ste-

Woody Guthrie'den geriye, üstünde "Bu Silah Faşistleri Öldürür" yazılı gitarı, 1500'den fazla şarkısı, "gelmiş geçmiş en büyük halk şarkıcısı" unvanı ve azgin kapitalist bir toplumda namusu, dürüst bir yaşamın; yoğun antifaşist mücadelenin gelecek kuşaklara hep örnek olacak anısı kaldı.

el gibi dev şirketleri dize getirmektedir. Guthrie'yi bu yıllarda sendika toplantılarında, grev alanlarında, yürüyüşlerde gitarıyla ön safa görürüz. Söylediği şarkıların hemen hepsinin sözlerini kendisi yazar. Ezgilerinin ise bir bölümünden kendisinidir; ama çoğu şarkısının ezgisi halkın uzun bir geçmişten beri özümsediği geleneksel halk şarkılara, ilahilere, "blues"lara, kovboy şarkılara dayanır; hatta bunlardan aynen alınmadır. Gerek ezgilerinin bu özelliklerinden ötürü, gerekse çok çabuk şarkı yazabilmesi, güncel konuları işlemesi ve hepsinin üstünde şarkısı sözlerinin çok yalnız olmasından dolayı Guthrie'nin şarkıları hızla yaygınlaşır.

Woody Guthrie 1940'da New York'a gelir, ünlü halk şarkıcısı Pete Seeger'le tanışır. ABD KP'nin yayın

organı Daily Worker gazetesinde köşe yazarı olur. 1941'de Guthrie ile Seeger; Cisco Houston, Josh White, Leadbelly gibi sonradan hepsi de büyük ün kazanacak şarkıcılarla birlikte Almanac Şarkıcıları adlı grubu oluştururlar. Almanac'lar o yıllarda büyük hız kazanan sendikalaşma çalışmalarına katılırlar; grev alanlarında, kahverde çalar söyleşler; grup olarak da pek çok şarkı üretirler. Guthrie bu sivilarda kendi yaşamını romanlaştırdığı "Zafere Doğru" kitabı yayılmıştır. Kitaba verdiği ad, Guthrie'nin şu sözleri anımsandığında daha bir anlam kazanır:

"Yenileceğini söyleyen şarkıları... kötü talihindenden sözden şarkıları söylememiyorum ben. Bu tür şarkılarla kâmin son damlasına, son nefesime kadar savaşırım. Ben bu dünyanın senin olduğunu söyleyen şarkıları çalar söyleşim. Ben şarkılarımada, ne kadar eziymiş, horlanmış olursan ol, derinin rengi ne olursa olsun kendine güvenmen, işinle öğünmen gerektiğini söylemem."

GUTHRIE, SEEGER VE HAYS: "HALKIN ŞARKILARI"

Woody Guthrie 1943'de Cisco Houston'la birlikte şileplerde bulaşıcılığa başlar, gemisi Akdeniz'de torpidenip batar, Guthrie Amerika'ya döner, asker olur. 1945'de savaş bitince Guthrie, Pete Seeger ve Lee Hays "Halkın Şarkıları" grubunu kurarlar. 1945-49 yılları Amerika'da gericiliğin, şovenizmin ve baskının tırmanış dönemidir (1949'dan sonraki 5 yıl ise, tarihe McCarthy dönemi olarak geçecektir.) Roosevelt'in ölümesiyle "Yeni Düzen'in yerini Truman'ın "Hakça Düzen" (Fair Deal) alır. "Hakça Düzen" in reform denebilecek yanları yalnızca sözde kalır, gerici yanları ise tümüyle yasalarla. 1946'da 5 milyon işçi greve gider. 1935 Yaşası yürürlüğten kaldırılır; örgütlenme, toplu sözleşme, grev hakları büyük ölçüde

kısıtlanır. "Amerika'ya Karşı Çalışmaları Araştırma Komitesi"nin aydınları, sanatçılardan baskısı büyük boyutlara ulaşmıştır. 1948 ekonomik kriziyle işsizlerin sayısı 5 milyona, buna ek olarak yarı-işsizlerin sayısı 10 milyona çıkmıştır. Kuruluşlarında ilerici bir niteliği olan CIO, toplam 1 milyon üye 11 ilerici sendikayı üyelerinden çıkarır (CIO 1955'de AFL ile birleşecektir). Bu dönemde Guthrie ve Seeger başta olmak üzere tüm Halkın Şarkıları grubu gericiliğe, şovenizme, baskılara karşı mücadele verirler.

1946'de Guthrie, Sacco ve Vanzetti'nin 1927'de idam edildiği Boston'a gider, uzun incelemeler yapar, "Sacco-Vanzetti Baladları" diye bilinen 12 şarkıyı yazar ve plaşa okur. Onun bu türden bir çalışması da 1930'lar sonunda olmuştu. Roosevelt

o yıllarda ülkeydeki korkunç işsizliğegenç de olsa bir çare bulmak, ucuz elektrik enerjisi sağlamak amacıyla büyük barajlar yapacak kamu kuruluşları kurar. Bu kuruluşlar sermayenin yoğun hücumlarına hedef olur, Roosevelt zaman zaman komünistlikle (!) suçlanır. Bu kamu kuruluşlarından biri olan Bonneville Enerji Kurumu, kuzeybatıda, Kanada sınırı yakınlarında, Columbia Irmağı üzerinde büyük bir baraj kuracaktır. Bu barajın yapımına, aşırı pahalıya sattıkları elektriğin fiyatının düşeceğini anlayan küçük baraj sahibi şirketler şiddetle karşı çıkarlar. Kamuoyunu etkilemek için ünlü sinema oyuncularını propagandacı olarak tutarlar, uçaklardan milyonlarca bildiri atmayı da içeren yoğun bir kampanyaya girişirler. Kurum, Guthrie'yi yardım çağırır. Guthrie, Colombia

ırmağını ve baraj alanını -kendi deyimiyle- "hemen hemen her dağdan, her tepeden; ağaç, direk ve kayadan, kısacası her yoldan" inceler, bölgeyi gezer, çiftçilerle konuşur; sonuçta 26 şarkısı, bu şarkılar plaka alınır, tüm yöreye dağıtılar; Grand Coulee Barajı gerçekleşir. Bu şarkılar arasında Guthrie'nin kimi ünlü şarkıları vardır, bunlardan "Çağında Colombia, çağında / Karanlığımızı işığa boğ" şarkısı özellikle ünlüdür.

GUTHRIE'NİN GITARI: "BU SILAH FAŞİSTLERİ ÖLDÜRÜR!"

Guthrie 1500'den fazla şarkısı yazılmış, bunların hiçbirinin telif hakkı çıkmamıştır. Onun en ünlü şarkısı 1940'da yazdığı "Bu ülke benim ülkem" (This land is my land) şarkıdır. Başkaca ünlü şarkıları arasında "Hoşça kalın" (So long), "Sendikalı kız" (Union maid), "Bu dünyada yerim yok artık benim" (Ain't got no home) ve Steinbeck'in Gazap Üzümleri'nden şarkilaştırdığı "Tom Joad'u" söyleyelim. Onun en başarılı şarkıları arasında büyük bir sayı tutan çocuk şarkılarını da anımsızdır. Guthrie'nin şarkılarından yapılmış bir seçme, geçen yıl Yarın dergisi tarafından bir kasette derlenerek ilk kez ülkemde müzikseverlere sunulmuştur.

Guthrie 1954'te tedavisi olmayan Huntington Korası hastalığından hastaneye yatar, 1967'ye kadar 13 yıl bitkisel denebilecek bir yaşam sürer, bundan tam 20 yıl önce, 3 Ekim 1967'de ölürl. Artık yaşamından türüm kesildiği bir dönemde, 1966'da, Amerikan Hükümeti ona Grand Coulee Barajı'nın gerçeklesmesindeki hizmetleri için büyük ödül verir, bir hidroelektrik santrala da onun adı verilir (Oysa Guthrie, tüm yaşam boyunca FBI tarafından izlenmiştir). Doğduğu Okemah kasabasına bir heykelinin dikilmesi girişimine ise 1971'de kasaba sakinleri "Buraya bir komünistin heykeli dikilemez" diye karşı çıkarlar.

Woody Guthrie'den geriye, üstünde "Bu Silah Faşistleri Öldürür" yazılı gitarı, 1500'den fazla şarkısı, "gelmiş geçmiş en büyük halk şarkıcısı" unvanı ve azgin kapitalist bir toplumda namusu, dürüst bir yaşamın; yoğun antifaşist mücadelenin gelecek kuşaklara hep örnek olacak anısı kalır.

BU DÜNYADA YERİM YOK ARTIK BENİM

Evim barkım, yerim yurdum yok
Aldım başımı dolaşır dururum
Bir gezginci işçiyim işte
O kent senin, bu kent benim
Nereye gitsem polis yakama yapışır
Bu dünyada yerim yok artık benim

Anam babam kardeşlerim tüketdiler
Bitmez tükenmez yollarda
Milyonlarca insanın süründüğü
Kızgın, tozlu, sonsuz yollarda
Zenginler elimden aldılar evimi
Beni yerimden yurdumdan ettiler
Bu dünyada yerim yok artık benim

Ciftciydim, çiftçi dediysem ortakçı
Kendimi bildim bileli yoksul
Ürünlerimi bankerlerin kasasını doldurdu hep
Karım kanoil gibi söndü
Düştü öldü günün birinde
Bu dünyada yerim yok artık benim

Aldım başımı dolaşır duruyorum
Gezip dolaştıkça gördüm
Şu dünya ne kadar büyük
Ne kadar tuhaf şu dünya
Tüm dalavereciler zengin
Tüm emekçiler yoksul
Bu dünyada yerim yok artık benim

Woody Guthrie
Çev. G. Gönenç

Sinemadan/Videodan İletişim Filmleri:

40 Metrekare Almanya ve Başka Tanrılarının Çocukları

Hüseyin Caner Fidaner

Sinema, filmi çekenlerle izleyenler arasında bir iletişim aracı olduğu gibi, iletişim konu olarak da seçebilir. Birçok filmde insanlar arası iletişim sorunlarını, bunlara önerilen çözümleri yönetmenin bakış açısından izleriz. Eğer film kahramanlarının özgün, tekil sorunları toplumdaki pek çok kişinin de sorunuysa yani yönetmen evrensel olanı yakalayıp aktarabiliyorsa, filmin toplumda ilgiyle karşılanmasına şansızdır. Eğer film yalnızca sorunları aktarmakla yetinmişse, topladığı ilginin yaygın ve kalıcı olması zordur; ama bununla yetinmiş, aynı zamanda temel insan değerleri savunuyor ve olumlu seçenekleri sunuyorsa filmin topluma etkisi sürekli olacaktır.

Son zamanlarda izlediğimiz iki film, iletişim sorunlarını ele alıyor: *Başka Tanrılarının Çocukları*^(*) ve *40 metrekare Almanya*^(**).

Başka Tanrılarının Çocukları (aslın "Güçsüz Tanrıının Çocukları" ola-

rak çevrilmeliydi), Mark Medoff'un, bizde 1985'de *Sessizliğin İçinden* adıyla Devlet Tiyatroları tarafından sahnelenen övgülü eleştiriler almış olan bir oyunundan sinemaya aktarılmış. Merak edenlere anımsatalım: *Sessizliğin İçinden*: Beyhan Karadağ çevirmiş, Yönetmenliğini Ejder Akışık, başrollerini ise Muammer Çipa ile Serap Kaçmaz üstlenmiştir.

Başka Tanrılarının Çocukları'nda "Sevi ilişkisinde konuşmadan anlaşmak olanaklı mı?" sorusu ortaya atılıyor. Yanıt afişe de yazılmış: "Sevinin kendine özgü bir dili vardır". Seyirciye ise, film boyunca bu sonuca melodram kalıpları içinde nasıl ulaşıldığını izlemek düşüyor.

Sağır-dilsiz Sarah'ın insanları, konuşanlar/konuşmayanlar diye ikiye ayırmayı, genel olarak ilişki kurmayı değil, ama özel bir iletişim yöntemi olan konuşmayı yadsıması... Bunlar belki de çok güzel başlangıç noktaları olabilir; eğer, iki kişinin özgül ilişkisinin neden aksadığını, nasıl insanı hapsettiği duvarları hepimiz tanırız. İçinde yaşadığımız toplumun ideolojisi, hepimizi zaman zaman bir yerlere kapatmıştır.

Evdé kocasını bekleyen Turna'nın yalnızlığı, edilgenliği, pencereden, binaların arasından gördüğü, müşteri bekleyen Alman kadınının, fahişenin yalnızlığı ile koşutluk göstermez mi?

Ama, belirleyici olan, temel olan iletişim sızılığı değildir. Dilini iyi bilen kocasıyla konuşamayan, konuşsa da kendini anlatamayan Turna, karşı camdaki küçük, sakat kızla insanı bir ilişki kurabilir. Sonuçta iletişimini önleyen yapay engeller kalkar ve o unutulmaz bitiriste Turna'nın yeniden doğuşunu izleriz.

40 metrekare Almanya da Tevfik Baştan, yakın plandan gösterdiği yüz-

yeniden kurulduğunu anlayabilseydik, eğer konuşma gibi bir aracın sağlayabileceği olanakları görebilseydik, sözlu iletişimini yadsıyan Sarah'ın öfkeli anında attığı çıplık ile tüm yaşamının değişmesi arasındaki ilişkiyi değerlendirebilseydik. Belki bütün bunların önündeki en önemli engel, filmin bir Amerikan yapımı olması ve geniş yığınlara seslenmek için yüzeyel kalmayı zorunlu saymasıydı. Ama gerçeğin deince toplumla bağları kopuk bir romantizm kılıyor, bu filmden geriye.

40 Metrekare Almanya'da da Almanya'da, kocasının kapıdan dışarı bırakmadığı bir Türk göçmen kadınını izliyoruz. Aslında öykünün ayırsılığı, filmin evrenselliğini önlemiyor. Olayın nerede geçtiği bile önemli değil. Film büyük ölçüde iletişim sızılığı üzerine kurulmuş. Koca, tam bir hücre hapsi yaşıttığı, karşı Turna'nın duyusunu, düşüncesini, sıkıntısını kesinlikle algılayamıyor. Turna'nın durumu seyirciye derhal sariyor. Çünkü iletişim sızılığının insanı hapsettiği duvarları hepimiz tanırız. İçinde yaşadığımız toplumun ideolojisi, hepimizi zaman zaman bir yerlere kapatmıştır.

Evdé kocasını bekleyen Turna'nın yalnızlığı, edilgenliği, pencereden, binaların arasından gördüğü, müşteri bekleyen Alman kadınının, fahişenin yalnızlığı ile koşutluk göstermez mi?

Ama, belirleyici olan, temel olan iletişim sızılığı değildir. Dilini iyi bilen kocasıyla konuşamayan, konuşsa da kendini anlatamayan Turna, karşı camdaki küçük, sakat kızla insanı bir ilişki kurabilir. Sonuçta iletişimini önleyen yapay engeller kalkar ve o unutulmaz bitiriste Turna'nın yeniden doğuşunu izleriz.

40 metrekare Almanya da Tevfik Baştan, yakın plandan gösterdiği yüz-

lerle, başarıyla kullandığı ışık düzeniyle, yerinde geri dönüşlerle, söylemek istediği yalın ve rahat bir dille seyirciye aktarıyor. Özay Fecht ile Yaman Okay'ın başarılı oyunları da filmi etkileyiciliğini artırılmış. Sonuçta, iki-üç oyuncuya ve çok dar bir mekanda çekildiği halde insan ilişkilerinin toplumsal özünü vurgulayan ve tartışmaya açan bir film ortaya çıkmış. Bu filmin görülmesi ve tartışılması gerekiyor. □

(*) *Başka Tanrılarının Çocukları* (Children of a Lesser God), Yönetmen: Randa Haines, Oyn. William Hurt, Marlee Matlin.

(**) *40 Metrekare Almanya*, Yönetmen: Tevfik Baştan, Oyn. Özay Fecht, Yaman Okay.

Başka Tanrılarının Çocukları, Yönetmen: Randa Haines

"Korkunç İvan", Yönetmen: Sergei Eisenstein

DİKKAT, KAÇIRMAV!

7 Ekim, TV-2'de: MELO (Yön: Alain Resnais, Oyn. Sabine Azema, Fanny Ardant, 1986 yapımı, İstanbul Sinema günlerinde gösterilen bu film ilgiyle karşılanmıştır).

23 Ekim, TV-2'de: EĞER (İf): (Yön: Lindsay Anderson, 1968 yapımı) 1960'larınlarında İngiliz sinemasına yeni bir soluk getiren Özgür Sinema akımının seçkin bir örneği. İtalya'daki Yeni Gerçekçilik ve Fransa'daki Yeni Dalganın ardından Özgür Sinema da adından uzun süre söz ettirmiştir. Aynı yönetmenin bir başka filmi, Tepedeki Oda (The Room at the Top) büyük ün kazanmıştır.

28 Ekim, TV-2'de: KORKUNÇ İVAN (Ivan Grozny): (Yön. Sergei Eisenstein, Müzik: Prokofyev, Oyn. Nikolay Çerkasov, Ludmilla Tzelikovskaya, 1945 yapımı), Gördüğünüz bile sizi yeniden ekran başına çekerek çok çok önemli bir film. Büyük yönetmen Eisenstein'in sayısız projesi arasından bitirebildiği son filmidir Korkunç İvan. Burada bir çarın iktidarı anlatılırken, insanı ve evrensel temalar işleniyor. ışık ve gölgelerin kullanımıyla bu film sinema tarihinde özgün bir yer tutar.

30 Ekim, TV-2'de: KONFORMİST (Il Conformista): (Yön: Bernardo Bertolucci, Oyn: Jean Louis Trintignant, Stefani Sandrelli, 1971 yapımı), Daha sonra Paris'te Son Tango ile ün kazanacak olan Bertolucci, bu filmi bir "gösteri-sinema" olarak tanımlamıştı. □

Okuyucularımızdan BİLİMSEL İÇERİKLİ YAZILAR

Öncelikle son zamanlarda artan bilimsel içerikli yazılar ve Erdal Atabek, Ali Nesin gibi akıcı yazılarıyla sürekli kazanan bölgeler oldukça olumlu gelişmeler. Bunun dışında referandum konusunda çıkan yazılar da oldukça başarılı idi. Ancak bence bu konudaki yazıların dili daha hafif olmalı, gündelik yaşamdan somut kanıtla sunmaliydi.

Sevgiyle, dostlukla
Yüce AYHAN

*

DİDAR ABLA İÇİN

Acımız ortak ve büyük. Bir eşsiz insanı daha yitirdik bu kavgada. Buna zaman yorulmadan, dinlenmeden, en ufak bir karamsarlığı kapılmadan mücadelesini hiç taviz vermeden sürdürdü. O bir kivilcimdi demokrasi davasını alevlendiren. En zor, en totaliter günlerde bile bizleri bir an olsun yalnız bırakmadı. Kendisini demokrasi ve insan hakları davasına tamamıyla adayan yılmayan savaşçıydı o.

DİDAR ablamız alçakça bir saldırın sonucu hayatı gözlerini yumdu. DİDAR ablaya ölü demeye asla diliyorum. Biz içerisinde en ufak bir saldırıyla ugrasak billyorduk ki DİDAR ablamız yaz-kış yağmur-sıcak demeden cezaevi kapısında en önde "Bizleri çığnemeden çocuklarınımızı çığneyemezsiniz" diye haykıryordu. O yaşamını bizlere adadı.

Anamız, ablamız mezar taşlarına bir demet çiçek koyamıysak da DİDAR seni toprağa değil kalbimize gömdük. Hayalimizde tüm dünya halklarından oluşan binbir renk çiçeklerle donattık, kalbimizde taht kurduğum o yüce yerini. Bunun için diyoruz ki sen ölümedin hep yaşadın, bundan sonra da yaşayacağın.

DİDAR ablamız, DİDAR anamız sa-na yapılan bu alçakça saldırımı, insanın insana karşı bu saygısızlığını lanetle anıyor. Ebedi yatağında rahat uyu

Ortak olan bu büyük acımızı tüm Bilim ve Sanat emekçileriyle paylaşıyoruz. Onu saygıyla anıyoruz.

Bir grup siyasi idam mahkumu adına
Ali Kastalı

MÜZİK DINLEMEMEK VE KİTAP OKUMAK

MÜMTAZ İDİL

Müzik dinlerken kitap okunmaz ya da kitap okurken müzik dinlenmez. Bir insan her ikisini birden yapabildiğini öne sürüyorsa, mutlaka en azından birini, çoğu zaman da her ikisini önemsemiyor demektir.

"Eskimo için bir oyma yapıt, bir şarkı gibi, hiç bir değer taşımaz. Eğer eskimo, içinde bir şarkı söyleme isteği duyar, onu söyler; eğer fildişiinden bir biçimde doğduğunu görürse, onun oluşmasına yardım eder. Oymacı, işlenmemiş fildişini hafifçe elinde tutar ve iki yana çevirirken şöyle söyleyen: 'sen kimsin? Orada saklanan kim?' Sonra birden, 'ayıbalığı, sensin orada gizlenen!' diye bağırrır. Hemen fildisiyi oymaya başlamaz, önce uzun uzun inceler. Fildisini, gizli biçimini görünceye dek incelemeye devam eder ve eğer onu hemen görebilecek durumda değilse, görününçeye kadar amacsızca oymaya başlar. Bu süre içinde de bir şarkı mirildanır. Sonra ortaya bir biçim çıkar. Saklı ayıbalığı artık görünebilir durumdadır. Başından beri orada olan ayıbalığı ortaya çıkmıştır. Eskimo onu serbest bırakmıştır, ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur, o kadar."

Danimarkalı bilim adamı Edmund Carpender, Eskimolar üzerine yaptığı araştırma ile, ilkel kabilelerde sanatın işlevsel özelliği olduğuna bir kez daha değinmiştir. İlkel kabilelerde sanat, Herbert Reed'in tanımlıyla, "güzel biçimler yaratmak" değil, işlevsel biçimler yaratmaktadır. Eskimo, kendisine daha çok balık yakalatacak bir simge yaratma peşindedir ve bunu yaparken de bilincsizce şarkınınlarından-

maktadır. Her ikisinin de ortaya çıkışında "önemsizlik" egemendir. Sonuçta, ayıbalığına benzer bir biçim ortaya çıkıştı önem kazanmaktadır.

Benzet Özelliği, eski Mısır'da görüyorum: Ölen firavun ile birlikte gömülüen tüm hizmetçiler, piramitlerin yapılmasını tehlikeye düşürecek kadar insan gücü eksikliğine yol açınca, firavunların da "riza" göstereceği bir çözüm yoluna başvurmuş, firavun yakınlarının heykelcikleri yapılmıştır. Böylelikle de, eski Mısır'da heykel sanatı, aslina en çok benzetenin, "usta", söylediği bir çerçevede günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Eski Mısırları ya da bugünkü eskimo sanatı, nereden bakılırsa bakılsın, belli bir işlevi yerine getirmek için belli biçimler yaratmak üzerine kurmuştur. Her iki "işlevsel" sanat yaratımında da müzik, yardımcı rol üstlenmiştir. Eski Mısırlıların firavunların mezarına girecek heykelcikleri yaparken "şarkı" mirildanıp mirildanmadığını biliyoruz, ama eskimoların ayıbalığı oyarken mirildandığı "şarkı" ya önem vermemesi gibi, Mısırlıların da "şarkı" mirildanıp mirildanmadıkları önemini yitirmektedir. O anda önemli olan tek şey vardır: Aslina benzer olanı yeniden yaratabilmek.

"Şarkı" ilkel toplumlarda yalnızca tek başına olduğu zaman önem kazanmaktadır. Eğer kabile üyesi, kendisine yardım edecek olana (daha genel adıyla tanrıya) doğrudan sesleniyorsa, elindeki bütün diğer "sanatları" bir yana bırakarak, şarkısı söylemeye yönelecektir. Kuşkusuz burada, şimdi artık bir sanat kolu haline gelmiş olan danstan da söz etmek gereklidir. Dans, en azından ilkel toplumlarda, müziğin fizyolojik etkisinin istemsiz olarak yarattığı bir devinin olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim, ne kadar denendiye de, müziksiz bir dans, tek başına "sanat" olarak yaratılamamıştır. Sonuç olarak, ilkel top-

lumlarda "aslolan" müziktir, dans ise "ritmin" fizyolojik ortaya çıkış biçimidir.

Carpender "şarkı"nın tek başına etkisine de değinir: Kuzey Amerikalı Kızılderiller üzerinde de bir araştırma yapan bilim adamı, bu topluluk içinde ergenlik çağına gelmiş bir çocuğun zor durumda kaldığı anlarında, koruyucu meleğini yardıma çağrımak için şarkısı söylediğini belirtir. Bu durumda "şarkı". Eskimoların ayıbalığı oymalarında söylediği şarkılardan farklı bir özellik kazanmaktadır. Müzik, dolaylı işlevselliliğini bırakıp, doğrudan işlevsellige geçmiştir. O anda Kızılderili çocuk, dans dışında, hiç bir etkenin kendisine müdahalesine izin vermez.

Bütün bunlarla anlatılmak istenen, müziğin bir sanat olarak algılanması gerekliliğidir. Daha önce de belirtildiği gibi, müzik bizim dışımızda var olan ve istemi ya da istemsiz katılımda bulunmak durumunda olduğumuz bir olgudur. Ancak bir sanat olarak müzik, öğrenilmeyi ve anlaşılmayı bekler. Oysa günümüzde, müziğin her alanda "üretime" katkısı olduğu savunulmaktadır. Söz gelimi, çalışırken dinlenen müziğin "ruhun gidası" olduğu varsayıyla, üretimi artırdığı savunulmaktadır. Müzik dinlemeden iş yapmak söz gelimi, kitap okumak neredeyse ayıplanacak bir davranıştır.

İnsanların müzike birlikte diğer işlerini yürütürken "hafif" müzik ortaya çıkmıştır. "Hafif" müziğin neden hafif sözcüğüyle nitelendirildiğini düşünürsek, çözüm daha da kolaylaşır: "Hafif" diye adlandırılan müziğin işlevi eşlik etmektir. Yani, daha önemli olarak nitelendirdiğiniz bir işi yerine getirken, "canınız sıkılmasın" diye üretilmiş müziğin adıdır "hafif müzik".

Oysa müzik "ağır" iştir. Müzikle ilgilenebilir ve belli bir beğeni kazanabilemek, çaba ister. Tek başına varlığını hiç bir zaman düşünemediğimiz bir duruma sokulan müziğin, "tek"liği, ancak ve ancak belli bir "müzik" ug-

raşıyla ortaya çıkabilir.

Bu nedenle, müzik dinlerken kitap okunmaz ya da kitap okurken müzik dinlenmez. Bir insan her ikisini birden yapabildiğini öne sürüyorsa, mutlaka en azından birini, çoğu zaman da her ikisini önemsemiyor demektir. Böyle durumlarda zaten genellikle müzik "aşağılanan" konumdadır. Kitap önemlidir de, müzik yalnızca kitabı okunmasına eşlik etmektedir. Ya radio veya benzeri bir aygit açıktır ve daha önce hiç duymadığınız bir müzik kulağınıza geliyor olur ya da çöktür ezberlemiş olduğunuz ezgilere salt belli "ritm"lerde ya da bölgülerde katılmak üzere "pikabınız" koyduğunuz bir melodiyi dinliyorsunuzdur. Salt müzik dinlemek için oturduğunuzda karıştırdığınız "kitaplar" ise, bilmebulmaca kitapları türündendir.

Sonuçta müzik, nereden bakılırsa bakılsın, bazı "işleri" yerine getirirken size eşlik eden bir unsur haline gelmektedir. Bunun yaygınlaşması ise, insanların müziği seçmemeyip, kendine sunulanla yetinmesine gelip dayanmaktadır. Müzik için belli bir uğraş göstermeyen, müzik dinlemeyi yalnızca "eslık" olarak gören bir insan için "alışkanlık" önem kazanmaktadır. Kitap okurken, "hafif" müzik dinlemek, bu tür bir alışkanlığın sonucudur. Ve giderek, yolculuk yaparken "arabesk" dinlemek de bir alışkanlık haline gelebilmektedir.

Beethoven'in ikinci senfonisini ilk kez dinleyen bir kitap okuru için iki seçenek vardır: Ya elindeki kitabı gereğince okuyamayacaktır, ya da çalan müziğin ne olduğu konusunda hiç bir "fikir" yürütülmeyecektir. Senfoniyi ilk kez dinleyen kitap okuru, kitabını bırakıp da müziğe kendini verecek olursa, yine çalan müziğin Beethoven'in olup olmadığına karar veremeyecektir, ama bir başka kez dinlediğinde kuşağı o müziğe daha yakın olacaktır. Üstelik kitap okurumuz, seçtiği kitabı okumaya başlamadan önce, plak albümünden Beethoven'in ikinci senfonisini seçip, okumaya öyle başlamamıştır. Yani, eylemini daha önceden seçerek oturmuştur koltuğuna: Kitap okumak.

"Hafif müzik" insanların bu "zaafından" yararlanarak ortaya çıkmıştır. Rodriguez'in gitar konertosu ya da Mozart'ın 40. senfonisi, en melodik yanları ön plana alınarak bu amaçla insanların karşısına çıkarılmıştır. Yine Beethoven'in 9. senfonisinin

Müzik için belli bir uğraş göstermeyen, müzik dinlemeyi yalnızca "eslık" olarak gören bir insan için "alışkanlık" önem kazanmaktadır. Kitap okurken, "hafif" müzik dinlemek, bu tür bir alışkanlığın sonucudur. Ve giderek, yolculuk yaparken "arabesk" dinlemek de bir alışkanlık haline gelebilmektedir.

ilk bölgelerini hem okuyarak, hem de müziğin tadına vararak yaşayabilmek de bir alışkanlık işidir. Oysa aynı senfoninin son bölümünden, melodikliğinden dolayı, "song of joy" adıyla da "hafifleştirildiğinden" hem okuyup hem de müzik dinlemeyi mümkün kılar görünülmektedir. Oysa okuma ve müzik dinleme burada önemini yitirmiştir, kişi, Carpender'in eksimosuna dönüştür: Kitabı bitirmek.

Burada, şu itiraz gelebilir: Chopin'in "Nocturn"leri, bestelendiği çağda

da insanlara "yeme" müziği olma özelliğini taşımıştır. Kuşkusuz, yeme yeme ile kitap okuma arasında önemli bir fark vardır. Ama, aynı noctrun'lerle resim yapmak da mümkünür. Hatırda belki ressamın yaptığı resme ölçüde "esin" kaynağı olabilecektir. Ama sav, dönüş dolaşın aynı yere gelmektedir: Ressam resim yapmaktadır (kişi yeme mi yemektedir), yoksa müzik mi dinlemektedir? Sonuç değişmemektedir, eğer kişi çalınan müziğe eşlik edebiliyorsa (yani en basit yaklaşımıla, müziği tanıyor), yine getirdiği işlev müziğin bir katkılarından söz edilebilir. Ama eğer, hiç bilmediği ezgilere kulağına çalınıyorsa, o zaman zaten çalan müziğin bilincinde değildir. Bu durumda insan, bildiği bir müziği "fon" olarak kullanırken, bilmediği bir müzik üzerinde hiç düşünmeyecektir. İnsanların "bildiği" müzik ise, eğer aksine bir çaba yoksa, kendisine verilen sınırlı kalacaktır. Yapay olarak yaratılan beğeni, "alışkanlık" haline dönüştürilecektir ve böylesiyle de insanlar, kitap okusalar, yolculuk da etseler, kendilerine sunulan müzik karşısında, "yolculuklarını" ya da ellerindeki "kitaplarını" birincil derecede önemseyeceklere. Ama daha tehlikeli, ikincil derecede kalan "fon" müziğini hep arayacaklardır. □

abece

Aylık Eğitim Kültür ve Sanat Dergisi

TÜM ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK SESİ

Yıllık Abonesi: 5.000 TL., Altı Aylık Abonesi: 2.500 TL.

Adres : Ataç Sokak No: 27/5 Yenişehir/ANKARA

Tel : 132 05 74

Bilim ve Sanat ile Siyaset

Bilim ve Sanat çıktıktı günden bu yana sayfalarını farklı görüşten insanlara açık tutmaya büyük bir özen gösterdi. Demokrasinin yeniden kurulması, bu asgarı müsterek üzerinde bireleşen herkesin elbirliğini, güçbirliğini gerektiriyor. Ancak böylesi bir elbirliği, güçbirliğiyle demokrasının asıl güvencesi olan toplumsal demokratikleşme sağlanabilir.

Demokrasi çağdaş insanın solunan hava, içlen su kadar doğal bir gereksinimi. Hele söz konusu olan, çağının sorumluluğunu kendi payına düşüğü kadaıyla üstlenmeye çalışan bir dergi ise, demokratik bir ortamın varlığı daha bir yaşamallık kazanıyor. Çünkü tek tek insanlar için, demokrasının yokluğunda da süren, süremesi de gereken yaşam, sözü edilen türden bir dergi için daha bir zorlaşıyor ve hatta bazı durumlarda tamamen imkânsızlaşıyor. Onun için ki, Bilim ve Sanat ve benzeri dergiler için demokrasi mücadelesi, sahip çıkan yüksek insanlık değerlerinin bir gereği olmasının ötesinde, doğrudan bir var olma sorunudur da. Bilim ve Sanat en azından bunun için siyaset yapar, yapmayı görev bılır, yapılmasını da ister. "Bilim" ve "sanat" ile "siyaset" i ne hikmetse (!) birarada düşünemeyenlerin kavrayamadıkları, kavrasalar bile anlamazlıktan geldikleri nokta bu olsa gerek.

Tırnak içindeki siyasetçiler, "siyaset" yapmayı hem daima kendi tekellerinde tutmak istemişlerdir. Çünkü, siyaset yapmanın yaygınlaşması, kitleleselleşmesi, entelüktüellerin siyaset yapması, çıkarlarını korudukları sınıf ve kesimleri rahatsız eder. Tırnak içindeki siyasetçiye göre, örneğin bir bilim adamı, bir şapçı siyasetle ilgilenmemeli, toplumsal olaylar, ekonomi hayatı üzerine fikir "bayan etmemeli", hele sınıfısal çıkarlar meselesini, mevcut düzenin çarklarının hangi sınıflar için döndüğü meselesini zinhar kurcalamamalıdır; bilim adamı bilimiyle, sanatçı sanatıyla, "siyasetçi" de "siyaset" ile uğraşmalıdır.

Bir de siyaseti her türlü kötüluğun kaynağı gibi gösteren, siyaset ve siyasetçilerden münezzeх (!) oldukları bütün iyilikleri kendilerinin getirebileceği iddiasıyla devletin yönetimine el koyanlar var. Dünyayı, kendilerinde olduğunu vehmettikleri tanrısal bir güçle hemen düzeltivereceklerdir. (Kudretini tanrıdan, tanrısal doğrulardan allıklarını iddia edenlerin, hemen daima, şu fani dünyadaki silahlann sahipliğini de yapıyor olması, talihin garip bir cilvesi olsa gerek.) Aslında siyasetin dik alâsını hem

de asıl dışlanması, reddedilmesi gereken türünyi yapan bu insanlar getirdikleri depolitizasyon politikasıyla gerçekte tırnak içindeki siyasetçinin ve onun temsil ettiği çıkar gruplarının deşermenlerine su tasırlar.

Şu anda Türkiye'de de, bir önceki dönemden devraldığı depolitize ortamı sürdürmeye çabalayan tırnak içindeki siyasetçinin marifetlerine tanık olunmaktadır. Bilim ve Sanat bütün yurttaşların, özellikle de nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan çalışan sınıf ve tabakaların ülke yönetiminde söz ve karar sahibi olabilmesi için depolitizasyonun kırılması, siyasetin yaygınlaştırılması, kitleselleştirilmesi gerektiği görüşündedir. Siyaset yeniden itibar kazanmalı, tırnak içindeki siyasetçinin yerini, oyunu kurallarına göre oynayan gerçek siyasetçi almamıştır. Bunun içindir ki Bilim ve Sanat siyasete itibar etmektedir, sayfalarını açık tutmaktadır, bilimin işığını siyaset meselesinin de üstüne tutma çabasındadır.

Başa da belirtildiği gibi sayfalarımız bu doğrular üzerinde bireleşenlere her zaman açık oldu. Elinizdeki sayı bunun bir kanıtı.

Bilim ve Sanat, sürekli okuyucularımız bilir, İnsan Hakları ve Barış konusunda da en geniş birlikteyi, bu sayımızda sıkça geçen bir tabirle, en geniş mutabakatı arama, sağlamaya çabasındadır. Yunan-Türk Dostluk Derneği'nden Yorgo Papapetrou ile Türk-Yunan Dostluk Derneği'nden Baskın Oran dergimiz aracılığıyla her zaman diyalog kurabileceklerdir. Büttün İnsan Hakları Savunucuları seslerini dergimizden duyurabilemektedir, bundan sonra da duyuracaklardır. Bilim ve Sanat, insanların ortak çağdaş değerlerini savunanların, kendilerini bilimsel doğruları bulmaya ya da sanatsal üretime adayanların, uygarca ve oyunun kuralları uyarınca siyaset yapanların, kol ve kafa emeğini en yüksek değer sayanların dergisidir. Tırnak içindeki siyasetçi de, bu kategorilerin ve uğraş alanlarının hiçbirinin bir diğerini dışlamadığını artık öğrenmelidir.

Geçen sayımızdaki "Bizden Size" de başlığımız "Bayınızdan İstetin" di. Derginiz bayınızdan istediniz ve bulabildiniz mi? Bu sorunun yanıtını ve geçtiğimiz yeni dağıtım döneminin sonuçlarını, saniyoruz, önmüzdeki sayıdan itibaren sizlere de aktarabileceğiz; sevgiyle, dostlukla.

Yaşamın keyfine varın

1979 YILI İCRA PL. 467 TEDBİR UYARINCA SİGARA SAĞLIĞA ZARARLI DİR.

BİLGİ YAYINEVİ

Hikmet Özdemir
KALKINMADA
BİR STRATEJİ ARAYIŞI

YÖN HAREKETİ

bilgi yayinevi

Dr. Hikmet Özdemir'in 1960'ların önemli dergilerinden biri olan Yön'ü tarayarak oluşturduğu kitap.

2.500 lira

Münci Kapanı

İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI BOYUTLARI

BİLGİ YAYINEVİ

Prof. Dr. Münci Kapanı'nın, insan haklarının ne olup olmadığını, uluslararası boyutlarını irdeleyen kitabı.

1250 lira

ÖZAL Ekonomisinde
Paramız Pul Olurken

KİM KAZANDI Osman Ulaga

KİM KAYBETTİ bilgi yayinevi

KİM KAZANDI

KİM KAYBETTİ

2.500 lira

Ulalay bu yapıttı, "Özal Ekonomisi" olarak adlandırılan son yedi yıllık dönemde, kimin kazanıp kimin kaybettiğini, somut verilere dayanarak saptıyor.

cüneyt arcayürek
ku-de-ta/2

"BÜYÜKLERE MASALLAR"

ada'ya
demokrasi
nasıl geldi?

Birinci kitapta adadan canını zor kurtaran gazeteci, döndüğünde gülünç, akılalmaz gelişmelere tanık oluyor.

2.500 lira

ZEMOKRAS NOTLAR
Tarihi Yaşarken Yakalamak
HASAN CEMAL

Hasan Cemal, bu kitapta demokrasi yolunda yanlışdan kurtulmak için tarihten ders çıkarmanın gerekliliğini vurguluyor.

2.500 lira

ayla kutlu

hosça kal umut
bilgi yayinevi 2 Basım

1.600 lira

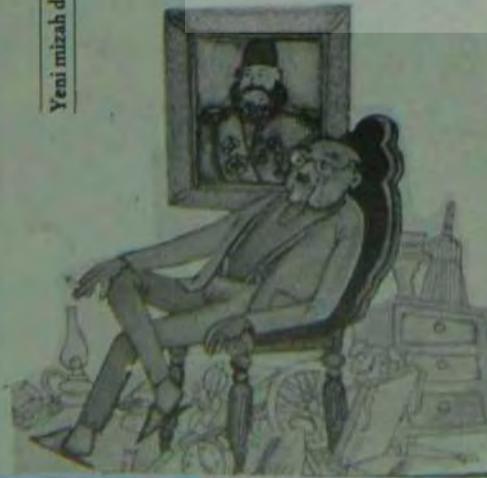
Ayla Kutlu'nun çekici konusu ve şiirsel anlatımıyla bireysel, toplumsal ilişkileri, insancıl yanlarıyla irdeleyen yeni romanın 2. basımı.

**muzaffer
izgü**

Siz Bilirsiniz Pasam!..

BİLGİ YAYINEVİ

Yeni mizah dizisi

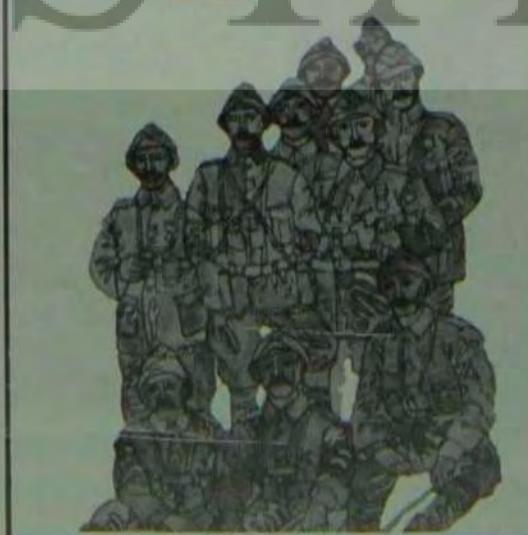

Muzaffer Izgü'nün gülmece öykülerinden bir demet.

1.200 lira

Ahmet Yurdakul
**Kahramanlar
Ölmeli**

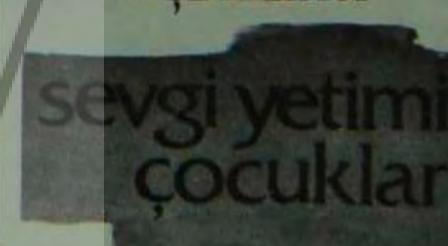
bilgi yayinevi

1.600 lira

Ahmet Yurdakul'un ilk romanı.
Büyük savaşın kahramanlarının savaş sonrası dramı.

AYŞE KILIÇCI

bilgi yayinevi

1.200 lira

Ayşe Kilimci'nin, gözlemlerini gerçekçi bir yaklaşımla öyküleştirdiği 11 güzel öyküden oluşan kitabı.

- 5000 TL'den az siparişteriniz için havale, posta ya da damga pulu gönderiniz.
- Ayrıca ödemeli siparişlerinizde posta masrafı ödemeli bedeline eklenir. 10.000 Lira-nın üzerindeki siparişlerinize % 20 indirim uygulanır.

BİLGİ YAYINEVİ - Meşrutiyet Cad. 46/A Yenişehir-ANKARA Tel: 131 16 65 - 131 81 22